



# curriculum globALE

Curriculum for Global Adult Learning & Education  
Globalni kurikulum za obrazovanje i učenje odraslih

Susanne Lattke, dr Katarina Popović, Jesco Weickert

**Die**

**vhs**  
DVV International

Projekat finansira Ministarstvo za privrednu saradnju  
i razvoj Savezne Republike Nemačke

**BMZ**  Federal Ministry  
for Economic Cooperation  
and Development



# curriculum globALE

Curriculum for Global Adult Learning & Education  
Globalni kurikulum za obrazovanje i učenje odraslih

Susanne Lattke, dr Katarina Popović, Jesco Weickert

Izdavači:

Institut za međunarodnu saradnju Saveza za obrazovanje odraslih Nemačke (DVV International)

Nemački institut za obrazovanje odraslih – Lajbnic centar za celoživotno učenje e.V. (DIE)

Autori:

Susanne Lattke, dr Katarina Popović, Jesco Weickert

Bibliografske informacije objavila Nemačka biblioteka (Die Deutsche Bibliothek)

Nemačka biblioteka je uključila publikaciju u Nemačku nacionalnu bibliografiju  
- detaljni bibliografski podaci dostupni na internetu: <http://dnb.ddb.de>

ISBN 978-3-942755-19-1

Prevod: Prevodilačka agencija ODISTA

Konsultant: dr Katarina Popović

Slog: Zoran Imširagić

Štampa: Čigoja štampa d.o.o.

© 2013 DVV International, DIE

DVV International

Obere Wilhelmstraße 32, 53225 Bonn

Federal Republic of Germany

Tel.: +49/(0)228-97569-0, Fax: +49/(0)228-97569-55

[info@dvv-international.de](mailto:info@dvv-international.de), [www.dvv-international.de](http://www.dvv-international.de)

Deutsches Institut für Erwachsenenbildung

Leibniz-Zentrum für Lebenslanges Lernen e.V. (DIE),

Heinemannstraße 12-14, 53175 Bonn

Federal Republic of Germany

Tel.: +49/(0)228-3294-0, Fax: +49/(0)228-3294-399

[info@die-bonn.de](mailto:info@die-bonn.de), [www.die-bonn.de](http://www.die-bonn.de)

Za izdanje na srpskom jeziku:

Društvo za obrazovanje odraslih

Kolarčeva 5, 11000 Beograd

Republika Srbija

Tel.: +381/(0)11-3033-723, Fax: +381/(0)11-3034-258

[office@aes.rs](mailto:office@aes.rs), [www.aes.rs](http://www.aes.rs)



## Sadržaj

<b>A. Uvod</b>	<b>5</b>
1. Razvoj projekta	5
2. Zahvalnost	7
3. Svrha i ciljevi projekta	7
4. Ciljne grupe i primene programa Curriculum globALE	8
5. Struktura ove publikacije	9
6. Literatura	9
<b>B. Uvod u Curriculum globALE</b>	<b>11</b>
1. Osnovni izvori	11
2. Procedura za razvoj kurikuluma	13
3. Specifičnosti projekta za razvoj kurikuluma	14
4. Okvir Curriculum globALE-a	15
5. Kvalitet obrazovanja	16
6. Principi Curriculum globALE-a – usmeren na kompetencije, na aktivnost, na polaznike i na održivost	16
7. Transverzalna pitanja	18
8. Ključne karakteristike i varijabilni elementi	18
9. Pregled Curriculum globALE-a	20
10. Preduslovi i procedure za implementaciju Curriculum globALE-a	23
11. Struktura kurikuluma	24
12. Kontrola kvaliteta i monitoring	25
13. Perspektive	27
<b>C. Kurikulum</b>	<b>29</b>
Modul 0: Uvod	29
Modul 1: Ka obrazovanju odraslih	31
Modul 2: Učenje i poučavanje odraslih	35
Modul 3: Komunikacija i grupna dinamika u obrazovanju odraslih	38
Modul 4: Metode obrazovanja odraslih	41
Modul 5: Planiranje, organizacija i evaluacija u obrazovanju odraslih	44
<b>Pregled priloga</b>	<b>47</b>
<b>Prilog 1: Korišćeni materijali</b>	<b>49</b>
<b>Prilog 2: Koncept obuke po modelu i razvoj dizajna obuke</b>	<b>75</b>
<b>Prilog 3: Izbor studijske literature</b>	<b>99</b>





## A. Uvod

### 1. Razvoj projekta

Ova publikacija predstavlja Curriculum globALE<sup>1</sup>, koji definiše osnovne kompetencije potrebne za ljude koji rade u obrazovanju odraslih širom sveta. Projekat Curriculum globALE jedinstven je u svom cilju da unapredi profesionalizaciju obrazovanja odraslih na međunarodnom nivou, jer obezbeđuje referentni okvir koji obuhvata sve kontinente.

Učenje i obrazovanje odraslih predstavlja važan deo procesa celoživotnog učenja, čija uloga je prepoznata kao ključna kada su u pitanju izazovi s kojima se pojedinci i društva suočavaju na globalnom nivou. Kako je navedeno u „Belemskom okviru za akciju“ (*Belem Framework for Action*), koji je usvojen na šestoj UNESCO-voj Međunarodnoj konferenciji o obrazovanju odraslih (CONFINTEA VI) održanoj u decembru 2009, „učenje i obrazovanje odraslih pomaže ljudima da steknu neophodna znanja, sposobnosti, veštine, kompetencije i vrednosti da bi koristili i unapređivali svoja prava i preuzeli kontrolu nad svojim sudbinama. Učenje i obrazovanje odraslih takođe su imperativ za postizanje jednakosti i inkluzije, za smanjivanje siromaštva i građenje pravičnih, održivih društava, zasnovanih na znanju“ (UNESCO 2009).

Međutim, da bi učenje odraslih doseglo svoj puni potencijal, ono mora da ima podršku ljudi koji su na odgovarajući način profesionalno pripremljeni. Nastavnici koji rade sa decom u školama obično su prošli neki program profesionalnog obrazovanja, često na nivou univerziteta, pre nego što su počeli da podučavaju, što često nije slučaj sa onima koji rade sa odraslima. Profesionalizam u obrazovanju odraslih treba da bude shvaćen kao ključni izazov širom sveta, kako na nivou pojedinačnih zemalja, tako i u međunarodnom kontekstu. „Belemski okvir za akciju“ identifikuje profesionalizaciju obrazovanja odraslih kao jedan od ključnih izazova na tom području i primećuje sledeće: „Nedostatak profesionalizacije i prilika za obučavanje nastavnika imali su poguban uticaj na kvalitet obezbeđivanja učenja i obrazovanja odraslih (...)“ (UNESCO 2009). Gotovo trećina izveštaja o obrazovanju odraslih iz 150 zemalja koji su podneti za Konferenciju navodi neodgovarajuće kvalifikacije nastavnog osoblja kao jedno od najvećih područja na kojima se nešto mora preduzeti (UIL 2009).

Kao reakcija na takvu situaciju, između ostalog, zemlje članice UNESCO-a obavezale su se na konferenciji CONFINTEA da će sprovoditi „obučavanje, građenje kapaciteta, uslova za zapošljavanje i profesionalizaciju nastavnika za odrasle, npr. putem uspostavljanja partnerstava sa višim obrazovnim institucijama, udruženjima nastavnika i organizacijama građanskog društva“ (ibid).

Na nivou Evropske unije na području politike obrazovanja, već nekoliko godina raste pažnja usmerena na profesionalizaciju obrazovanja odraslih. I prva *Komunikacija* Evropske komisije u vezi sa učenjem odraslih (Evropska komisija 2006) i Akcioni plan za obrazovanje odraslih koji je usledio godinu dana kasnije (Evropska komisija 2007) definišu profesionalne kvalifikacije nastavnog osoblja kao ključni faktor u kvalitetu učenja odraslih. Kritike su upućene na ukupan neadekvatan nivo pažnje koja je do sada posvećena ovom zadatku u Evropi, i nedostatak jedinstvenih standarda kvalifikacija i sa njima povezanim sistemima osnovnog obrazovanja i daljeg stručnog usavršavanja. Programi osposobljavanja koji postoje u pojedinačnim zemljama veoma su heterogeni, gotovo ih je nemoguće međusobno porediti i teško im je oceniti kvalitet zbog nedostatka standarda na osnovu kojeg bi se vršilo poređenje.

U obliku Evropskog okvira kvalifikacija (*European Qualifications Framework – EQF*, Evropski Parlament/Savet 2008), koji je inicirala EU, postoji standard na međunarodnom nivou od 2008. Međutim, EQF omogućava samo apstraktno poređenje na nivoima kvalifikacija, bez obzira na koji se sadržaj one odnose. Da bi se omogućilo poređenje kvalifikacija prema sadržaju, potrebno je diferencirano razumevanje takvog sadržaja. U kontekstu obrazovanja odraslih, to znači da je potrebno jedinstveno shvatanje o tome koje su kompetencije potrebne na različitim nivoima kvalifikacija.

<sup>1</sup> Globalni kurikulum; Naziv *Curriculum GlobALE* predstavlja i logo (UNESCO koristi skraćenicu ALE za Adult Learning and Education), pa će zbog toga u tekstu biti korišćen pun, originalni naziv – prim. K.P.



Ova dešavanja čine osnov saradnje na projektu koji se opisuje u daljem tekstu, a ostvaren je između Nemačkog Instituta za obrazovanje odraslih – Lajbnic centra za celoživotno učenje (DIE) i Instituta za međunarodnu saradnju Saveza za obrazovanje odraslih Nemačke (DVV International). Na osnovu prethodnih aktivnosti, dva instituta zadala su sebi cilj da zajednički razviju i primene međunarodno kompatibilan kurikulum na naučnoj osnovi, što će omogućiti sticanje osnovne kvalifikacije za nastavnike za odrasle. Kombinacija nauke i prakse kojoj se teži direktno se odlikava u specifičnom institucionalnom partnerstvu: DIE je ne-univerzitetski istraživački institut i infrastrukturni institut koji deluje kao ekspertna tačka kontakta i pruža naučne usluge institucijama koje se bave obrazovanjem odraslih i celoživotnim učenjem. Svojim istraživanjem i naučnim uslugama, DIE doprinosi nacionalnom i međunarodnom razvoju i umrežavanju obrazovanja odraslih.

Rad DIE-a služi primarnom društveno-političkom cilju širenja obrazovanja odraslih, čineći ga uspešnijim, a samim tim omogućavajući unapređenje ličnog razvoja, učešće u društvu, kao i mogućnost zapošljavanja odrasle populacije.

U skladu sa svojom misijom, zadaci koje DIE pokriva spadaju u dva područja: povezivanje nauke obrazovanja odraslih i polja njene prakse, podrška za oba ova područja pružanjem podataka i informacija, kao i sprovođenje istraživanja i razvoja unutar ustanove.

Istraživačke aktivnosti koje DIE izvodi obuhvataju sva područja aktivnosti na području kontinuiranog obrazovanja: proces učenja odraslih, didaktički dizajn programa, osoblje, institucije za stručno usavršavanje i sistem stručnog usavršavanja sa svim finansijskim, političkim i zakonskim aspektima.

Profesionalizacija stručnog usavršavanja i u Nemačkoj i u međunarodnom kontekstu predstavlja već decenijama nastavak rada u ovom, za DIE ključnom području. Poslednjih nekoliko godina, istraživački i razvojni projekti bazirani su na profesionalnim područjima aktivnosti i zahtevima stručnosti u obrazovanju odraslih i kontinuiranom obrazovanju, konceptualnom dizajnu i evaluaciji programa osposobljavanja za nastavnike za odrasle, razvoju standarda kvalifikacija i validaciji sertifikata za neformalno utvrđene nivoe kompetencija.

DVV International je Institut za međunarodnu saradnju Saveza za obrazovanje odraslih Nemačke, koji je, s druge strane, savezno krovno udruženje za 16 regionalnih udruženja nemačkih centara za obrazovanje odraslih u lokalnoj zajednici.

Prema principima DVV International, obrazovanje i obrazovanje odraslih predstavljaju osnovna ljudska prava i značajan preduslov za razvoj najvažnijih područja razvojne saradnje.

DVV International

- promoviše razmenu informacija iskustava na evropskom i globalnom nivou u oblasti obrazovanja odraslih i njegovog razvoja;
- omogućava podršku za postavljanje i širenje struktura za obrazovanje mladih i odraslih u zemljama u razvoju ili tranziciji;
- nudi kontinuirano obrazovanje, savetovanje i medije za globalne, interkulturne i evropske politike.

DVV International radi zajedno sa više od 200 partnera širom sveta, u 30 zemalja. Institut vidi sebe kao partnera eksperta, koji doprinosi iskustvom i resursima u zajedničkim projektima i, obrnuto, takođe uči od svojih partnera.

Pod primarnim ciljem smanjenja siromaštva, DVV International se trudi da uspostavi i razvije efikasne organizacije obrazovanja odraslih koje doprinose, u mrežama, stvaranju sistema obrazovanja odraslih orijentisanog ka razvoju.

U saradnji sa odabranim partnerima iz državnih i administrativnih tela, profesionalnim udruženjima i univerzitetima, NVO i ključnim organizacijama, fokus je na jačanju institucionalnih struktura, podizanju kompetencija i osiguranju kvaliteta. Obrazovanje i stručno usavršavanje osoblja za obrazovanje odraslih (stručno usavršavanje multiplikatora vezano za konkretne tematske oblasti ili profesije, za menadžere, za nastavu, za rukovođenje NVO-ima i profesionalnim organizacijama, za jačanje univerzitetskih programa za obrazovanje odraslih itd.) igraju središnju ulogu.



## 2. Zahvalnost

Tim Curriculum globALE želeo bi da zahvali posebno Levanu Kvatchadzeu, koji je učestvovao u postavljanju projekta i preliminarnim analizama postojećih koncepata, dr Markusu Höffer-Mehlmeru, koji je razvio detaljan koncept obučavanja koji se nalazi u Dodatku 2. Takođe bi želeo da zahvali Bianki Spieß<sup>2</sup> iz *Layout Manufaktur-a* u Berlinu, Nemačka, i Garegin Martirosyanu iz *The Sign* u Jerevanu, Jermenija, za podršku u razvoju logotipa za Curriculum globALE.

O Curriculum globALE-u raspravljalo se sa radnom grupom Nemačkog saveza Visokih narodnih škola (VHS) u vezi sa izgradnjom kapaciteta, razvoja kvaliteta i savetovanja, što je omogućilo plodonosnu povratnu informaciju o strukturi i obimu ove inicijative. Vredan doprinos stigao je i od stručnjaka koji su učestvovali u radionicama 3. i 4. decembra (lista učesnika može se pronaći u fusnoti 5).

Tim bi takođe želeo da zahvali svima koji su učestvovali u razvoju Curriculum globALE-a kao zajedničkog projekta.

Curriculum globALE otvoren je za sve povratne informacije i komentare. Ako ste zainteresovani da primenite kurikulum ili da se uključite u njegov dalji razvoj, stupite u kontakt sa članovima tima.

## 3. Svrha i ciljevi projekta

Cilj projekta na čijoj implementaciji rade DIE i DVV International bio je razvoj, testiranje i širenje osnovnog kurikuluma za obučavanje nastavnika za odrasle izvan univerzitetskog sektora koji, budući da je u skladu sa osnovnim principima obrazovanja odraslih, zadovoljava međunarodne naučne standarde i prihvatljiv je za upotrebu na međunarodnom nivou.

Primarna svrha ove inicijative jeste:

- da unapredi profesionalizaciju nastavnika za odrasle pružajući zajednički referentni okvir;
- da služi kao podrška onima koji pružaju obrazovanje odraslima u vidu osmišljavanja i primene programa za obuku nastavnog osoblja, i
- da neguje razmenu znanja i međusobno razumevanje između nastavnika za odrasle širom sveta.

Na osnovu ovog konteksta, *modularizacija* i *orijentacija prema ishodu učenja* postavljeni su od početka kao ključni zahtevi za kurikulum koji se razvija. Osnovni element bio je obezbeđivanje opisa za oba kurikuluma kao celine i pojedinih modula u obliku rezultata učenja i kompetencija. *Rezultati učenja* čine standardno postavljene osnove kurikuluma, koji je jedinstven za sve zemlje i ne može se menjati. U ovom smislu se takođe može smatrati da Curriculum globALE uključuje i neku vrstu okvira meta-kompetencija kada su u pitanju nastavnici za odrasle: rezultati učenja definisani u kurikulumu predstavljaju upravo one kompetencije koje bi trebalo da poseduje nastavnik za odrasle, bez obzira na geografski i institucionalni kontekst u kojem radi i na njihovu stručnu oblast.

*Nivo kvalifikacija* koji odgovara ovim kompetencijama jeste nivo osnovnih kvalifikacija za područje obrazovanja odraslih. Nastavnik za odrasle koji uglavnom radi u nastavi uzet je kao referentni profesionalni profil. Drugim rečima, rezultati učenja opisani u kurikulumu sačinjavaju kvalifikacije koje bi instruktori, treneri, predavači i slični pojedinci trebalo da imaju kao preduslov za profesionalnost u radu. Kada je u pitanju evropski referentni okvir, kurikulum bi bio klasifikovan negde oko 5. nivoa EQF-a<sup>3</sup>.

2 Sva lična imena u radu se navode u originalu – prim.prev.

3 Peti nivo EQF-a otprilike odgovara kratkom programu univerzitetskog nivoa ispod diplome bačelora (koja odgovara 6. nivou EQF-a).





Kao dodatak rezultatima/kompetencijama postignutih učenjem kao ključnim elementom, kurikulum bi trebalo da pruža podršku i da dâ ideje o tome kako se ovi rezultati učenja mogu postići i kako se odgovarajuće kompetencije mogu razviti. U te svrhe, kurikulum treba da predloži nacrt modula koji uključuje:

- kompilaciju tema i pitanja za razmišljanje koja će pomoći da se postignu željeni rezultati učenja;
- izbor odgovarajuće literature za samostalno učenje ili korišćenje u nastavi;
- preporuke u vezi sa didaktičko-metodičkom primenom;
- preporuke u vezi sa vremenskim okvirima za pojedinačne module<sup>4</sup>.

Ukupan skup modula trebalo bi, dakle, da omogući čvrstu osnovu za osmišljavanje odgovarajućeg programa za obuku pomoću kojeg bi nastavnici za odrasle mogli da steknu neophodnu kompetenciju. Budući da će se kontekstualni uslovi i posebne potrebe ciljne grupe znatno razlikovati od regiona do regiona, institucije ili oblasti, gore navedeni elementi – teme, predložena literatura, predložene didaktičke metode – imaju, u većoj ili manjoj meri, prirodu preporuke (pogledati deo B). Mogu da dožive veće ili manje promene u zavisnosti od određenog koncepta primene. Kurikulum je, dakle, kreiran tako da omogući model koji će se koristiti kao osnova za oblikovanje pojedinačnih programa obuke koji se mogu razlikovati po pitanjima materije pojedinih predmeta, materijala, metoda i oblika, u zavisnosti od potreba u određenom kontekstu, ali koji će u svakom slučaju svi odgovarati jednom zajedničkom standardu kompetencija.

#### *Procedura razvoja projekta*

Projekat je podeljen u dve opsežne faze:

*Razvojna faza* koja traje od polovine 2011. do kraja 2012. i uključuje sledeće radne korake:

- sakupljanje i procena postojećih profila kompetencija, standarda kvalifikacija, programa obuke i kurikuluma iz različitih zemalja, uzimajući posebno u obzir primere koji već imaju transnacionalni fokus;
- stvaranje prvog nacrta kurikuluma na ovim osnovama;
- diskusija o nacrtu kurikuluma u okviru radionice sa međunarodnim stručnjacima<sup>5</sup>;
- revizija i dovršavanje kurikuluma za sledeću fazu testiranja i distribucije.

*Za fazu testiranja i distribucije* u 2013. godini predviđeni su sledeći koraci:

- kurikulum kao pilot projekat DVV International u različitim zemljama, dokumentacija scenarija primene;
- prezentacija kurikuluma i razmena iskustava u vezi sa primenom u praksi, na međunarodnoj konferenciji;
- publikacija razvoja i rezultata projekta, uključujući i perspektive za buduću primenu i dalji razvoj kurikuluma.

4 Ovo se odnosi, čisto primera radi, na mogući oblik primene za ceo kurikulum, dakle uobičajeni program obuke/treninga sa kompaktnim blokovima nastave. U praksi, mogući su vrlo različiti pristupi i organizacioni oblici u različitim kombinacijama, da bi se postigli rezultati učenja: mentorski programi ili rad na projektima, na primer, uz klasične blokove nastave. Zamisliv je neki oblik dokumentacije i (delimičnog) priznavanja kompetencija koje su već stečene neformalnim putem. Partneri na projektu takođe nameravaju da istraže neke oblike koji bi se kroz takve mogućnosti mogli dalje razviti.

5 Radionica je održana 3. i 4. decembra u Bonu, Nemačka, a učestvovali su sledeći stručnjaci: Emir Avdagić, DVV International, Bosna i Hercegovina; Maja Avramovska Trpevska, DVV International, Makedonija; prof. John Jacques William Aitchison, Univerzitet KwaZulu-Natal, Južna Afrika; Anita Borkar, ASPBAE, Indija; dr Kailash Choudhari, IAEA, Indija; Tania Czerwinski, DVV International, Nemačka; Filip Dedeurwaerder-Haas, Landesverband der Volkshochschulen von Nordrhein-Westfalen, Nemačka; dr Martha Farrell, PRIA, Indija; dr. Marion Fleige, Technische Universität Chemnitz, Nemačka; PD dr. Markus Höffer-Mehlmer, Johannes Gutenberg-Universität Mainz, Nemačka; prof. dr. Wolfgang Jütte, Universität Bielefeld, Nemačka; Susanne Lattke, DIE, Nemačka; prof. dr. Henning Pätzold, Universität Koblenz-Landau, Nemačka; dr. Katarina Popović, University of Belgrade, Serbia; Angel Marcelo Ramírez Eras, Guanchuro, Ekvador; prof. dr. Michael Schlemmann, Justus-Liebig-Universität Gießen, Nemačka; dr. Beate Schmidt-Behlau, DVV International, Nemačka; prof. Syed Yusuf Shah, IAEA, Indija; Maduh Singh, UIL, Nemačka; Galina Veramejchyk, DVV International, Belarusija; Jesco Weickert, DVV International, Nemačka; Fatima Yacine, Direction de la Lutte Contre l'Analphabétisme, Maroko.



#### 4. Ciljne grupe i primene programa Curriculum globALE

Kurikulum je namenjen prvobitno institucijama i organizacijama na polju obrazovanja odraslih koje žele da budu sigurne da nivo osposobljenost njihovih predavača zadovoljava profesionalne standarde. Kao referentni okvir koji osigurava kvalitet, Curriculum globALE pruža međunarodni standard koji se obraća i drugim zainteresovanim grupama eksperata i donosiocima odluka u oblasti obrazovanja koji su izvan sâmh institucija za obrazovanje odraslih.

Kada je u pitanju konkretna primena, kurikulum i ova publikacija prvenstveno su namenjeni pojedincima uključenim u planiranje i organizaciju programa za obuku i usavršavanje nastavnika za odrasle<sup>6,7</sup>.

Definisanjem rezultata učenja, kurikulum omogućava orijentacioni okvir za ovaj posao, imajući u vidu ciljeve koje treba postići putem programa za sticanje kvalifikacija.

Daljim informisanjem o temama, sadržaju, metodama i oblicima obuka, kurikulum pruža dodatnu pomoć posebno za planiranje i primenu pojedinačnih programa. Kao što je ranije navedeno, ovi elementi mogu drugačije da se tretiraju u zavisnosti od geografskog područja.

U potpunosti razvijen koncept obuke na osnovu kurikulumu takođe je integralni element ove publikacije. Treba ga shvatiti kao primer mogućeg oblika primene. Ako je to potrebno, lokalni planeri ili organizatori mogu ga prihvatiti i primeniti kao knjiški primer u neizmenjenom obliku. Ipak, zbog različite infrastrukture i kulturoloških specifičnosti u pojedinačnim zemljama i područjima, verovatnije je da mora doći do prilagođavanja ili čak razvijanja sopstvenih koncepata obuke.

#### 5. Struktura ove publikacije

Prvi deo (deo B) ove publikacije nudi detaljan uvod u kurikulum. On predstavlja najvažnije izvore pomoću kojih je kurikulum sastavljen i navodi metodološku proceduru za njegov razvoj. Glavni delovi posvećeni su posebnim detaljima programa Curriculum globALE i objašnjavaju njegov delokrug, karakteristike, glavne principe i transverzalna pitanja, kao i njegovu poziciju u okviru obrazovanja odraslih na međunarodnom nivou i u kontekstu razvoja dalje saradnje.

Kasnija poglavlja predstavljaju primenu kurikulumu u praksi, identifikuju različita područja i mogućnosti primene, identifikuju preduslove za praktični rad sa kurikulumom i ističu različite mogućnosti za dalja područja njegove primene.

Kompletan kurikulum predstavljen je u drugom delu publikacije (deo C).

Treći deo nudi dodatne materijale, kao dodatak koji može biti koristan za praktičnu stranu rada sa kurikulumom. On uključuje:

- listu korišćenih profila kompetencija, standarde, programe obuke, kurikulumu, itd. koji su direktno korišćeni ili inkorporirani pri stvaranju ovog kurikulumu;
- primer koncepta obuke koji je pripremljen u potpunosti na osnovu ovog kurikulumu;
- izbor iz literature za učenje, relevantnih internet stranica za pojedinačne module kurikulumu i izvora za samostalno učenje.

6 Sâmi „nastavnici za odrasle“, dakle, čine indirektnu ciljnu grupu kurikulumu. Način na koji se razume termin „nastavnik za odrasle“ u pojedinačnim slučajevima, i očekivanja koja su povezana sa ovom profesionalnom ulogom mogu da variraju u velikoj meri u različitim zemljama i regionima sveta (više o tome možete čitati u delu B).

7 U srpskom jeziku ne postoji adekvatan prevod za engleski „adult educator“ i nemački „Ausbilder“ – u ovom tekstu reč je o grupi koja je iznad nivoa trenera, a ispod nivoa andragoga (sa univerzitetskim obrazovanjem), za šta se najčešće koriste izrazi „edukator za odrasle“ i „nastavnik za odrasle“. U ovom tekstu se najčešće koristi ovaj drugi, znatno ređe prvi. Veoma retko se koristi „instruktor kursa“, ili „voditelj kursa“, što je karakteristično za obrazovanje odraslih u nemačkom govornom području – prim.K.P.



## 6. Literatura

- Council of the European Union: Council Resolution on a renewed European agenda for adult learning. In: Official Journal of the European Union C 372 of 20.12.2011
- European Commission: Communication from the Commission: Adult learning: It is never too late to learn. Brussels, 23.10.2006. COM(2006) 614 final
- European Commission: Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Action Plan on Adult learning. It is always a good time to learn. Brussel, 27.09.07. COM(2007) 558 final
- European Parliament/Council of the European Union: Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for Lifelong Learning. In: Official Journal of the European Union C 111 of 06.05.2008
- OECD: The definition and selection of key competencies. Executive summary. Online: <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf>, 2005 (Last accessed: 04.08.12)
- Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for Lifelong Learning. In: Official Journal of the European Union C 111 of 06.05.2008
- UNESCO: Harnessing the power and potential of adult learning and education for a viable future. Belém Framework for Action. CONFINTEA VI. Belém, 4 December 2009
- UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL): Global Report on Adult Learning and Education. Hamburg 2009



## B. Uvod u Curriculum globALE

### 1. Osnovni izvori

Curriculum globALE počiva na tri glavna stuba:

- a) postojeći programi treninga trenera (ToT) iz konteksta projektnog rada DVV International;
- b) postojeći nacionalni sistemi kvalifikacija i standardi za nastavnike za odrasle;
- c) transnacionalni standardi kompetencija za nastavnike za odrasle koji su sastavljeni u okviru evropskih projekata.

#### a) Programi iz projektnog rada DVV International

Programi za trening trenera koji su posebno razvijani za različita područja primene koriste se godinama u okviru projektnog rada koji sprovodi DVV International. Neki od tih materijala imaju transnacionalni, regionalni karakter, npr. u azijskom ili afričkom kontekstu, drugi se odnose na pojedinačne zemlje, na primer palestinske teritorije, Južnu Afriku ili Uzbekistan. Svi programi razvijeni su saradnjom između predstavnika DVV International i lokalnih učesnika, pri čemu su dovođeni i dodatni stručnjaci iz međunarodnih mreža DVV International gde je to bilo potrebno. Detaljan pregled tih individualnih programa može se naći u Dodatku 1.

#### b) Nacionalni sistemi kvalifikacija i standardi

Kao što pokazuju izveštaji sa CONFINTEA VI, programi profesionalizacije za (buduće) nastavnike za odrasle postoje u mnogim zemljama. Oni se znatno razlikuju u pogledu svog obima, raspona tema, nivoa kvalifikacija i stepena formalizacije. Raspon se kreće od višegodišnjih univerzitetskih studija sa diplomom do jednodnevnih obrazovnih kurseva sa širokim obimom posebnih tema.

Mnogi od tih programa su posebne inicijative ostvarene na osnovu projekata, npr. koncepti obuke koji razvijani za posebne potrebe neke trenutne situacije, bez ikakvih ambicija za razvijanje dugoročnih programa na ovoj osnovi ili bez pokušaja da se stvori veza sa sistemom formalnog obrazovanja.

Ipak, u određenom broju zemalja postoje i trajni programi i sistemi kvalifikacija u obrazovnoj ponudi. Oni koji pružaju te mogućnosti obično su institucije višeg obrazovanja (u slučaju fakultetskih programa) ili važna tela u oblasti obrazovanja odraslih koja nude usavršavanje za svoje osoblje, npr. osnovne osposobljavanje za instruktore kurseva/trenere koje nudi Nemačko udruženje za obrazovanje odraslih (DVV). Samo su u nekoliko zemalja, npr. Austriji, Švajcarskoj i Engleskoj – uspostavljeni sistemi kvalifikacija među pružao-cima usluga za nastavnike za odrasle na državnom nivou, a da nisu povezani sa univerzitetima. Neki od ovih sistema uključuju sertifikaciju neformalno stečenih kompetencija kao komponentu programa. Putem procedure priznavanja u kojoj se utvrđuju i sertifikuju postojeće kompetencije, i u kombinaciji sa dodatnim pohađanjem modula kurseva radi sticanja kompetencija koje nedostaju, nastavnici za odrasle u mogućnosti su da dobiju obuke priznate na državnom nivou u tim državama.

Uspostavljanje ovakvih sistema i modela obučavanja, zajedno sa odgovarajućim standardima kompetencija na kojima počivaju, poslužili su kao važne referentne tačke za projekat kreiranja kurikuluma.

Sledeći primeri su naročito poslužili za to:

- **SVEB sertifikat.** Sertifikat koji nudi Švajcarski savez za učenje odraslih (SVEB) prvi je korak u švajcarskom modularnom sistemu „Trening trenera“ (*Ausbildung der Ausbildenden*). Sertifikat predstavlja osnovnu kvalifikaciju za instruktore kurseva obrazovanja odraslih/trenere, koja je priznata u celoj Švajcarskoj. Da bi se stekla ova kvalifikacija, mora se završiti modul obuke koji se sastoji od 90 sati predavanja plus 165 sati samostalnog učenja, kao i imati dve godine profesionalnog



iskustva sa minimalno 150 sati predavačkog rada u obrazovanju odraslih. Procedura za procenu ekvivalentnosti trenutnih kompetencija može da zameni završavanje modula obuke.<sup>8</sup>

- **WBA sertifikat „Sertifikovani nastavnik za odrasle“:** Sertifikat predstavlja prvi od dva kvalifikaciona nivoa za nastavnike za odrasle unutar okvira Austrijske akademije kontinuiranog obrazovanja (WBA). WBA je deo austrijskog partnerskog sistema obrazovanja odraslih Austrijskog saveznog instituta za obrazovanje odraslih. WBA propisuje standarde u obliku kurikuluma. Da bi se sertifikat dobio, nastavnici za odrasle moraju da dokažu da imaju propisane kompetencije i to može da ima različite oblike. Nedostajuće kompetencije mogu se naknadno steći pohađanjem kurseva. Relevantno praktično iskustvo od bar 300 sati rada na obrazovanju odraslih takođe je preduslov za dobijanje sertifikata.<sup>9</sup>
- **Diploma za predavanje u sektoru celoživotnog učenja (DTLLS).** Godine 2007. sticanje relevantnih, akreditovanih kvalifikacija propisano je zakonom u Engleskoj za nastavnike u javno finansiranom sektoru kontinuiranog obrazovanja. Od 2007. novi kandidati moraju da završe osnovni kurs od 30 sati u prvoj godini predavanja. Da bi dobili važeće DTLLS kvalifikacije, moraju u roku od pet godina da završe opsežan modularan program obuke, koji se može završiti za 1 do 2 godine unutar ustanove u kojoj rade. Preduslov je 150 sati predavanja godišnje i to čini sastavni element ovog programa obuke. Da bi se dobila akreditacija, DTLLS programi moraju poštovati „LLUK profesionalne standarde za nastavnike, profesore i edukatore u sektoru celoživotnog učenja“, koji navodi referentni okvir za kompetencije koje se moraju steći.<sup>10</sup>

### c) Transnacionalni standardi kompetencija iz EU projekata

Treći stub koji predstavlja osnovu za Curriculum globALE jeste serija evropskih studija i projekata koji su se bavili profilima kompetencija nastavnika za odrasle tokom poslednjih nekoliko godina. Deo tih projekata bavio se istraživačkim problemom određivanja (ključnih) kompetencija koje bi trebalo da se zahtevaju od nastavnika za odrasle. Drugi projekti posvećeni su razvoju posebnih portfolio alata za nastavnike za odrasle pomoću kojih bi se beležile postojeće kompetencije, određivale potrebe za daljim razvojem kompetencija i ciljano planiralo dalje profesionalno usavršavanje. Zbog njihovog transnacionalnog fokusa i cilja postavljanja standarda, ovi projekti i dobijeni profili kompetencija bili su od naročitog značaja za razvoj globalnog kurikuluma.

Sledeće evropske studije i modeli uzeti su u obzir:

- **„A good adult educator in Europe<sup>11</sup> (AGADE)“ (2004–2006):** Projekat sa partnerima iz Estonije, Irske, Litvanije, Letonije, Norveške, Portugalije, Švedske i Mađarske razvio je minimalne standarde za nastavnike za odrasle u Evropi, kao i kurikulum za obuke stvorene na toj osnovi. Standardi se odnose na četiri različite uloge jednog nastavnika za odrasle: Nastavnik, Vodič, Podržavalac, Trener.<sup>12</sup> Razvijeno je ukupno 16 kriterijuma, koji su grupisani u one koji se odnose na pojedince i one koji se odnose na profesionalno područje.
- **Validation of informal and non-formal psycho-pedagogical competencies of adult educators<sup>13</sup> (VINEPAC) (2006-08):** Projekat sa partnerima iz Nemačke, Francuske, Malte, Rumunije i Španije razvio je alat za validaciju psiho-pedagoških kompetencija nastavnika (trenera) u obrazovanju odraslih. Takođe poznat kao „Validpack“, ovaj alat sadrži diferenciran model kompetencija, sa grupama „znanje“, „trening/upravljanje“, „procena i valorizacija učenja“, „motivacija i savetova-

8 <http://www.alice.ch/de/ada/zertifikat/>

9 [http://www.wba.or.at/studierende/kompetenzen\\_zertifikat.php](http://www.wba.or.at/studierende/kompetenzen_zertifikat.php)

10 <http://collections.europarchive.org/tna/20110214161207/http://www.lluk.org/wp-content/uploads/2010/11/new-overarching-standards-for-ttt-in-lifelong-learning-sector.pdf>

11 „Dobar nastavnik za odrasle u Evropi“ prim. prev.

12 [http://www.vabaharidus.ee/public/files/LPIA\\_Agade\\_A4.pdf](http://www.vabaharidus.ee/public/files/LPIA_Agade_A4.pdf)

13 „Validacija neformalnih i formalnih psiho-pedagoških kompetencija nastavnika za odrasle“



nje“, i „lični i profesionalni razvoj“. U projektu koji se nadovezao na ovaj projekat<sup>14</sup>, instrument je trenutno u fazi testiranja i daljeg razvoja.

- **„Flexible professionalisation pathways for adult educators between the 6th and 7th level of EQF<sup>15</sup> (Flexi-Path)“**: Projekat sa partnerima iz Nemačke, Estonije, Velike Britanije, Italije, Rumunije, Švajcarske i Španije razvio je alat za portfolio kompetencija za visoko kvalifikovane nastavnike za odrasle. Ovaj instrument identifikuje kompetencije u tri područja (učenje – ljudi – praksa) koja su relevantna za nastavnike za odrasle koji preuzimaju odgovornost za planiranje, upravljanje i vođenje izvan svog uobičajenog rada kao nastavnika.<sup>16</sup> Instrument se bazira na Evropskom okviru kvalifikacija (EQF).
- **„Key competencies of adult learning professionals<sup>17</sup> (2010)“**: Studija koju je širom EU sproveo holandski institut *Research voor Beleid* usmerena je na identifikaciju ključnih kompetencija za nastavnike za odrasle u Evropi i ka stvaranju odgovarajuće referentnog okvira „Ključnih kompetencija profesionalaca za učenje odraslih“. Referentni okvir pokriva celokupno profesionalno područje obrazovanja odraslih, uključujući sve moguće profesionalne uloge i funkcije. Unutar samog projekta nema razlika kada su u pitanju potpodručja obrazovanja odraslih ili individualne profesionalne uloge. U svakom slučaju, referentni okvir predstavlja početnu tačku za to.<sup>18</sup>
- **Qualified to teach (QF2Teach) (2009–2011)**: Projekat je, zajedno sa partnerima iz Nemačke, Velike Britanije, Italije, Holandije, Poljske, Rumunije, Švedske i Švajcarske, sproveo Delfi studiju u zemljama partnerima po pitanju toga koje kompetencije nastavnici u stručnom usavršavanju treba da imaju nezavisno od specifičnog konteksta njihovog posla. Pomoću rezultata ankete sastavljen je katalog od devet ključnih kompetencija. One su detaljno razvijene u obliku okvira kvalifikacija baziranog na EQF-u.<sup>19</sup>

## 2. Procedura za razvoj kurikuluma

Razvoj Curriculum globALE izveden je u nekoliko koraka<sup>20</sup>:

- Postojeći programi obuke sistematski su analizirani u vezi sa temom i sadržajem, naročito kada su u pitanju ciljani rezultati učenja i kompetencije. Cilj je bio da se isfiltriraju zajednički ključni elementi koji su relevantni u svim obuhvaćenim zemljama i projektima.
- Na osnovu toga, identifikovana su preliminarne osnovna tematska područja ciljanog kurikuluma koja bi morala da se obrade u odvojenom modulu.
- Razvoj pojedinačnih modula, zajedno sa formulacijom ciljeva, kompetencija i tematskih područja učenja izveden je zatim je kao proces u više koraka. Koraci individualnog razvoja više puta su upoređivani sa prethodno pomenutim nacionalnim i evropskim referentnim modelima. Na taj način se osigurava mogućnost da se kurikulum poveže sa postojećim međunarodnim standardima.
- Kao dodatak poređenju s postojećim modelima, za vreme razvojne faze projektna grupa dobila je i povratnu informaciju o međuverzijama od pojedinih kolega i stručnjaka. Ta povratna informacija uzeta je u razmatranje u daljem razvoju kurikuluma. Tokom razvojnog procesa, struktura i koncept menjani su ili dorađivani nekoliko puta.

14 „Capitalizing on Validpack: going Europe wide“ [www.capival.eu](http://www.capival.eu)

15 „Fleksibilni putevi profesionalizacije za nastavnike za odrasle između 6. i 7. nivoa EQF-a“

16 <http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2010/keycomp.pdf>

17 „Ključne kompetencije profesionalaca za učenje odraslih“

18 <http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2010/keycomp.pdf>

19 <http://www.qf2teach.eu>

20 Ove vremenske odrednice predstavljaju planirani cilj na kraju 2012. i mogu se prilagođavati ako bude potrebno.



- Krajem 2012, na radionici sa stručnjacima iz područja nauke i prakse obrazovanja odraslih raspravljalo se o prvoj verziji celog kurikulumu i ona je odobrena. Na osnovu te rasprave, trenutna verzija je potom dorađivana na ekspertskoj radionici.
- Praktični test sa prepravljenom verzijom kurikulumu biće sproveden u nekima od zemalja partnera DVV International sa početkom 2013. Različiti scenariji (kontekst, polaznici, način isporuke itd.) biće dokumentovani i dostupni za buduću upotrebu.
- Povratne informacije i evaluacija rezultata iz praktičnog testa činiće osnovu za završnu prepravku i stvaranje konačne verzije Curriculum globALE-a u 2014.

### 3. Specifičnosti projekta za razvoj kurikulumu

Iako navedena lista sadrži primere projekata koji su međunarodni i prevazilaze nacionalne granice, to ne bi trebalo da sakrije činjenicu da većina dosadašnjih projekata i iskustava u vezi sa obukama za nastavnike za odrasle ima nacionalni karakter. Predviđeni su za specifičan kulturni i društveni kontekst i iz takve osnove su i nastali. Shvatanje da se takvi projekti često fokusiraju na slične uloge i kompetencije dovelo je do serije projekata koji se pružaju izvan nacionalnih granica u Evropi, kao što je slučaj sa navedenim projektima. Ipak, do sada nije bilo pokušaja na globalnom nivou, koji bi se pružali preko svih kontinenata, da se sastave profili zajedničkih kompetencija ili standardi kvalifikacija i da se razviju zajednički kurikulumi na ovoj osnovi. Iako je ovo delom zbog kompleksnosti koju nosi međunarodna saradnja, ponajviše se to može pripisati različitim shvatanjima obrazovanja odraslih i osoblju koje radi na ovom polju.

Priča o ovoj temi pokrenuta je više puta u međunarodnim profesionalnim krugovima, uključujući i CONFIN-TEA VI u Belemu. Iz globalne perspektive, profesionalne uloge nastavnika za odrasle pokrivaju zaista širok spektar. Postoje vrlo različita mišljenja o tome koje zadatke bi trebalo da obavlja nastavnik za odrasle i koje kvalifikacije su za to potrebne. U nekim zemljama, nastavnici za odrasle mogu jednostavno biti osoblje čija je glavna kvalifikacija činjenica da znaju da čitaju i pišu, kombinovana sa sposobnošću da uče druge tim veštinama. Samo u nekoliko slučajeva zahteva se poseban oblik pripreme za obavljanje tog nastavničkog zadatka. U mnogim zemljama pružanje informacija posmatra se kao glavni zadatak nastavnika za odrasle, drugim rečima, vrlo slično tradicionalnom konceptu nastavnika. Kao kontrast tome, u nekim drugim zemljama može se sresti jasna promena u ulozi nastavnika za odrasle prema funkcijama usmeravanja, podrške i omogućavanja. Trener, facilitator, moderator, savetnik i vodič nazivi su uloga nastavnika za odrasle prema kojima je vidljiva ta promena. Sve više susrećemo te nazive pored klasičnih termina kao što su trener (za odrasle) i nastavnik (za odrasle). Nekolicina ovih termina više naglašava funkciju pružanja informacija, kao i kompetencije, sposobnosti i veštine koje treba da se pruže. Drugi više naglašavaju funkcije podrške i omogućavanja koje imaju nastavnici za odrasle u samorealizaciji i razvoju ličnosti polaznika.

Navedena promena u fokusu od funkcije pružanja informacija ka funkciji omogućavanja ima posledice po način na koji je obuka nastavnika za odrasle konceptualno osmišljena. Na primer, na južnoameričkom kontinentu primećuje se snažan uticaj Paola Freirea. Svojim konceptom kritičke svesti (*conscientização*) Freire je u Latinskoj Americi imao snažan uticaj na koncept nastavnika za odrasle, čijim glavnim zadatkom se smatra razvoj kritičkog razmišljanja (*reflexão crítica*) među učesnicima.

U mnogim zemljama u razvoju često se koristi termin *multiplikatori*. Ovaj termin govori mnogo više o organizaciji i strukturi obrazovanja odraslih nego o njegovom sadržaju i funkciji. Ovaj koncept može biti koristan jer se oslobađa povezanosti sa specifičnim sadržajima i uglavnom se fokusira na metode obrazovnog rada sa odraslima.

Još jedna razlika nalazi se kod organizatora obrazovanja i u institucionalnim kontekstima obrazovanja odraslih. Uloga nastavnika za odrasle razlikuje se u zavisnosti od toga da li se radi u formalnom obrazovnom sistemu, u organizacijama kojima upravlja država ili u sektoru *građanskog društva* gde nevladine organizacije osmišljavaju obrazovne programe.

Ovaj kurikulum nije baziran na jednom od pomenutih koncepata uloga, već ih pokriva kao celinu u smislu njihovih zajedničkih ključnih karakteristika. U praksi, jasno razdvajanje navedenih uloga nije uvek moguće i rezultat često je mešavina tih uloga. Ovaj kurikulum odslikava ovu tendenciju. Zajedničke ključne karak-



teristike različitih uloga nalaze se u suštinskim kompetencijama koje bi nastavnici za odrasle trebalo da poseduju, bez obzira na kulturni, institucionalni ili tematski kontekst njihovog rada. Ovaj kurikulum izgrađen je na skupu osnovnih kompetencija. Detaljnim opisom tih kompetencija podrazumeva se određena ideja o ulozi nastavnika za odrasle, tj. kurikulum postavlja standard.

Obzirom na vrlo različite okvirne uslove za obrazovanje odraslih u različitim zemljama i regionima, ovaj standard se svesno odnosi samo na izlazne faktore – kompetencije koje treba da se razviju i koje nisu detaljno definisane u kurikulumu u smislu konteksta. Kada je reč o ulaznim faktorima, tj. specifičnom sadržaju i primerima, kada se primenjuje program obuke, kurikulum nudi dovoljno prostora za inkorporaciju lokalnih, kulturnih i drugih specifičnih detalja u celokupni koncept. Varijabilni delovi kurikulumu doprinose tome.

Kao i kod samog obrazovanja odraslih, uloga nastavnika za odrasle zavisi od konteksta i od ekonomskih aspekata, društvenih faktora i noviteta na polju obrazovanja. To, dakle, stvara određena ograničenja za kurikulum koji ima cilj da bude primenjen u svim zemljama, na svim područjima i nastavnim oblastima. S druge strane, svest o neophodnosti profesionalizacije obrazovanja odraslih sada postoji širom sveta u toj meri da Belemski okvir za akciju, u svom poglavlju o kvalitetu obrazovanja odraslih, izričito traži „unapređenje obuke, izgradnje kapaciteta, uslova zaposlenja i profesionalizaciju nastavnika za odrasle, npr. putem uspostavljanja partnerstava sa višim obrazovnim institucijama, nastavničkim udruženjima i organizacijama građanskog društva“.<sup>21</sup> Ove globalne tendencije, kao i postojeći programi i posvećenost različitih aktera i organizacija poboljšanju kvaliteta obrazovanja odraslih putem profesionalizacije na ovom polju, formiraju osnovu za pokretanje ovog projekta razvoja globalnog kurikulumu. Curriculum globALE teži ka cilju podrške profesionalizaciji obrazovanja odraslih detaljnim opisom ključnih kompetencija kao referentnog okvira za kvalifikacije nastavnika za odrasle nezavisno od njihovog specifičnog polja rada. On je globalan ne samo u geografskom smislu, već i u smislu da obuhvata trenere u stručnom obrazovanju, kao i nastavnike koji rade na opismenjavanju, nastavnike koji rade u državnim školama i angažovane aktiviste uključene u društvene pokrete koji rade i u području obrazovanja.

#### 4. Okvir Curriculum globALE-a

Curriculum globALE prati pristup zasnovan na ljudskim pravima (HRBA)<sup>22</sup> u razvoju saradnje: „U HRBA pristupu, ljudska prava određuju vezu između pojedinaca i grupa sa legitimnim zahtevima (nosioca prava) sa jedne strane i državnih i nedržavnih aktera sa povezanim obavezama (nosiocima obaveza) sa druge strane. On identifikuje nosioce prava (i njihova zvanična prava) i odgovarajuće nosioce obaveza (i njihove obaveze) i radi na jačanju mogućnosti nosilaca prava da ostvare svoja prava i nosilaca obaveza da ispune svoje obaveze.“<sup>23</sup> To podrazumeva da obrazovanje nije usluga koja se nudi u zavisnosti od raspoloživosti, već je u pitanju garantovano pravo koje „nosioci obaveza“ moraju da omoguće.

Obrazovanje odraslih opisano je kao osnovno pravo u mnogo prilika, naročito unutar okvira Obrazovanja za sve (EFA)<sup>24</sup> i deo je međunarodnog sporazuma o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima<sup>25</sup>:

„13(d) Osnovno obrazovanje će se podsticati ili pojačati koliko god je to moguće za one osobe koje nemaju ili nisu dovršile svoje osnovno obrazovanje.“

U suštini, obrazovanje odraslih jedan je od preduslova za ostvarenje prava na samorealizaciju i za realizaciju punih ličnih potencijala. U okviru Curriculum globALE-a, ova pretpostavka povezana je sa konceptom kvaliteta.

21 [http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UII/confintea/pdf/working\\_documents/Bel%C3%A9m%20Framework\\_Final.pdf](http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/INSTITUTES/UII/confintea/pdf/working_documents/Bel%C3%A9m%20Framework_Final.pdf)

22 Human Rights-Based Approach

23 The Human Rights Based Approach to Development Cooperation Towards a Common Understanding Among UN Agencies ((2004))[http://www.undg.org/archive\\_docs/6959-The\\_Human\\_Rights\\_Based\\_Approach\\_to\\_Development\\_Cooperation\\_Towards\\_a\\_Common\\_Understanding\\_among\\_UN.pdf](http://www.undg.org/archive_docs/6959-The_Human_Rights_Based_Approach_to_Development_Cooperation_Towards_a_Common_Understanding_among_UN.pdf)

24 Education for All

25 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights





## 5. Kvalitet obrazovanja

Da bi se osiguralo pravo na obrazovanje odraslih, tri grupe imaju različite odgovornosti:

### *Uloga države i građanskog društva:*

Kvalitet u sistematskom shvatanju obuhvata sve elemente u procesu učenja i naglašava vitalnu važnost kvalifikovanih facilitatora u procesima učenja. Da bi ispunila svoju obavezu da osigura pravo na obrazovanje, država, zajedno sa građanskim društvom, mora da stvori odgovarajuće sisteme kojima će omogućiti pojedincima da se uključe u celoživotno učenje. Na srednjem nivou, kvalifikovano osoblje mora da se obuči i da dobije odgovarajuće radne uslove, uključujući i primanje prihvatljive naknade. Na lokalnom nivou, ustanove za obrazovanje odraslih moraju biti pristupačne i opremljene u skladu sa potrebama polaznika. Ukratko, država i građansko društvo obezbeđuju pozitivnu sredinu za podsticanje celoživotnog učenja za sve.

### *Uloga nastavnika za odrasle:*

Prvi zaključak Ujedinjenih nacija zasnovan na RBA jeste: „Ljudi se prepoznaju kao ključni akteri u svom sopstvenom razvoju, a ne pasivni primaoci robe i usluga.“ Kao posledica toga, nastavnici za odrasle nastoje da omoguće učesnicima da preuzmu kontrolu nad sopstvenim interesima i dosegnu ono čemu teže. Koristeći svoje profesionalno znanje, oni će omogućiti učesnicima da preuzmu aktivnu ulogu u procesu učenja i, u zavisnosti od datih okolnosti, podržavaće ih dok se suočavaju sa izazovima.

### *Uloga polaznika:<sup>26</sup>*

Obrazovanje nije proizvod koji se konzumira, već proces čiji deo se postaje. Čak i ako je obezbeđena pozitivna sredina, čin učenja obavljaju polaznici, dakle oni dele odgovornost za uspešan rezultat učenja. Ovo uključuje stavove, kompetencije i odnos prema učenju i ponašanje u samom procesu. Učešće je dvosmeran proces koji će funkcionisati samo ako se prilika da se to uradi iskoristi.

Za učesnike ovo uključuje pravo i mogućnost da pokrenu oblike samoorganizovanog učenja, poput kružoka za učenje, ako je to potrebno.

Ove tri uloge upotpunjavaju jedna drugu da bi omogućile celovito učenje odraslih, njihove potrebe, očekivanja i iskustva koja treba da se razmene među uključenim stranama, da bi se omogućilo da sistem celoživotnog učenja zaživi. Curriculum globALE nastoji da podrži nastavnike za odrasle u ispunjenju njihove uloge u najvećoj mogućoj meri.

## 6. Principi Curriculum globALE-a – usmeren na kompetencije, na aktivnost, na polaznike i na održivost

### *Usmeren na kompetencije*

Kao što je navedeno, Curriculum globALE građen je na principu usmerenosti na kompetencije. Samim tim se povezuje s tendencijama koje su dugo prisutne na polju obrazovanja, time što cilja da bude usmeren na ishode učenja, u skladu sa orijentacijom savremene obrazovne politike. Debata u vezi sa profesionalizacijom i kvalitetom u stručnom usavršavanju takođe se sve više bazira na ovoj logici.

Kompetencija je kompleksan koncept. Ovo je zajednički faktor u svim trenutnim definicijama termina kompetencije. Definicija OECD-a iz 2005. ovako sumira kompetenciju:

*„Kompetencija je više od pukog znanja i veština. Ona uključuje sposobnost rešavanja složenih zahteva, oslanjanje na psiho-socijalne resurse i njihovo korišćenje (uključujući veštine i stavove) u određenom kontekstu.“ (OECD 2005).*

<sup>26</sup> Englesko „participant“, nemačko „Teilnehmer“ preveden je dvojako: kao „polaznik“ kada je reč o najužem značenju – oni koji će pohađati Curriculum GlobALE ili oni koji pohađaju neki konkretan oblik obrazovanja odraslih, kao „učesnik“ u nekim šire definisanim oblicima obrazovanja ili kada uključuju šire definisane grupe koje učestvuju u procesu. Takođe i izraz „learner“ preveden je najčešće kao „polaznik“, jer „učenik“ u srpskom jeziku ima snažnu konotaciju vezanu za školu i obrazovanje u dečijem uzrastu. – prim.K.P.



U skladu s tim, kompetencije obuhvataju određeni broj individualnih elemenata (znanje, veštine, pogledi, itd.) kao i sposobnosti da se oni povežu i primene u skladu sa određenom situacijom. Kompetencija u ovom smislu odnosi se na sposobnost da se deluje u određenim kontekstima – npr. profesionalnom kontekstu nastavnika za odrasle.

Curriculum globALE usmeren je na takvu sposobnost delovanja, uzimajući u obzir prethodno pomenute elemente kompetencije u kurikulumu.

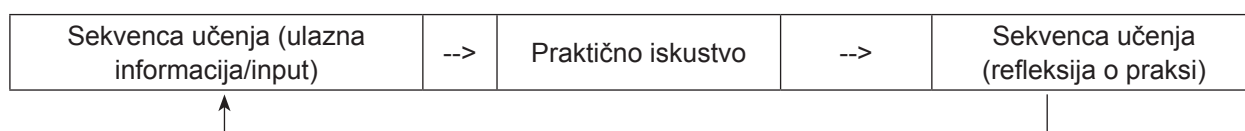
Kurikulum obezbeđuje i razvoj kognitivnih sposobnosti i veština, kao i sposobnosti za samoispitivanje, proučavanje svojih pogleda i vrednosti, i rad na motivacionim i emotivnim aspektima. Drugi ključni element kada je u pitanju osnovna svrha kurikuluma jeste razumevanje šireg društvenog konteksta koji znatno oblikuje osnovne uslove za delovanje svakog nastavnika za odrasle. Ovo uključuje ne samo političke i zakonske okvire zemlje ili područja već i povezane preovlađujuće koncepte i poglede na obrazovanje odraslih, uključujući neiskazane, latentne poglede. Nerazumevanje i predrasude koje postoje u društvu i kulturi kada su u pitanju učenje i obrazovanje odraslih predstavljaju faktor iz okruženja koji utiče na postupke nastavnika za odrasle. Svesno razmišljanje o ovom aspektu, dakle, čini sastavni deo osnovnih veština i kompetencija profesionalnih nastavnika za odrasle.

#### *Usmeren na aktivnost*

Curriculum globALE obuhvata ne samo profesionalne već i lične i društvene veštine. Primena znanja povezana je sa načinom na koji nastavnici za odrasle rade sa pojedinim polaznicima ili grupama polaznika. Takođe je povezana sa sposobnošću za celoživotno učenje. Kurikulum predstavlja mešavinu teorije i prakse. Otkrića naučnih teorija koje se odnose na proces učenja odraslih predstavljaju osnovu i važan su preduslov za praktične primene i vežbe, kao i za refleksiju i razvoj sa tendencijom uspostavljanja prakse refleksije. Imajući u vidu primenu kurikuluma, povezivanje faza usvajanja teorijskog znanja sa fazama praktičnih vežbi, isprobavanje i primena neophodni su preduslovi.

Samo putem ovog oblika izlaganja biće moguće ispuniti preduslove za nastavnika za odrasle koji je kompetentan i ponaša se profesionalno.

Idealan oblik primene kurikuluma uključivao bi pravu profesionalnu praksu kao sastavni element. To bi zahtevalo podelu na sekvence učenja tokom dužeg perioda, sa praktičnim fazama za polaznike između sekvenci učenja, tj. podeljenih po modelu: ulazna informacija – praktično iskustvo – razmišljanja o praksi:



Kao rezultat toga, sledeća faza ulazne informacije mogla bi da se nadogradi rezultatima refleksije o praksi, stvarajući tip procesa kružnog unapređivanja, kao što je prikazano strelicama u dijagramu.

Između modula, od polaznika se očekuje da primene svoje novostečene uvide u osmišljavanju i implementaciji sesija učenja za odrasle (pogledati B.9). Trebalo bi ih podržati mentorstvom i ohrabrivati da zajedno razmišljaju o svojoj nastavničkoj praksi.

#### *Usmeren na polaznike*

Usmerenost na polaznike je središnji princip obrazovanja odraslih na kojem se zasniva i Curriculum globALE. Kurikulum omogućava mnogo slobode u vezi sa praktičnim oblikom implementacije. Ovo može da se koristi da bi se sadržaj i metode prilagodili uslovima i potrebama učesnika, a primenjuje se već kod modula koji čine obavezno jezgro. Još veće mogućnosti za fleksibilnost i individualno prilagođavanje ponuđene su varijabilnim delovima kurikuluma, koji mogu slobodno da se osmišljavaju u skladu sa lokalnim potrebama, specifičnim za postizanje određenog cilja.

Orijentacija na polaznike takođe uključuje sledeće aspekte: relevantnost za polaznike i vezu sa realnošću sadržaja za učenje i metodom, razmatranje njihovog iskustva i postojećeg znanja, kao i veze između nastavnika i polaznika koje su zasnovane na principima jednakosti i međusobnog poštovanja.



Za vreme perioda implementacije ovi principi zahtevaju, između ostalog, konstruktivnu i motivišući komunikaciju, fleksibilnu organizaciju kursa i razne metode koje mogu da uzmu u obzir različite potrebe i zahteve.

#### *Održivost učenja*

Obrazovanje i učenje odraslih trebalo bi da unaprede sposobnost učesnika da uspešno uče, tako da rezultati učenja duže traju i stvore osnovu za buduće učenje. Dakle, obrazovanje odraslih ima za zadatak ne samo da podučava sadržaj, već i da pomaže polaznicima da razviju meta-spoznavanje (sposobnost da se razmišlja o sopstvenom procesu učenja) i da im se predstave alati i tehnike neophodne za pomaganje u procesu samoorganizovanog učenja. Važan zadatak jeste da se poveća motivacija za stalno učenje, u kombinaciji sa veštinama identifikacije, refleksije o sopstvenom procesu učenja i njegovom unapređivanju. To je takođe preduslov za sposobnost uspešnog primenjivanja znanja i kompetencija u različitim situacijama i njihovog kombinovanja sa novim znanjima i kompetencijama.

Učenje o tome kako učiti veštine i kako uspešno učiti neophodno je da bi se odrastao polaznik pretvorio u pojedinca koji je spreman i motivisan da celog života uči.<sup>27</sup>

### 7. Transverzalna pitanja

Postoji nekoliko tema i principa koji bi mogli biti predmet fakultativnih modula, ali budući da su važeći na globalnom nivou, kao što je istaknuto u mnogim međunarodnim dokumentima, uključujući Belemski okvir za akciju, trebalo bi da se smatraju transverzalnim pitanjima (na primer kao deo društvene uloge nastavnika za odrasle, kao deo materijala za učenje, kao tema za grupne rasprave ili neke druge metode, itd.). Ove teme/principi su:

- **Rodno osetljiv pristup** u obrazovanju i učenju odraslih, koji bi trebalo da omogući učesnicima da uključe rodnu ravnopravnost i ključne elemente upravljanja različitostima u svoju obrazovnu praksu. Obuka bi trebalo da povećava rodnu svest, kulturnu osetljivost i otvorenost za različitost, kao i sposobnost rodno osetljivog rada. Participacija, inkluzija i pravičnost, jačanje žena i drugih ranjivih grupa – to su stvari koje su ključne za profil jednog nastavnika za odrasle.
- **Održivi razvoj i klimatske promene** tretiraju se u kontekstu ljudskih prava, naročito prava budućih generacija i odgovornosti prema njima i prema životnoj sredini. Kao što to ističe Azijsko-Južnopacifičko udruženje za osnovno i obrazovanje odraslih<sup>28</sup> (ASPBAE): „Obrazovanje za održivi razvoj je širi okvir obrazovanja koji traži integraciju vrednosti, principa i praksi razvoja koje se tiču društvenih, ekonomskih, kulturnih i problema zaštite okoline sa kojima se ljudi susreću u 21. veku”.<sup>29</sup>
- Kao što je navedeno u Belemskom okviru za akciju, obrazovanje i učenje odraslih trebalo bi da doprinese **održivom razvoju, miru i demokratiji**. Dakle, implementacija kurikuluma zasniva se na vrednostima emancipacije, humanizma i demokratije, razvijanju sposobnosti učesnika da rade na demokratski način, otvorenog uma, otvorenog shvatanja za druge kulture i sa razumevanjem za drugo i drugačije. Vizija „sveta u kojem je nasilni konflikt zamenjen dijalogom i kulturom mira zasnovanom na pravdi“ – kao što je opisano u Hamburškoj deklaraciji o učenju odraslih/CONFINTEA V<sup>30</sup> – zahteva stvaranje takve atmosfere za vreme obuke i sposobnost da se učesnici inspirišu da rade na sličan način za vreme svoje prakse u obrazovanju odraslih.

27 *Lifelong learner* - u daljem tekstu: celoživotni učenik – prim.K.P.

28 Asia South Pacific Association for Basic and Adult Education

29 <http://www.aspbae.org/node/46>

30 <http://www.unesco.org/education/uie/confintea/declaeng.htm>



## 8. Ključne karakteristike i varijabilni elementi

Globalni kurikulum za *učenje i obrazovanje odraslih* koji može da se koristi širom sveta, i da prevazilazi sve granice, možda se čini kao nemoguć zadatak zbog ogromnih razlika između različitih društvenih i kulturnih konteksta. Ipak, začetnici kurikuluma veruju da je uloga nastavnika za odrasle, onako kako je zamišljena u Curriculum globALE, zasnovana na ključnim vrednostima i principima koji važe u celom svetu. Iz perspektive Curriculum globALE, faktori koji su zajednički za nastavnike za odrasle širom sveta su:

- zadatak podrške procesu učenja odraslih;
- zadatak promovisanja emancipacije i samoopredeljenja odraslih polaznika;
- prepoznavanje polaznika kao „odraslih“ osoba, dakle zrelih i odgovornih osoba koje odlučno određuju (zajedno sa nastavnikom) sopstveni proces učenja.

Za Curriculum globALE ovi principi čine nezamenljivu osnovu. Štaviše, kurikulum nudi dovoljan obim varijacija, što omogućava da se odgovori na različite potrebe pojedinačnih slučajeva. Postojeća raznovrsnost kultura i običaja kao i uslovi društvenog, političkog i ekonomskog okvira prepoznati su u konceptu Curriculum globALE i na prikladan način uzeti u obzir. Ovo je delom zahvaljujući obimu slobode za prilagođavanje *unutar* pet ključnih modula, a naročito u varijabilnom delu kurikuluma, koji će biti u potpunosti slobodno osmišljen i činiće 30 posto ukupnog kurikuluma (pogledati sledeće poglavlje).

Varijabilnost i sloboda prilagođavanja mogu da se odnose na vrlo različite aspekte:

- Regionalno-geografski aspekt, koji omogućava da se izraze lokalno specifične potrebe. Ono što čini lokalnu sredinu posebnom – bilo da je u pitanju specifičan običaj, teme od značaja za lokalnu zajednicu ili posebni koncepti koji su važniji u pojedinim regionima ili zemljama, ili na pojedinim kontinentima – sve ovo se može uzeti u obzir.
- Aspekti koji su specifični za ciljnu grupu (ciljna grupa ovde se odnosi na odrasle sa kojima rade polaznici kursa u svojoj funkciji nastavnika za odrasle, bilo trenutno ili u nekom kasnijem trenutku): u zavisnosti od toga koje preduslove i karakteristike (pol, godine, obrazovanje, profesionalno iskustvo, nacionalnost, invaliditeti, itd.) ispoljavaju relevantne, lokalno specifične grupe ili kojim specifičnim interesima i ciljevima teže svojim učešćem u obrazovnom programu (pismenost, osnaživanje, itd.) i iz ovog razloga ključna područja mogu ciljano da se kreiraju u varijabilnom delu kurikuluma.
- Tematsko područje i aspekti specifični za predmet: oni nude širok spektar mogućih načina za elaboraciju kurikuluma na konkretan način – od toga da se neko posebno područje stavi u fokus, npr. osnovno obrazovanje ili različite grane stručnog obrazovanja, pa sve do klasičnih seminara u tradiciji opšteg, *liberalnog obrazovanja*. Ako je potrebno, ovo se može kombinovati sa aspektima znanja specifičnog za određeno zanimanje, kao i sa elementima didaktičke prirode relevantnim za neku posebnu oblast (npr. lingvistička didaktika, pismenost i slično).
- Upravljački zadaci u obrazovanju odraslih: ključna komponenta Curriculum globALE-a fokusira se na nastavnički posao koji se obavlja u direktnom kontaktu sa polaznicima. Zadaci organizacije, planiranja i koordinacije pokriveni su samo do te mere u kojoj su direktno neophodni za pripremu i izvođenje takvog nastavničkog posla. Moguće je i da se različiti delovi kurikuluma koriste da se pokrije širi spektar zadataka nastavnika za odrasle tako što će se u središte pažnje staviti planiranje, organizacija i zadaci u vezi sa rukovođenjem koji su u vezi sa institucijom ili programskim nivoom.
- Aspekti specifični za situaciju: dalje mogućnosti mogu da proističu iz specifičnih situacija – određeni projekat koji zahteva određeni profil nastavnika; krizna situacija, na primer na politički kriznom području, gde su potrebni ljudi koji mogu ciljano da vrše obrazovne programe intervencije.
- Aspekti specifični za regulativu: u nekim slučajevima, standardi kvalifikacija za nastavnike za odrasle mogu biti definisani bilo državnim zakonodavstvom ili putem odredbi na nivou obrazovnih ustanova. Varijabilni deo kurikuluma može se koristiti za prilagođavanje postojećim standardima kvalifikacija.



Trideset posto, koliko je pripisano varijabilnom delu kurikuluma, predstavlja preporučeni postotak. On takođe može da se prilagodi da bi se ispunili uslovi specifični za određenu zemlju. Na primer, zbog postojećeg standarda može da se pokaže svrsishodnim da se doda veći broj varijabilnih delova. U drugim slučajevima je moguće uzeti u obzir postojeće iskustvo i kompetencije učesnika i bodove priključiti bodovima za ukupni kurikulum. U takvim slučajevima, postotak strukturisanog poučavanja, tj. modula koje treba završiti u varijabilnom delu kurikuluma, može da se smanji u odgovarajućoj meri.

Ni u kom slučaju ne bi trebalo čisto mehanički kombinovati ključni deo kurikuluma sa promenljivim delovima. Umesto toga, delovi treba da budu povezani jedan sa drugim. Promenljivi delovi mogu da služe da bi se unapredile ili proširile kompetencije stečene u osnovnom delu kurikuluma. Takođe mogu da budu posvećene primeni i refleksiji o sadržaju koji je obrađen u osnovnom delu kurikuluma. Promenljivi delovi mogli bi da se fokusiraju na analizu primera ili da obrađuju specijalizovane metode i posebne aspekte primene. Rezultat ovoga je širok dijapazon mogućnosti za prilagođavanje Curriculum globALE-a specifičnom kontekstu primene, bilo da je u pitanju zemlja, region, ciljna grupa, situacija, ili područje, ukratko: da se uspostavi prilagođena obuka za različite ciljne grupe. Iznad svega, preporučeni koncept, tj. situacija u kojoj polaznici sprovode sopstvenu edukacijsku praksu i imaju neke delove individualne nastave, dobra je prilika da se izađe u susret geografsko-kulturnim različitostima, najrazličitijim potrebama i raznovrsnoj prirodi obrazovanja za odrasle u celini.

## 9. Pregled Curriculum globALE-a

Celom kurikulumu dodeljeno je 25 ECTS kredita<sup>31</sup>, što odgovara obimu od približno 660 časova rada za polaznike. Ovih 660 časova raspoređuje se po a) tematskim jedinicama i b) različitim organizacionim oblicima učenja.

Kada su u pitanju **tematske jedinice**, Curriculum globALE obuhvata:

- jedan uvodni modul koji nije obavezan
- pet tematskih osnovnih modula
- jedan do tri (u zavisnosti od veličine) izborna modula

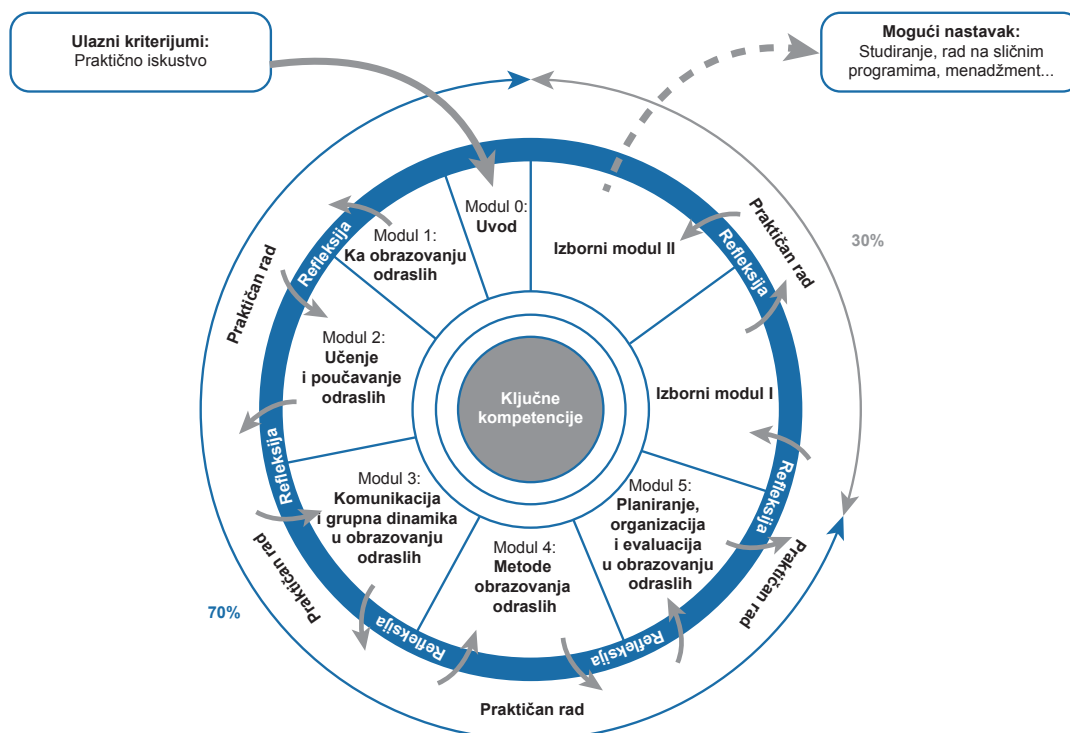
Kada su u pitanju **oblici učenja**, Curriculum globALE obuhvata:

- sekvence nastave unutar svakog modula
- individualno samostalno učenje polaznika unutar svakog modula
- praćeni praktični rad – polaznici primenjuju i razmišljaju o onome što su naučili u stvarnim radnim uslovima; treneri pružaju mentorstvo i usmeravanje.

Gledajući **tematske jedinice**, odnos između pet ključnih modula s jedne strane i izbornih modula s druge strane je 70:30, što znači oko 462 sata vremena koje polaznici provode na učenju odnosi se na sadržaj u vezi sa pet tematskih ključnih modula, dok je oko 198 sati posvećeno individualno izabranim temama i predmetima u vezi sa izbornim modulima (pogledati grafikon ispod).

Posmatrajući **oblike učenja**, odnos između sekvenci nastave i individualnog samostalnog učenja polaznika s jedne strane i praćenog praktičnog rada s druge strane je 60:40, što znači da polaznici provedu oko 396 sati učestvujući u radu u učionicama i individualnom čitanju i vežbama, a oko 264 sati provedu primenjujući naučeno u stvarnim radnim uslovima i u refleksiji o toj praksi uz podršku trenera koji ih usmerava i ima ulogu mentora za vreme tog procesa.

31 Po „Evropskom sistemu transfera i akumulacije poena“, ovo je jednako 12-15 ECTS poena (1 ECTS poen jednak je 25 do 30 „časova rada“ za polaznike).



Kao što se može videti iz ovog rasporeda, **praćeni praktični rad** je od ogromne važnosti unutar Curriculum globALE. Praćeni praktični rad može, na primer, da ima sledeće oblike:

- Iskustvo sa obuke koristi se za primenu teorije u stvarnom životu i za dalji razvoj i jačanje kompetencija.
- Refleksije u „zajednicama prakse“, međusobne opservacije, *job-shadowing* i povratna informacija o obuci daju neophodni objektivni pogled radi prepoznavanja snage i slabosti pojedinačnog stila treninga.
- Mentorski rad i usmeravanje od strane trenera koji implementiraju Curriculum globALE pomažu da se reše izazovi u *praksi* obrazovanja odraslih i da se stekne korist od znanja iskusnih kolega.
- Priprema, planiranje i naknadna analiza obuke neophodan je preduslov za profesionalni rad trenera i za stalno unapređivanje kvaliteta obrazovanja.

**Distribucija praćenog praktičnog rada između različitih tematskih modula** nije konačno određena. Držeći se određenih pravila, polaznici mogu ovde da biraju svoje prioritete. Jedina obavezujuća pravila su sledeća:

- 200 sati pratećeg praktičnog rada treba da se izvrši u kontekstu pet ključnih modula, a 50 sati u kontekstu izbornih modula.
- Za svaki modul, maksimum od 3 ECTS (tj. 75 do 90 sati) praćenog praktičnog rada biće akreditovani za Curriculum globALE-u. Ovo pravilo je tu da osigura dovoljno širok tematski opseg koji pokriva praktični rad i da spreči da se ceo rad posveti samo jednoj temi.

Uz to, postoji mogućnost za polaznike sa prethodnim radnim iskustvom nastavnika za odrasle da dobiju 1 ECTS (25 do 30 sati) tog iskustva koji će se akreditovati u okviru ukupnog zahtevanog obima od 264 sata praktičnog rada.

Pregled distribucije sati i kreditnih poena u različitim tematskim jedinicama i oblicima učenja dat je u sledećoj tabeli.



## Detaljni vremenski okvir:

Ime modula	Glavni sadržaj (zaglavlje)	Obim	ECTS poeni
Preliminarno iskustvo obuke		25 sati	(1)*
Modul 0: Uvod	<ul style="list-style-type: none"><li>■ Informacije o Curriculum globALE</li><li>■ Informacije o obuci</li><li>■ Informacije o instituciji koja vrši obuku</li><li>■ Informacije o polaznicima i očekivanja od njih</li><li>■ Curriculum GlobALE - očekivanja od polaznika</li></ul>	Nije navedeno	Nisu dodeljeni poeni
Modul 1: Ka obrazovanju odraslih	<ul style="list-style-type: none"><li>■ Razumevanje različitosti u obrazovanju odraslih</li><li>■ Obrazovanje odraslih u nacionalnom i globalnom kontekstu</li><li>■ Obrazovanje odraslih kao profesija i uloga nastavnika za odrasle u smislu Curriculum globALE-a</li></ul>	32 sata predavanja (>>4 sata) 32 sata samostalnog učenja	2
Praktične primene i vežbe			(do 3) <sup>29</sup>
Modul 2: Učenje i poučavanje odraslih	<ul style="list-style-type: none"><li>■ Teorije i razlozi učenja</li><li>■ Didaktička aktivnosti u obrazovanju odraslih</li><li>■ Vrste znanja</li><li>■ Učenje odraslih</li></ul>	24 sata predavanja (>>3 dana) 36 sata samostalnih studija	2
Praktične primene i vežbe			(do 3) <sup>29</sup>
Modul 3: Komunikacija i grupna dinamika u obrazovanju odraslih	<ul style="list-style-type: none"><li>■ Komunikacija u obrazovanju odraslih</li><li>■ Grupna dinamika u obrazovanju odraslih</li></ul>	32 sata predavanja (=4 dana) 32 sata samostalnih studija	2
Praktične primene i vežbe			(do 3) <sup>29</sup>
Modul 4: Metode obrazovanja odraslih	<ul style="list-style-type: none"><li>■ Integracija metoda u nastavu</li><li>■ Pregled metoda</li></ul>	25 sati predavanja (≈3 dana) Polaznici samostalno pripremaju, izvode i promišljaju o bar 3 sesije	1
Praktične primene i vežbe 100 sati			4
Modul 5: Planiranje, organizacija i evaluacija u obrazovanju odraslih	<ul style="list-style-type: none"><li>■ Faze profesionalnog ciklusa aktivnosti nastavnika za odrasle</li><li>■ Potrebe za evalacijom</li><li>■ Planiranje</li><li>■ Organizacija</li><li>■ Evaluacija</li><li>■ Osiguranje kvaliteta</li></ul>	32 sata predavanja (=4 dana) 45 sati samostalnog učenja	3
Praktične primene i vežbe			(do 3) <sup>29</sup>
Konačna ocena (koncept treninga i praktična primena)			
Obavezni moduli		145 sati predavanja	10 ECTS poena
200 sati praktične primene		145 sati samostalnog učenja	
		290 sati ukupno	
		200 sati praktične primene	8 ECTS poena
Izborni moduli	<ul style="list-style-type: none"><li>■ Regionalno-geografski</li><li>■ Specifično za ciljne grupe</li><li>■ Specifično za predmet</li><li>■ Specifično za situaciju</li><li>■ Specifično za regulaciju</li></ul>	120 sati predavanja ili samostalnog učenja	5 ECTS poena
		50 sati praktične primene	2 ECTS poena
Ukupno:		660 sati	25 ECTS poena

\* Kada završe Curriculum globALE, polaznici treba da imaju najmanje 200 sati praktične primene. Do 25 sati može da se odbije ako polaznici imaju prethodno iskustvo u nastavi. Preostalih 175 sati praktičnog iskustva mogu da se rasporede onako kako polaznici i treneri smatraju da treba.



Module treba posmatrati kao nezavisne jedinice. Ipak, postoji mnogo tematskih veza i vezivnih elemenata koji bi trebalo da se primete i uzmu u obzir prilikom primene kurikuluma.

Ovo se odnosi naročito na vezu između modula „Učenje i poučavanje odraslih“ i „Metode obrazovanja odraslih“. Modul s metodama nadograđuje modul „Učenje i poučavanje odraslih“ čiji je cilj razumevanje osnovnih didaktičkih principa. Dok je fokus u modulu „Učenje i poučavanje odraslih“ na teorijskim principima koje treba ilustrovati i o njima vršiti refleksiju uz pomoć određenih pojedinačnih primera (metoda), obrnuto važi i za modul „Metode obrazovanja odraslih“: modul služi za uspostavljanje širokog repertoara metoda za različite praktične ciljeve unutar didaktičkih akcija nastavnika. Ovo ne znači da modul treba da u potpunosti bude posvećen samo predstavljanju i isprobavanju metoda. Upravo suprotno, izričito se zahteva refleksija o istraženim metodama i njihovo povezivanje sa prethodno naučenim teorijskim principima. Moduli „Učenje i poučavanje odraslih“ i „Metode obrazovanja odraslih“, dakle, ni na koji način ne predstavljaju striktno odvajanje teorije i prakse u dve različite jedinice, već umesto toga kreiraju različita ciljna područja unutar odnosa teorije i prakse koji uvek treba da se posmatra kao jedinstven.

Da bi bili sigurni da su neophodne veštine stečene, polaznici moraju da pokažu:

- a) *spособnost da osmisle kurs po svom izboru u skladu sa potrebama i zahtevima polaznika sa kojima rade;*
- b) *spособnost da izvedu neki oblik obrazovnog rada ili edukacijsku sekvencu u skladu sa principima grupne dinamike, psihologije poučavanja odraslih, itd.*

Obe sposobnosti mogu proceniti treneri koji su zaduženi za implementaciju Curriculum globALE tako što će proći kroz plan treninga i druge dokumente i posmatrati sekvencu koji implementira polaznik.

## 10. Preduslovi i procedure za implementaciju Curriculum globALE-a

### *Polaznici*

Ne postoje isključivi kriterijumi za izbor polaznika. Ipak, budući da kurikulum snažno naglašava neophodnost primene i refleksije o praktičnom radu, oni moraju imati mogućnost da primene svoje stečene kompetencije u stvarnim situacijama. U idealnom slučaju, polaznici bi već trebalo da rade kao nastavnici u obrazovanju odraslih kada započnu program osposobljavanja. U svakom slučaju, neophodno je da imaju priliku da započnu takav posao za vreme programa obuke.

Planirano je, za vreme faze testiranja Curriculum globALE-a, da se integriše priznavanje prethodnog znanja u dizajn kursa. Iskustva VINEPAC-a (pogledati B.1 i Prilog 1) biće korišćena kao početna tačka za dalji razvoj.

### *Treneri*

Zahtevi od pojedinaca koji primenjuju kurikulum u planiranju i nastavi (instruktori, treneri, itd.) nisu formalno definisani. Ipak, velika količina znanja o obrazovanju odraslih i ličnog iskustva u radu u obrazovanju odraslih od suštinske je važnosti kao minimalni zahtev. Kada su u pitanju pojedinačni elementi, stručnjaci iz date oblasti (npr. psihologije ili jezika) bez prethodnog iskustva u obrazovanju odraslih mogu se razmatrati, ali trebalo bi da budu uključeni u tim sa iskusnim trenerima da bi se osigurao kvalitetan program.

### *Organizatori i izvođači treninga<sup>32</sup>*

Institucije koje implementiraju Curriculum globALE moraju posedovati neophodan profesionalni profil (u smislu znanja, veze sa trenerom i učesnicima, kao i infrastrukture) da omoguće kvalitetnu sredinu za učenje za polaznike Curriculum globALE-a. Budući da jedna organizacija često neće biti sama u stanju da

<sup>32</sup> U radu se gotovo sinonimno upotrebljavaju termini „trening“ i „kurs“, a u širem značenju „obrazovni program“ kao organizacioni oblik, a ne samo sadržinska odrednica, jer detaljnije bavljenje razlikama među njima nisu ključne za ovaj kurikulum. Za uže organizacione jedinice u okviru treninga ili kursa korišćeni su izrazi obrazovna „sesija“ ili „sekvencu“, dok je namerno izbegavan izraz „lekcija“ - prim K.P.





ponudi sve elemente koje pokriva kurikulum, zajednički pristupi neće samo unaprediti trening, već i gajiti umrežavanje i razmenu znanja u obrazovanju odraslih.

Doneta je svesna odluka da se ovaj aspekt ne uredi u detalje da bi se izbegla mogućnost neuspešne implementacije kurikuluma zbog formalnih zahteva, koje je u nekim delovima sveta nemoguće ispuniti zbog nedostatka odgovarajućih struktura.

#### *Procedura – kako implementirati*

Kada se Curriculum globALE uvodi, on treba da se prilagodi specifičnom institucionalnom i profesionalnom kontekstu kao podrška razvoju sistema obrazovanja odraslih. To podrazumeva i da Curriculum globALE ne može da postoji kao potpuno nezavisno, autarkično rešenje, već mora da se ugradi u već postojeći kontekst.

Budući da su iskustva sa praktičnom implementacijom do sada ograničena, uopšteno gledano, preporuke su da se:

- lokalni primenjeni Curriculum GlobALE poveže sa već postojećim programima treninga,
- uključe sve moguće zainteresovane strane,
- Curriculum globALE uskladi sa državnim politikom i lokalnim zahtevima,
- sarađuje na nivou regiona u procesu implementacije.

Pre prilagođavanja Curriculum globALE-a lokalnom kontekstu, preporučuje se identifikacija već postojećih kurseva i koncepata; time treba da se obuhvate i važne zainteresovane strane. U pitanju su obično:

**Vlada:** Ministarstvo prosvete, Ministarstvo rada i/ili privrede, Ministarstvo socijalne politike i porodice.

**Međunarodne institucije:** UNESCO, Sector Coordination Group on Education, Global Campaign for Education, odgovarajuće međunarodne nevladine organizacije i mogući učesnici u implementaciji (liste je moguće naći na [devdir.org](http://devdir.org)).

**Obrazovna tela:** Univerziteti, stručne škole, centri za obuku nastavnika, centri za obrazovanje odraslih i njihove pokroviteljske organizacije, udruženje trenera.

**Organizacije sa potencijalnim preklapanjima:** Komore, NVO koje rade na razvoju ruralnih krajeva.

Rezultati ove identifikacije značajno će varirati u zavisnosti od lokalnih tradicija, prioriteta i potreba. Na osnovu ove procene trebalo bi da se formira radna grupa koja će se postarati da se poklapaju politike vlade i donatora, uz povezivanje sa akterima koji nude slične programe, a trebalo bi poboljšati saradnju sa stručnjacima i organizacijama u cilju planiranja i implementacije Curriculum globALE-a. Razvoj koncepta obuke trebalo bi da se dogovori sa članovima radne grupe i implementira koristeći što je više moguće zajedničkih resursa.

Pre implementacije, treba da se pažljivo razmotri ispunjavanje različitih potreba zainteresovanih strana i raspoloživa infrastruktura i resursi. U nekim područjima, regionalna saradnja može da smanji troškove zajedničkim razvojem materijala za trening i upotrebom ICT-a.

## 11. Struktura kurikuluma

Budući da je kurikulum strukturiran na način koji je usmeren na povećanje kompetencija, navedeni podaci o organizacionom okviru koji se tiču trajanja i obima pojedinačnih modula predstavljaju preporuke koje se zasnivaju na iskustvu stečenom u praksi. Kraće trajanje moguće je ako polaznici već imaju određeni nivo osnovnog znanja. Kada je u pitanju vremenska organizacija implementacije kurikuluma u sesije, u principu je moguć veći broj vrlo različitih modela, od redovnih intenzivnih kurseva do cepkanja programa u kratke sesije tokom dužeg vremenskog perioda. Velika važnost trebalo bi da se pridâ prirodnom povezivanju nastave sa fazama i aktivnostima polaznikovog samostalnog učenja. Idealni scenario uključivao bi model prema kojem se faze samostalnog učenja – npr. isprobavanje onoga što je naučeno i refleksija o tome – inkorporiraju između dve faze nastave. Za module posvećene poučavanju, učenju i metodama, ovo bi u idealnim uslovima od polaznika zahtevalo da su već zaposleni kao nastavnici. Faze nastave mogle bi da



pripreme faze samostalnog učenja i da podrže profesionalnu primenu onoga što je već naučeno putem ciljanog rada i zadataka refleksije. Na ovaj način, teorija i praksa bi mogli da se optimalno povežu.

Kada je u pitanju redosled modula, preporučuje se da se počne modulima 1 i 2 budući da oni pružaju osnovno teorijsko znanje i shvatanje učenja i obrazovanja odraslih. Redosled modula 3-5 je fleksibilniji.

Fizički zahtevi u odnosu na prostor u kojem se faze nastave izvode zasnivaju se na principima učenja odraslih. Odrasli zahtevaju posebno adaptirane prostorije. Ovo ni u kom slučaju ne znači da prostorije moraju biti posebno velike, udobne ili sa opremom visokog kvaliteta. Ono što je važno jeste da to nisu klasične učionice koncipirane tako da nastavnik predaje sa čela učionice, a učenici sede u tradicionalnim klupama za školsku decu. Odrasli bi trebalo da se osećaju opušteno u učionici i da imaju dovoljno prostora za rad u malim grupama i za vežbe. Što se tiče didaktičkih pomagala, nastavnici bi trebalo da imaju odgovarajuće medije i tehnička sredstva na raspolaganju, ali to nije detaljno navedeno ovde na način koji obavezuje. Cilj su prostorije na minimalnom nivou opremljenosti, koje osim klasične table imaju i belu tablu, flipčart, pluta-ne table i zbirku alata za facilitatora. Kad god je to moguće, trebalo bi da postoji kompjuter sa projektorom, naročito kada imamo u vidu opšte prihvaćene preduslove za kompjutersku *pismenost*.

## 12. Kontrola kvaliteta i monitoring

### *Praćenje i podrška*

Za fazu testiranja, DIE i DVV International će podržati kancelarije DVV International i njihove partnere u implementaciji kurikuluma tako što će davati smernice u uspostavljanju programa obuke, istraživati i razvijati materijale za obuku, pronalaziti odgovarajuće facilitatore i trenere, kao i pružati savete o problemima koji eventualno iskrсну u toku implementacije.

Kroz ovu blisku podršku partnerima biće prikupljeno iskustvo iz prve ruke kada je u pitanju prihvatljivost sadržaja i strukture Curriculum globALE-a. Dalje, to će omogućiti timu dublji uvid u finese implementacije kurikuluma u praksi, i on će na taj način sakupiti iskustvo za buduću primenu.

Zajedno sa dokumentacijom scenarija implementacije, bliska podrška neće samo doprineti visokom kvalitetu programa, već će osigurati da se prilike, prepreke, i novi razvoji događaja, zajedno sa formalnom tabelom pokazatelja, uzmu u obzir u procesu poboljšanja Curriculum globALE-a.

### *Pokazatelji kvaliteta za kurikulum i sistem praćenja*

Početna tačka za procenu Curriculum globALE-a jeste, kao što je gore navedeno, pravo na obrazovanje, koje će se koristiti kao referentni okvir za kriterijume da bi se ocenila podrška OECD-ove Komisije za procenu pomoći u razvoju<sup>33</sup>. Budući da je kurikulum u jednoj od svojih prvih faza testiranja, pitanja za orijentaciju su prilično uopštena, da bi se obuhvatilo što više različitih problema u vezi sa Curriculum globALE-om. Ne-namerni efekti ili efekti suprotnog učinka trebalo bi da budu razmotreni (npr. planiranje treninga za trenere je možda postalo čak i teže, zahtevnije primenom Curriculum globALE-a). Sadržaj Curriculum globALE-a i način njegove implementacije takođe će biti evaluiran od strane učesnika da bi se dobilo što je više moguće podataka za konačnu verziju.

33 <http://www.oecd.org/dac/evaluationofdevelopmentprogrammes/49756382.pdf>



Kriterijumi	Usmereno pitanje	Kome se obraća	Kriterijumi nadgledanja	Izvor	Komentari
Relevantnost	U kojoj mjeri Curriculum globALE odgovorila na društvene potrebe svake zemlje ili regiona?	Učesnicima, trenerima i partnerima koji učestvuju u implementaciji Curriculum globALE	Do koje mere je postojala briga o profesionalnom nivou trenera gledano po zemljama? Da li je implementacija Curriculum globALE imala prioritet kod partnerskih organizacija? Da li je razmena građenja kapaciteta od interesa za partnere?	Grupni i pojedinačni razgovori, upitnici	Relevantnost na društvenom nivou u velikoj mjeri je određena prikladnošću 30% izbornih modula i opštim fokusom partnera.
Efektivnost	Koliko su ispunjeni ciljevi: - unapređivanje profesionalizacije nastavnika za odrasle omogućavanjem zajedničkog referentnog okvira? - podrške pružiocima usluga obrazovanja odraslih u osmišljavanju i implementaciji programa obuke trenera? - podrške razmeni znanja i međusobnom razumevanju između nastavnika za odrasle širom sveta	Učesnicima, trenerima i partnerima koji učestvuju u implementaciji Curriculum globALE	Koliko i na kojim poljima je za vreme treninga unapređena sposobnost učesnika za trening? Da li su učesnici stekli kompetencije koje je trebalo da steknu? Kako su concept i implementacija programa treninga doprineo razmeni znanja? Koliko je Curriculum globALE doprineo razmeni znanja?	Grupni i pojedinačni razgovori, upitnici (u idealnom slučaju osnovni podaci o učesnicima)	Efektivnost je uglavnom oblikovana kvalitetom samog programa treninga u pogledu trenera i concepta.
Efikasnost	Kojim merama bi se potrebe treninga učesujućih trenera mogle obaviti po nižoj ceni? Koji efikasniji načini su mogli da se koriste u podršci partnerima u razvoju ToT programa? Na koji način bi razmena znanja između nastavnika za odrasle mogla da se postigne uz manje troškove?	Učesnicima, trenerima i partnerima koji učestvuju u implementaciji Curriculum globALE	Koje su bile poteškoće u primeni Curriculum globALE u praksi? Identifikacija alternativnih aktivnosti sa procenama troškova za ispunjavanje potreba trenera, razvoj planova treninga, i razvijanje razmene znanja.	"Nabacivanje ideja" sa zainteresovanim stranama	Efikasnost načina razvoja concepta treninga teško je razlikovati od efikasnosti načina na koji se predstavlja.
Uticaj	Da li je tercijarna ciljna grupa imala koristi od treninga u vidu učešća i/ili unapređenih uslova života?	Učesnicima na treninzima za učesnike	Da li je sadržaj učenja bio prikladan i da li je prezentovan na profesionalan način? Da li je učešće ohrabrivano?	Upitnici	Teško je premostiti jaz između uzroka i posledice jer su sadržaj treninga, prilike i način predstavljanja daleko važniji od kvaliteta Curriculum globALE.
Održivost	Na koji način se Curriculum globALE i dalje koristi od strane partnera nakon što se završi finansiranje? Da li se veze uspostavljene između nastavnika za odrasle i dalje koriste godinu dana nakon projekta?	Učesnicima, trenerima i partnerima koji učestvuju u implementaciji Curriculum globALE	Isto kao usmereno pitanje	Naknadni intervjui	



### 13. Perspektive

#### *Priznavanje prethodnog učenja (RPL)<sup>34</sup>*

Priznavanje prethodnog učenja predstavlja još jedan način prilagođavanja treninga zasnovanog na Curriculum globALE-u individualnim potrebama. Polaznici koji već poseduju neke od kompetencija koje pokriva globALE mogu, putem RPL-a, biti izuzeti iz određenih delova treninga. Korišćenje RPL-a zahteva odgovarajuće alate i procedure koji služe tome da kompetencije polaznika budu identifikovane i dokumentovane na korektan i transparentan način. Za obrazovanje i učenje odraslih već postoje RPL alati, npr. „Validpack“ i Flexi-Path instrumenti za portfolio o kojima je ranije bilo reči u ovom uvodu (pogledati Prilog 1). Za vreme pilot-faze razmatraće se i pitanje kako ovi instrumenti mogu da se koriste unutar Curriculum globALE-a.

#### *Sertifikovanje*

Cilj je predstavljanje standardizovanog sertifikata za kurseve i programe bazirane na Curriculum globALE iza kojeg stoje DVV International i DIE. Ovaj sertifikat zahtevao bi dokaze da su polaznici stekli kompetencije, onako kako ih definiše Curriculum globALE. Procedura za ovakvo dokazivanje tek treba da se odredi. Proširenja Curriculum globALE-a u smeru uvođenja dodatnih modula i nivoa kvalifikacija takođe će se razmotriti. Jedna od mogućnosti je razvoj pojedinačnih modula koji bi služili unapređivanju posebnih pojedinačnih aspekata, kao i nadovezivanje dodatnog nivoa osposobljavanja za one koji se bave planiranjem i kreiranjem programa, ili za menadžere u obrazovanju odraslih.

---

<sup>34</sup> Recognition of Prior Learning – Priznavanje ili validacija prethodnog učenja, tj. prethodno/neformalno stečenih kompetencija





## C. Kurikulum

### Modul 0: Uvod

#### Svrha

Svrha ovog uvodnog modula jeste da se učesnici upoznaju sa Curriculum globALE-om i da se postave čvrsti temelji uspešnog završetka obuke koju treba da prođu. To uključuje više dimenzija:

- Prvo, polaznicima se daju sve relevantne informacije u vezi sa kurikulumom, uključujući opšte ciljeve i filozofiju kurikuluma, kao i praktične detalje koji se odnose na ishode obuke koju treba da prođu.
- Drugo, polaznici se pozivaju da i sami podele informacije o svojim individualnim (profesionalnim) iskustvima i svojim potrebama i očekivanjima od obuke i od trenera, da bi na taj način omogućili adekvatno planiranje obuke.
- Treće, ovaj uvodni modul služi tome da polaznicima treninga i facilitatorima pruži mogućnost da međusobno budu u kontaktu, da razmene informacije i da izgrade lični odnos da bi mogli da omogućće stvaranje konstruktivne sredine za učenje.

#### Oblik

U idealnim uslovima, uvodni modul predstavlja sastanak učesnika i organizatora licem u lice, koji traje najmanje jedan ceo dan. Kao alternativu moguće je upotrebiti štampane ili on-line materijale da bi se pružile neophodne informacije u vezi sa kurikulumom, ili koristiti elektronsku poštu i/ili internet forume za razmenu informacija i diskusiju između polaznika i trenera/organizatora. Ipak, imajući u vidu da je svrha ovog modula, uz obezbeđivanje informacija, i građenje odnosa, snažno se podržava predlog da se omogući, gde god je to moguće, fizički susret svih učesnika na početku obuke, pre nego što se krene sa tematskim modulima koji slede. U svakom slučaju, od suštinske je važnosti da komunikacija u ovom modulu bude višesmerna i da, pored razmene činjenica, i treneri/organizatori i polaznici imaju mogućnost da izraze svoja očekivanja i zahteve kada je u pitanju obuka.

#### Sadržaj

Sadržaj koji treba obraditi u ovom uvodnom modulu uključuje sledeće:

##### Podaci o Curriculum globALE-u

- Osnovne informacije o Curriculum globALE-u, njegovoj filozofiji i principima;
- Cilj kurikuluma;
- Ciljevi učenja i kompetencije koje treba steći;
- Opšti uvod u pojedinačne module.

##### Informacije o obuci

- Struktura obuke;
- Oblik obuke;
- Predviđene aktivnosti i metode učenja;
- Načini i kanali komunikacije;
- Vremenski raspored;
- Lokacije za faze kada je potrebno prisustvo polaznika.

**Informacije o trenerima**

- Lične informacije o trenerima/organizatorima: profesionalno iskustvo i iskustvo u obrazovanju i učenju odraslih;
- Kontakti trenera/facilitatora;
- Kontakti administrativnog osoblja i osoblja za podršku.

**Informacije o polaznicima i njihova očekivanja**

- Lične informacije o polaznicima: profesionalna znanja i prethodno iskustvo u obrazovanju i učenju odraslih;
- Potrebe i očekivanja polaznika.

**Zahtevi koje Curriculum GlobALE postavlja pred polaznike**

- Aktivna posvećenost učenju;
- Refleksija i praktična primena naučenog sadržaja.

**Građenje odnosa**

- Upoznavanje;
- Razmena detalja za kontakt u cilju dalje komunikacije između polaznika i trenera/organizatora.

Nastavak: fokus na očekivanjima

Informacije nastale u ovom uvodnom modulu u vezi sa očekivanjima i iskustvima polaznika trebalo bi da se koriste kao osnova za prilagođavanje obuke pojedinačnom kontekstu. Ovo prilagođavanje najverovatnije će se dogoditi u dva glavna područja:

- Odabir predmetne materije za pet tematskih ključnih modula može se prilagoditi iskustvu polaznika, npr. biranjem primera najviše iz područja u kojima su oni angažovani (npr. opismenjavanje, obrazovanje za demokratiju, jačanje zajednice, trening profesionalnih veština itd.).
- Očekivanja koja iznose polaznici mogu se koristiti za definisanje tematike izbornog (izbornih) modula. Ovi moduli mogu biti koncipirani prilično slobodno, sve dok ispunjavaju neke osnovne kriterijume kvaliteta. Dakle, izborni moduli mogu i trebalo bi da se koriste što je više moguće, onoliko koliko to resursi dozvoljavaju, da bi obuka bila što bolje prilagođena individualnim potrebama.

U principu se može predvideti i treći način prilagođavanja obuke. Polaznici koji već poseduju znatan broj kompetencija koje se mogu steći primenom Curriculum globALE-a mogu biti izuzeti iz tih delova obuke. S druge strane, to zahteva primenu odgovarajućih RPL procedura. Budući da takvi RPL mehanizmi još nisu uspostavljeni u širem društvenom okviru, ovo trenutno može biti realna mogućnost tek u nekim slučajevima. To može, doduše, da se promeni u dogledno vreme, budući da neki RPL alati za nastavnike za odrasle već postoje i mogu se prilagoditi za potrebe Curriculum globALE-a (pogledati gore pod: Perspektive).



## Modul 1: Ka obrazovanju odraslih

### Kompetencija<sup>35</sup>

Polaznici koji su završili Curriculum globALE poznaju i razumeju funkcije i specifičnosti područja obrazovanja odraslih i njegovu važnosti u njihovom društvenom kontekstu, u poređenju sa drugim kontekstima, ali i u širem međunarodnom okviru. Znaju da pozicioniraju svoje profesionalnu ulogu u ovom kontekstu.

### Polaznici koji su završili Curriculum globALE

- Svesni su da praksu u obrazovanju odraslih oblikuju različiti pogledi na ljudski rod i različita shvaćanja obrazovanja, što ih dovodi do toga da usvajaju osnovne pojmove učenja odraslih i njegove etike;
- Shvataju različitost u području obrazovanja odraslih i njegovo kulturološko pozicioniranje: poznati su im raznovrsni oblici obrazovanja odraslih u njihovim zemljama i upoznati su sa značenjima i konotacijama ključnih termina koji se obično koriste kada su u pitanju različiti oblici obrazovanja odraslih;
- Poseduju osnovno razumevanje međunarodnih kretanja koja imaju veze s njihovim kontekstom obrazovanja odraslih;
- U stanju su da pozicioniraju sopstveni kontekst obrazovanja odraslih unutar postojeće različitosti obrazovanja odraslih;
- U stanju su da pozicioniraju sopstvenu ulogu kao nastavnika za odrasle unutar ovog konteksta;
- Upoznati su sa važnim odredbama zakonskih okvira koji se tiču obrazovanja odraslih u njihovoj zemlji, regionu i na međunarodnom nivou;
- U stanju su da razlikuju, klasifikuju i objasne složene oblike finansiranja u obrazovanju odraslih;
- Upoznati su sa osnovnim karakteristikama aktuelne politike u vezi sa obrazovanjem odraslih;
- Znaju za najvažnije aktere u oblasti obrazovanja odraslih u regionu, državi i, ako je to primenljivo, na međunarodnom nivou;
- U stanju su da se kritički osvrnu na funkcije i interese pojedinih aktera koji se povezuju sa obrazovanjem odraslih, kao i na pitanja postojećih odnosa moći.

### Povezanost sa drugim modulima

Središnja uloga ovog modula jeste razvoj kritičkog razumevanja celokupnog koncepta učenja i obrazovanja odraslih, kao i ključnih pojmova i aspekata obrazovanja odraslih. U ovom pogledu, modul pruža osnovu za druge module i povezan je s njima. Kulturološko pozicioniranje, koje je ključni pojam u ovom modulu, treba da se pojavljuje i u drugim modulima, npr. kada se uči o određenim nastavnim metodama i kada se one testiraju (modul 3) ili kada je u pitanju evaluacija (modul 5) ili kada se obrađuju različite teorije učenja (modul 2) ili kod shvaćanja komunikacije i grupne dinamike (modul 4). Takođe, problem motivacije i participacije u obrazovanju odraslih (modul 2) blisko je povezan sa načinom na koji je obrazovanje odraslih postavljeno u specifičnom kontekstu.

Uloga nastavnika za odrasle, njegov ili njen profesionalni stav i vrednosti koje su predstavljene kao tema ovog modula sigurno će se morati ponovo pomenuti kada budu obrađivani principi učenja i didaktičke aktivnosti (modul 2). Preporučuje se čvrsta povezanost između ova dva modula.

<sup>35</sup> Opis kompetencije u ovom modulu ne označava sposobnost postupanja u užem smislu, već označava osnovni skup znanja, veština i stavova potrebnih da bi se odgovorno primenjivale kompetencije opisane u sledećim modulima.





## Teme

### Shvatanje raznovrsnost i različitosti obrazovanja odraslih

- Principi pedagogije/andragogije:
  - Osnovne antropološke pretpostavke, poimanje čoveka, obrazovanja, socijalizacije;
  - Teorije obrazovanja, koncept edukacije, učenje odraslih;
  - Etika obrazovanja odraslih.
- Razumevanje oblasti: šta znači „obrazovanje odraslih“ i šta ono obuhvata?
  - Razgraničavanje prema drugim područjima obrazovanja;
  - Obrazovanje odraslih i celoživotno učenje;
  - Teorijski koncepti i aktuelne definicije obrazovanja odraslih;
  - Razumevanje ključnih koncepata (npr. formalnog, neformalnog i informalnog učenja itd.);
  - Različita polja prakse: npr. stručno usavršavanje, više i visoko obrazovanje.
- Uloga društveno-istorijskog konteksta
  - Kulturološka pozicioniranost učenja i obrazovanja odraslih.
- Funkcije obrazovanja odraslih i korist koja se njime postiže
  - Zašto baš obrazovanje odraslih?
  - Interesi u vezi sa obrazovanjem odraslih:
    - polaznici,
    - društvo,
    - ekonomija,
    - državne strukture (na gradskom, regionalnom, nacionalnom nivou),
    - obrazovni sektor.
  - Korist od obrazovanja odraslih:
    - lična,
    - društvena,
    - ekonomska,
    - globalna.
  - Rodno specifični aspekti obrazovanja odraslih.
- Podsticanje participacije u obrazovanju odraslih;
- Ograničenja i mogućnosti obrazovanja odraslih;
- Odnosi moći koji postoje u području obrazovanja odraslih;
- Obrazovanje odraslih kao akademska disciplina.

### Obrazovanje odraslih u nacionalnom i globalnom kontekstu

- Nacionalna i međunarodna kretanja u obrazovanju odraslih;
- Glavne odlike politike obrazovanja odraslih;
- Nacionalni izazovi: u kojem primarnom kontekstu se odvija obrazovanje odraslih;
- Glavni akteri na ovom polju:
  - lokalni,
  - nacionalni,



- međunarodni,
- tržište obrazovanja odraslih – opšta slika organizatora obrazovanja<sup>36</sup> i potražnja za njima,
- ciljne grupe.
- Uslovi i nacionalni okvir:
  - zakonske odredbe,
  - finansiranje obrazovanja odraslih,
  - statistički podaci o nacionalnoj situaciji (participacija u obrazovanju itd.).

### Obrazovanje odraslih kao profesija i uloga nastavnika za odrasle u kontekstu Curriculum globALE-a

- Posebne karakteristike obrazovanja odraslih kao profesije;
- Profesionalni razvoj u obrazovanju odraslih – ulazak u profesiju i prilike za napredovanje;
- Prava i obaveze nastavnika za odrasle – zakonski okvir;
- Refleksija o sopstvenoj ulozi:
  - Biografska perspektiva: Zašto želim da radim u obrazovanju odraslih?
  - Etička perspektiva, stavovi, odgovornost (uticaj sopstvenih postupaka).
  - Lična kompetencija: principi upravljanja vremenom i sobom, promocija svog rada.
  - Naučno orijentisan rad: tumačenje rezultata studija, statistika itd.

### Predložena literatura (izbor)

- Freire, Paulo: Pedagogija ugnjetavanih, Njujork, 2007.<sup>37</sup>
- Ilajas, Džon L; Merijam, Šaran B: Filozofske osnove obrazovanja odraslih, Malabar, 1995.<sup>38</sup>
- Svetski obrazovni forum, Dakar, Senegal, 2000. Dakarski okvir za akciju. Obrazovanje za sve: ispunjavanje naših zajedničkih obaveza, Pariz, UNESCO<sup>39</sup>.

### Napomene za primenu

Budući da je obrazovanje odraslih suštinski oblikovano društvenim kontekstom iz kojeg potiče, ovaj modul mora biti više kontekstualizovan od drugih modula. Preporučuje se da prethodna iskustva učesnika uzmu kao polazna tačka i da se sadržaj modula fokusira na specifične realnosti obrazovanja odraslih u njihovoj zemlji/regionu. Navedene teme i pitanja pružaju okvir razmatranja koja bi mogla i trebalo da budu zastupljena u ovom modulu. Ipak, nije najvažnije niti je obavezno da se prolazi redom kroz ove teme. Umesto toga, treneri i polaznici podstiču se da odaberu one teme koje su za njih zaista relevantne i da se njima detaljnije posvete. Da bi postali svesni specifičnosti određenog konteksta (tj. sopstvenog konteksta), neophodno je osigurati mogućnost poređenja i posmatranja drugih konteksta i alternativnih koncepata. Dakle, iako je kontekstualizacija važna karakteristika ovog modula i trebalo bi da pruža celokupnu osnovu, ipak se preporučuje povremeno posmatranje iz šire perspektive, kao i upoređivanje, kada je to moguće, konteksta obrazovanja odraslih specifičnog za konkretne učesnike i obrazovanja odraslih u drugom, širem kontekstu. Na primer, obrazovanje odraslih trebalo bi da ima vrlo različite uloge u zavisnosti od tačke gledišta. Fokus može biti, na primer, na razvoju profesionalnih veština relevantnih za tržište rada, na promovisanju međusobnog razumevanja i društvene kohezije, na osposobljavanju pojedinaca i zajednica da uzmu svoju sudbinu u svoje ruke, kao i na drugim temama. Ako je iskustvo učesnika pretežno oblikovano jednom odre-

<sup>36</sup> „providers“ – obično se prevodi kao: organizatori obrazovanja, pružaoci usluga, provajderi - prim.K.P.

<sup>37</sup> Freire, Paulo. Pedagogy of the Oppressed. New York, 2007.

<sup>38</sup> Elias, John L.; Merriam, Sharran B.: Philosophical Foundations of Adult Education, Malabar, 1995.

<sup>39</sup> World Education Forum, Dakar, Senegal. 2000. The Dakar Framework for Action. Education for All: Meeting our Collective Commitments. Paris, UNESCO.



đenom funkcijom i pristupom, ovaj modul trebalo bi da im omogući da postanu svesni drugih funkcija koje se obično povezuju sa obrazovanjem odraslih.

Redosled kojim su teme ovog modula navedene ne bi trebalo da se smatra propisanim i obaveznim u implementaciji. Metodički bi se moglo pokazati korisnim da se krene od pojma i uloge „nastavnika za odrasle“ i da se to poveže sa biografskom perspektivom učesnika, pre nego što se malo dublje istraže specifičnosti ovog polja. Postizanje ravnoteže između apstraktnog analitičkog znanja i perspektive pojedinca trebalo bi da bude ključna komponenta u celom modulu. Dakle, snažno se podržava oslanjanje na lično iskustvo učesnika koliko god je to moguće.

### Praktična primena i refleksija

Središnji problem u ovom modulu jeste kako predstaviti osnove i principe obrazovanja odraslih, u tematskom smislu, a i u vezi sa iskustvom učesnika. Budući da bitan element ovde čini predznanje i iskustvo polaznika, odgovarajući alati uključuju metode prezentacije, samostalno učenje i grupni rad. Posete projektu mogu da predstavljaju koristan dodatak, naročito ako je cilj da se ojača veza sa određenom institucijom. Poseban izazov je povezivanje strukturalnih elemenata naučnih otkrića sa ličnom situacijom svakog od učesnika i njihovom ulogom kao nastavnika za odrasle u određenom kontekstu obrazovanja odraslih. Takvi odnosi mogu se generisati kroz rad u malim grupama ili upotrebom kreativnih metoda, kao i putem individualnih refleksivnih zadataka. Razmišljanje o sopstvenom profesionalnom kontekstu nastavnika za odrasle naspram šireg i opšteg znanja o obrazovanju odraslih trebalo bi da bude ključni element u ovom modulu.

### Preporučeni obim

- 32 sata nastave (≈4 dana);
- 32 sata samostalnog učenja;
- Posete projektu, ako su prikladne.



## Modul 2: Učenje i poučavanje<sup>40</sup> odraslih

### Kompetencija:

*Polaznici koji su završili Curriculum globALE poznaju teorije učenja i u stanju su da ih povežu sa sopstvenim didaktičkim aktivnostima. Upoznati su sa motivacionim, psihološkim i društvenim specifičnostima učenja odraslih i uzimaju ih u obzir u planiranju nastave i u primeni.*

### Polaznici koji su završili Curriculum globALE

- Upoznati su sa ključnim karakteristikama učenja odraslih u poređenju sa tradicionalnim „školskim“ učenjem;
- u stanju su da prepoznaju individualne razloge za započinjanje procesa učenja i da povećaju motivaciju za učenje;
- u stanju su da identifikuju prepreke za učenju i da ih, koliko je to moguće, smanje;
- upoznati su sa relevantnim psihološkim modelima i njihovim implikacijama za proces učenja;
- u stanju su da koriste različite dimenzije svog rada sa odraslima i u planiranju i u direktnoj interakciji da bi postigli održiv uspeh u učenju.

### Povezanost sa drugim modulima

Ovaj modul se fokusira na teorije učenja i daje uvid u sâm njegov proces. Dakle, u velikoj meri je povezan sa teorijama učenja odraslih, shvatanjem i funkcionisanjem obrazovanja odraslih, i učenja u kontekstu (modul 1). Istovremeno, on je važna osnova za primenu različitih metoda u poučavanju odraslih (modul 4) i u komunikaciji sa različitim vrstama polaznika (modul 3). Didaktički principi su naročito povezani sa metodama (modul 4), ali imaju veze i sa profesionalnim stavom nastavnika za odrasle i njegovom/njenom ulogom (modul 2 i modul 5).

### Teme

#### Teorije i motivi učenja:

- Šta je učenje?
- Principi različitih teorija učenja i motivi u obrazovanju odraslih, npr.:
  - Konstruktivistička teorija učenja;
  - Teorija učenja oslonjena na pojedine naučne discipline;
  - Fenomenološka teorija učenja;
  - Transformativno učenje;
  - Bihevizizam;
  - Teorija učenja oslonjena na neurološke nauke.
- Odnos između nastavnika i polaznika u različitim teorijama učenja odraslih;
- Andragogija kao nauka o obrazovanju i učenju odraslih.

<sup>40</sup> „Teaching“ se može prevesti kao „poučavanje“ ili „podučavanje“, ali je zbog konotacije u srpskom jeziku (koja podrazumeva pasivnu, objekatsku ulogu polaznika) prevedeno negde kao „poučavanje“, a češće kao „obrazovanje“ i „nastava“ – prim. K.P.



### Didaktičke aktivnosti u obrazovanju odraslih

- Efekti različitih teorija učenja i motivacije, sa osvrtom na sopstvene didaktičke aktivnosti;
- Didaktički principi obrazovanja odraslih:
  - Usmereno na polaznike;
  - Bazirano na iskustvu;
  - Povezano sa okruženjem.

### Vrste znanja

- Kristalizovano i fluidno znanje;
- Deklarativno i proceduralno znanje.

### Učenje odraslih

- Kako odrasli uče?
- Promene u sposobnosti učenja u različitim životnim dobima;
- Tipovi učenja:
  - Kognitivno učenje;
  - Emotivno učenje;
  - Bihevioralno učenje;
  - Iskustveno učenje;
- Tradicionalni oblici učenja u sopstvenom kulturološkom kontekstu;
- Suočavanje sa situacijama učenja kao izazovom.

### Motivacija za obrazovanje

- Razlozi za otpočinjanje obrazovnog procesa:
  - Psihološke dimenzije;
  - Aspekti u vezi sa grupom;
  - Društveno-demografski aspekti;
  - Razlozi za nedostatak obrazovanja i napuštanje škole;
  - Spoljašnji faktori i učešće u obrazovanju, odnosno barijere za učešće:
    - Društveno-demografski faktori/milje;
    - Praktični uslovi:
      - troškovi,
      - vreme,
      - lokacija,
      - trajanje,
      - vreme održavanja,
      - rodno specifični aspekti.

Sledeći faktori su od ključne važnosti kada je u pitanju sticanje relevantnih kompetencija kod nastavnika za odrasle:

- Upućenost na kulturološku sredinu svakog pojedinca;
- Analiza pruženih informacija i njena primena na specifični kontekst aktivnosti;
- Dodavanje ili izuzimanje nerelevantnih dimenzija u skladu sa potrebama.

**Preporučena literatura (izbor):**

- Jarvis, Peter: Lifelong Learning and the Learning Society, New York 2007.
- Mezirow, Jack (Ed.): Learning as Transformation: Critical Perspectives on a Theory in Progress. San Francisco 2000.
- Pätzold, Henning: Learning and Teaching in Adult Education, Contemporary Theories, Opladen 2011.

**Napomene za primenu**

Budući da je prikaz učenja odraslih zasnovan na naučnim teorijama, neophodna relevantnost za individualnu primenu kursa mora se obezbediti putem odgovarajuće didaktičke pripreme. Nakon što se prenesu informacije korišćenjem metoda kao što su prezentacije na ekranu ili kroz interaktivnu nastavu, polaznicima treba omogućiti samostalno sticanje iskustva putem igranja uloga i simulacija. Takođe treba istaći relevantnost stečenog znanja za nastavničku aktivnost polaznika kroz npr. grupni rad i pojedinačne zadatke. Iskustvo iz projektnog rada takođe se može koristiti za refleksiju.

Pojedinci koji su završili Curriculum globALE trebalo bi da promišljaju o posebnim osobinama njihovih polaznika i o tome kako bi se one mogle uspešno koristiti u njihovim didaktičkim aktivnostima. Takođe, trebalo bi ih motivisati da nastave samostalno učenje – formalno ili neformalno.

**Praktična primena i refleksija**

Teorijski deo modula predstavlja izazov za trenere u primeni interaktivnog pristupa. On se može uvesti upotrebom različitih situacija učenja, kroz koje se mogu prikazati različite teorije učenja. Životno i radno iskustva učesnika može da posluži kao dobar način da se opišu stadijumi učenja u skladu sa različitim teorijama. Istovremeno, o njihovom sopstvenom procesu učenja i o motivaciji da se učestvuje u kursu moglo bi se razgovarati u kontekstu uvoda u pojedinačne oblasti ili koristeći ih kao materijal za razmatranje. U grupnom radu mogao bi se analizirati odnos motivacije za učešće i barijera za učenje, i mogao bi se predložiti i razmotriti adekvatan pristup učenju. Polaznici mogu da se fokusiraju na sopstveni lokalni kontekst i raspravljaju o pojedinačnim tematskim oblastima sa ove tačke gledišta (na primer – o praktičnim uslovima, odgovarajućim didaktičkim aktivnostima, itd.).

**Preporučeni obim**

- 24 sata nastave (≈3 dana);
- 36 sati samostalnog učenja.



## Modul 3: Komunikacija i grupna dinamika u obrazovanju odraslih

### Kompetencija

*Polaznici koji su završili Curriculum globALE upoznati su sa teorijskim principima komunikacije i u stanju su da ih upotrebe u nastavi i u svom obrazovnom radu sa odraslima. Takođe su upoznati sa glavnim teorijama grupne dinamike i u stanju su da ih primene u aktivnostima obrazovanja/učenja u grupi u cilju usmeravanja društvenih procesa.*

### Polaznici koji su završili Curriculum globALE

- Upoznati su sa pravilima verbalne komunikacije, kao i sa paraverbalnom i neverbalnom komunikacijom i primenjuju to znanje u radu sa polaznicima kursa;
- u stanju su da primenjuju pojedinačne komponente interaktivne, konstruktivne, motivišuće komunikacije;
- u stanju su da eliminišu ili smanje barijere i smetnje u komunikaciji;
- stilom komunikacije stvaraju pozitivnu atmosferu;
- u stanju su da izlaze na kraj sa različitim stilovima komunikacije i da usmeravaju učesnike u kontekstu obrazovanja i nastavnog procesa;
- u stanju su da uoče „nevidljivu“ strukturu i komunikaciju u grupi; prepoznaju, razumeju i navode procese grupne dinamike, i posreduju u njima, da bi osigurali održiv uspeh učenja;
- prilagođavaju faze procesa učenja i faze grupne dinamike jedne drugima;
- u stanju su da se uspešno nose sa problematičnim situacijama u grupi; u stanju su da reše konfliktnu situaciju i da izađu na kraj sa „problematičnim“ učesnicima;
- svesni su važnosti emocija za učenje odraslih.

### Povezanost sa drugim modulima

Ovaj modul je u bliskoj vezi sa metodama (modul 3), naročito zato što predstavlja osnovu za upotrebu mnoštva metoda – poznajući principe dobre komunikacije i vođenja grupe, polaznici će moći da primene čak i one metode koje nisu detaljno objašnjene ili korišćene za vreme kursa, ili neke nove metode o kojima su čitali. Istovremeno, ovaj modul je povezan sa modulima 1 i 2, naročito kada su u pitanju načini učenja odraslih, njihove posebne karakteristike, kontekst i motivacija. Oni upravo pružaju osnov za primenu načina komunikacije koji bi trebalo da se koriste u radu sa odraslima. Štaviše, odgovarajuća komunikacija i dobra atmosfera u radnoj grupi najvažniji su motivacioni faktori, ali ujedno i najjače barijere kod učenja odraslih, kada nisu odgovarajuće i pozitivne. Dakle, ovim modulom bi trebalo da se daju neki praktični odgovori na opštija pitanja učenja odraslih, kao i neke konkretne ilustracije pojedinih aspekata teorije učenja odraslih, naročito o odnosu između nastavnika i odraslih polaznika.

### Teme

#### Komunikacija u obrazovanju odraslih

- Osnovni pojmovi u komunikaciji, modeli komunikacioni i principi komunikacionih teorija;
- Teorije obrazovanja odraslih i njihovi koncepti komunikacije;
- Osnovni elementi i ključne karakteristike komunikacije;
- Tipovi i nivoi komunikacije:
  - vidljivi – informativni;
  - nevidljivi – nivo emotivne komunikacije ii nivo odnosa;



- verbalna, neverbalna i paraverbalna komunikacija;
- Principi komunikacije (poštovanje, motivacija, međusobni odnos, itd.);
- Komponente i tehnike komunikacije (aktivno slušanje, nivoi komunikacije, izbegavanje „ubica razgovora“, postavljanje pitanja);
- Davanje povratnih informacija, izražavanje i prihvatanje kritike, naročito u obrazovnom kontekstu;
- Grupna i pojedinačna komunikacija;
- Nenasilna i asertivna komunikacija; komunikacija koja podržava i osnažuje učesnike;
- Ponašanje pri dodiru sa različitim stilovima komunikacije u procesima obrazovanja i učenja;
- Prepoznavanje i eliminacija prepreka za komunikacije u nastavi i procesima učenja;
- Aspekti i tehnike vođenja u kontekstu komunikacije u nastavi i procesima učenja;
- Interkulturalna komunikacija, uzimanje u obzir kulturne specifičnosti u komunikaciji;
- Društveni mediji i digitalna komunikacija;
- Rodno osetljiva upotreba jezika i rodno osetljiva komunikacija;
- Posebni elementi koji utiču na komunikaciju:
  - rod,
  - različitost,
  - održivost,
  - kultura,
  - kontekst.
- Osnove interne komunikacije;
- Osnove eksterne komunikacije (PR, marketing).

### **Grupna dinamika u obrazovanju odraslih**

- Važnost grupne dinamike u procesima učenja i obrazovanja;
- Teorijski principi grupne dinamike;
- Oblici i karakteristike obrazovnih grupa;
- Razvojne faze grupe (na nivou sadržaja i odnosa);
- Identifikovanje grupne kulture – uloge, podgrupe, hijerarhija, vrednosti i pravila,
- Struktura procesa grupne dinamike;
- Metode za rad s grupama (npr. interakcija fokusirana na temu, sociometrija, itd.);
- Principi rada, metode i tehnike procesa upravljanja grupnom dinamikom i intervencije u grupnoj dinamici;
- Različite uloge nastavnika za odrasle u grupama za nastavu i učenje (trener, edukator, moderator, facilitator učenja, vođa, medijator, savetnik, kouč, itd.) i složenost istovremenog obavljanja više zadataka;
- Komunikacione strategije za rešavanje problema i konflikata, prepoznavanje konflikata i kako se boriti sa njima;
- Metode i tehnike za rešavanje problematičnih situacija i odnos prema „teškim“ učesnicima.

### **Preporučena literatura (izbor)**

- Connolly, Brid: Adult learning in groups. 1. publ. Maidenhead 2008.
- Intercultural Learning T-kit, Council of Europe, Strasbourg Cedex 2000.
- Johnson, David Read; Emunah, Renée (eds.): Current Approaches in Drama Therapy Springfield 2009.





### Napomene za primenu

U ovom modulu ključna je metodička raznolikost. Koristeći različite metode, od kratkih PowerPoint prezentacija (npr. kad se predstavljaju teorije komunikacije), preko dijagrama i grafičkih modela (modela komunikacije), pa sve do slika, video-snimaka i kratkih filmova, pojedinačni aspekti komunikacije mogu se pojasniti i predstaviti kroz primere, takođe koristeći poznate situacije ili osobe.

Iako ovaj model sadrži teorijski deo, trebalo bi ga u velikoj meri ilustrovati konkretnim primerima. Savetuje se različitost metoda i kreativnih pristupa. Vrlo je važno da se stvori opuštena atmosfera puna poverenja, gde učesnici mogu da dele iskustva, predstave i lične primere, promišljaju o svom stilu komunikacije i iskustvima sa raznim grupama, i da budu dovoljno otvoreni da iskoriste različite materijale, metode i pristupe.

### Praktična primena i refleksija

Preporučuje se rad sa primerima iz života, korišćenje prethodnih modula i iskustava učesnika, kao i problema koji proizlaze iz konteksta. Nastavnici za odrasle trebalo bi da ohrabruju učesnike da budu refleksivni u odnosu na svoj stil komunikacije i da povlače paralele iz sopstvenog života i profesionalne sredine (samokritički pristup je dobrodošao). Važan aspekt jeste upravo pokretanje procesa refleksije i komunikacija instruktora kursa sa polaznicima, što bi trebalo bi da služi kao dobar primer onoga o čemu se razgovara i što se preporučuje (naročito kada je reč o nenasilnoj, ne-autoritarnoj i konstruktivnoj komunikaciji). Preporučuju se kraće vežbe i sesije refleksije o realnim situacijama, igranje uloga, simulacije i zadaci za male grupe. Aktivan interaktivni pristup vežbama trebalo bi da se primenjuje što je više moguće, da bi se osiguralo efektivno učenje, primena stečenih veština u kontekstu života i rada, kao i dugotrajni rezultati.

U većini slučajeva trebalo bi da se koriste brojni primeri, naročito iz života i profesionalnog iskustva samih učesnika. Polaznici bi trebalo da promišljaju o iskustvima iz rada sa različitim grupama. Mogu se razmatrati situacije iz prošlosti, kao i aktuelne situacije u obrazovnoj grupi, a mogu se analizirati i trenutni procesi. Nastavnici za odrasle mogu mnogo da se oslanjaju na događaje i primere iz svog iskustva. Zato postoji velik izbor metoda – kratke vežbe, zadaci za male grupe, grafički prikazi, male sociometrijske sekvence, fotografije i kratki filmovi. Metode iz repertoara upravljanjem grupnom dinamikom takođe su prikladne: psihodrama, igranje uloga, kontrolisani dijalog, igre kao što su *NASA*, *Službeni auto*, *Gradnja kule* itd., ali i vežbe u kojima se tipične grupne situacije stvaraju, praktikuju ili osmišljavaju da bi se podigao nivo svesti o njima.

### Predviđeni obim

- 32 sata nastave (=4 dana);
- 32 sata samostalnog učenja.



## Modul 4: Metode obrazovanja odraslih

### Kompetencija:

*Polaznici koji su završili Curriculum globALE upoznati su sa repertoarom metoda obrazovanja odraslih i mogu da ih primene da bi postigli optimalan uspeh učenja u konkretnoj ciljnoj grupi.*

### Polaznici koji su završili Curriculum globALE

- upoznati su sa širokim spektrom metoda obrazovanja odraslih i u stanju su da navedu njihove prednosti i mane, ograničenja i mogućnosti;
- u stanju su da odaberu odgovarajuće metode primerene situaciji za sve faze kursa;
- samostalno primenjuju osnovni skup metoda i promišljaju o njemu;
- mogu da koriste te metode da bi postigli održivi uspeh učenja pojedinačnih ciljnih grupa.

### Povezanost sa drugim modulima

Ovaj modul je idealan za vežbanje znanja i kompetencija naučenih u drugim modulima. Svaka tema može da se koristi kao materijal za primenu, ilustrovanje, predstavljanje ili analizu upotrebe pojedinačnih metoda. Teme iz svih drugih modula mogu da se analiziraju sa tačke gledišta prikladnosti neke metode, u kombinaciji sa drugim kriterijumima (ciljna grupa, vreme, resursi, itd.). Na primer, grupe mogu da biraju najbolje metode za objašnjenje različitih tipova učenja odraslih (modul 2) ili da poredi koristi od obrazovanja odraslih (modul 1), ili da istražuju načine za prevazilaženje komunikacionih problema u grupi (modul 3). Drugi moduli mogu da se bave pitanjem koje metode su najbolje za obradu pojedinačnih tema, ili sa različitim vrstama učesnika, a u ovom modulu ove ideje mogu da se primene.

### Teme

#### Integracija metoda u nastavi

- Koje su to metode?
- Koji su kriterijumi za biranje adekvatnih metoda?

#### Pregled metoda

- Pregled: tipologija metoda
- Važnost i prednosti interaktivnih metoda
- Adekvatnost metoda u odnosu na rod, starost, kulturu i druge karakteristike ciljne grupe
- Metode za uvod i otvaranje:
  - smanjivanje početne napetosti
  - igre za upoznavanje
  - provera očekivanja
- Metode za pružanje informacija, prenošenje znanja i obradu sadržaja
  - Predavanja
  - Presentacije
    - govorne tehnike
    - interaktivna nastava
    - demonstracija
    - PowerPoint
    - flipčart i slični alati



- Grupne metode
  - projekat, grupni zadaci
  - kružoci za učenje, metoda četiri ugla i slične metode
  - kombinovane metode i varijacije: metod 5x5, sendvič-metoda
  - zajedničko učenje uz računar
- Samostalno učenje
  - individualni rad
  - dnevnik učenja
  - tehnike čitanja
  - učenje zasnovano na korišćenju računara
  - opservacione posete
  - metode za podršku samoorganizovanom učenju i usvajanje veština za samostalno učenje
- Socijalno i iskustveno učenje
  - diskusije
  - igranje uloga, simulacije
  - psihodrama
  - radionice, *world cafe* metoda, *open space*
  - čas na terenu: učenje iz lokalnog konteksta
  - rad na projektima
  - rešavanje problema
  - biografsko učenje
  - metode participacije
- Kreativne metode
  - *brainstorming*
  - vizualizacije
  - skulpture
  - ples
  - pozorište
  - kreativno pisanje
- Tehnike moderacije
  - Uloga moderatora u odnosu na trenera, nastavnika ili prenosioca znanja
  - Pravila moderacije
  - Tehnike ispitivanja
  - Metode moderacije
- Zagrevanje i metode za povećanje koncentracije
- Metode za završavanje nastave
  - Završetak sesije i metode rezimiranja urađenog
  - Osiguranje postizanja trajnih rezultata
  - Povratna informacija u vezi sa naučenim
- Metode i tehnike za samoorganizovano učenje

Sledeći faktori su od ključne važnosti za nastavnike za odrasle da bi stekli relevantne kompetencije:

- konkretna primena metoda u polaznikovom kontekstu aktivnosti;



- shvatanje da ne postoji savršena metoda, već da izbor uvek predstavlja rezultat balansiranja između grupe, okvirnih uslova, ciljeva učenja i instruktora kursa/trenera;
- vežbanje ciljanog smenjivanja više metoda prema potrebama grupne dinamike.

Dalje, u odnosu na ciljnu grupu nastavnika za odrasle i konkretno područje primene, metode bi trebalo da se razvijaju na ciljan način prema potrebama i specifičnostima tog područja (npr. razvoj zajednice ili porodično obrazovanje).

#### Preporučena literatura (izbor)

- Pretty, Jules N.; Guijt, Irene; Scoones, Ian; Thompson, John: A Trainer's Guide for Participatory Learning and Action, London 1995
- Society for Participatory Research in Asia (PRIA): A Manual for Participatory Training Methodology in Development, New Delhi 2011
- Training Essentials, T-kit, Council of Europe publishing, Strasbourg Cedex, 2002

#### Napomene za primenu

Budući da se metode ne mogu samo teorijski naučiti, već njihovi efekti treba da se prikažu u nastavnoj praksi, ovaj modul je fokusiran na razmenu, isprobavanje i refleksiju. Sadržaj za ovaj modul određen je kao uvod u pojedinačne teme, kao što su npr. moderacija i evaluacija. Modul bi trebalo da sadrži brojne vežbe koje će pratiti refleksija i diskusija. Fokus bi trebalo da bude na preduslovima i kriterijumima izbora za primenu pojedinačnih metoda, kao i na mogućnostima i ograničenjima pojedinačnih metoda i zahtevima koji se njihovom primenom stavljaju pred nastavnike za odrasle. Onog trenutka kada polaznici postignu sigurnost u primeni različitih metoda, mogu da zajedničkim snagama razrade veliki broj metoda koje su isprobane u raznim kulturološkim kontekstima.

U ovom modulu fokus je stavljen na metode koje se koriste tokom implementacije – na kursovima/ u nastavi i u obrazovanju odraslih. Metode za planiranje, organizaciju, evaluaciju kurseva/nastave detaljno su obrađene u drugom modulu (planiranje, organizacija i evaluacija).

#### Praktična primena i refleksija

Ovaj modul o metodama je dobra prilika za učesnike da usavrše svoje veštine i unaprede ih kroz proces praktičnog učenja. Njihovo nastavničko iskustvo moglo bi se iskoristiti za ovaj zadatak, kombinovanjem refleksije i razmatranjem načina unapređivanja. Igranje uloga je vrlo dobra metoda kao okvir za isprobavanje drugih metoda – gde jedan deo grupe može da igra „uobičajenu“ ciljnu grupu – polaznike kursa, a jedan ili više učesnika mogu da koriste i vežbaju ovu metodu, i dele iskustva i mišljenja o celom procesu sa grupom. Takođe je moguće koristiti istu temu i predstaviti 2-3 metodička pristupa, a i zatim ih uporediti i raspravljati o prednostima i poteškoćama pojedinačnih metoda i najboljim kriterijumima za njihovo korišćenje.

#### Predviđeni obim

- 25 sati nastave (≈3 dana)
- Polaznici samostalno pripremaju, izvode i promišljaju o bar 3 sesije (100 sati)
- Opservaciona poseta i povratna informacija od strane kolega, ako je to potrebno



## Modul 5: Planiranje, organizacija i evaluacija u obrazovanju odraslih

### Kompetencije

*Polaznici koji su završili Curriculum globALE svesni su kako su faze planiranja (uključujući razvoj kurikulu-ma), organizacije, implementacije i evalaucija međusobno povezane u andragoškom ciklusu. Oni poseduju poznavanje različitih metoda za faze planiranja, organizacije i evaluacije, i u stanju su da to znanje primene u različitim situacijama na odgovarajući način i kritički se osvrnu na taj proces<sup>41</sup>. Imajući u vidu svoju profesionalnu aktivnost, nastavnici za odrasle koriste iskustvo koje su stekli da sistematski unaprede svoje programe.*

### Polaznici koji su završili Curriculum globALE

- Upoznati su sa fazama andragoškog ciklusa i jasno im je u kakvom su međusobnom odnosu te faze;
- Poznaju različite metode i alate za:
  - analizu potreba obrazovanja i obuke,
  - formulaciju ciljeva učenja za obrazovne programe usmerene na kompetencije,
  - kreiranje didaktičko-metodičkog pristupa za procese učenja/nastave,
  - planiranje nastave koje uzima u obzir okvir relevantne uslove,
  - stalno proveravanje napretka u učenju, transparentno ocenjivanje i prilagođavanje koncepta nastave na osnovu toga, ako je potrebno,
  - obezbeđivanje postizanja trajnih rezultata;
- Svesni su implikacija različitih metoda i alata i mogu kritički da promišljaju o njihovom izboru i primeni;
- Koriste ono što je naučeno tokom rada na postizanju trajnih rezultata i kroz evaluaciju da trajno unaprede svoj rad;
- Poznaju osnove i različite elemente i modele osiguranja kvaliteta.

### Povezanost sa drugim modulima

Svi prethodni moduli mogu da posluže kao osnova za kreiranje kvalitetnog ciklusa obuke. Budući da su bazirani na principima, fazama i tipovima učenja odraslih (moduli 1 i 2), važno je imati na umu teorijske principe kada se razvijaju pojedinačne faze, naročito faze 1 i 2 (analiza potreba i planiranje). Za faze 3 i 4 (organizaciju i implementaciju), trebalo bi se detaljno pozabaviti kompetencijama iz modula 3 i 4 (komunikacija, grupna dinamika i metode).

Problem osiguranja kvaliteta blisko je povezan sa radnim kontekstom nastavnika za odrasle, lokalnim i nacionalnim kontekstom, zajednicom, organizatorima obrazovanja i partnerskom organizacijom.

### Teme

#### Faze andragoškog ciklusa

- Pristup projektu i projektni ciklus, u kontekstu obrazovanja odraslih
- 5 faza: analiza potreba, planiranje, organizacija, implementacija, evaluacija
- Veze između i efekti pojedinačnih faza

41 Faza konkretne implementacije pokrivena je detaljnije u Modulu 3 (Metode obrazovanja odraslih)



### Analiza potreba

- Analiza potreba za obrazovanjem/obukama/veštinama
- Analiza potreba pojedinca
- Analiza potreba organizacije
- Analiza potreba zajednice

### Planiranje

- Principi analize obrazovnih potreba, pregled najvažnijih alata za analizu
- Razvoj kurikulumuma
  - Principi razvoja kurikulumuma usmerenog na kompetencije (diferencijacija između koncepata zasnovanih na rezultatu i onih zasnovanih na znanju)
  - Profili aktivnosti kao osnova za razvoj kurikulumuma
- Definisane ciljeva učenja (taksonomija ciljeva učenja, SMART i SPICE sistemi, itd.)
- Analiza ciljne grupe – Ko učestvuje u mojim kursevima i zašto? (osobine, očekivanja, stavovi ciljne grupe)
- Planiranje sekvenci učenja u skladu sa principima rodne osjetljivosti

### Organizacija

- Razmatranje okvirnih uslova
  - Specifičnosti konkretne ciljne grupe
  - Očekivanja klijenta
  - Dostupni resursi (vreme, lokacija, materijali)
- Kreiranje *check-liste* za kurs/trening
- Detaljno planiranje (didaktika, metode, vreme)
- Korišćenje resursa (planiranje materijala i korišćenje opreme)
- Planiranje mogućih/alternativnih scenarija u slučaju nepredviđenih situacija
- Lična priprema trenera (kognitivni, mentalni, emotivni, fizički aspekt)
- Priprema obaveštenja - opisa obrazovnog programa/treninga za učesnike i/ili klijente
- *Follow-up* i nastavak

### Evaluacija

- Koncept kvaliteta u stručnom usavršavanju – važnost, pojašnjavanje termina
- Elementi osiguranja kvaliteta (kvalitet objekta, programa, osoblja), kriterijumi i pokazatelji
- Evaluacija kao osnova za osiguranje kvaliteta – principi, preduslovi i potencijal
- Procena u kontekstu evaluacije
- Tipovi evaluacije
  - Pre-formativna, formativna (kontinuirana) i sumativna (ex post)
  - Kvantitativno i kvalitativno
  - Eksterna, interna, samoevaluacija
  - Evaluacija treninga
- Faze evaluacije
- Metode, tehnike i alati za evaluaciju
  - Test, upitnik, skale, evidencija
  - Dnevnicu učenja
  - Liste kompetencija i portfolio



- Izveštaji
- Upotreba rezultata evaluacije za upravljanje procesom obrazovanja
- *Follow-up* i umrežavanje

### Osiguranje kvaliteta

- Kvalitet u smislu ulazne, prolazne i izlazne informacije (*input, throughput, output*)
- Nivoi kvaliteta: sistem, organizacija, kurs, itd.
- Standardi/pokazatelji
- Postojeći sistemi osiguranja kvaliteta

### Predložena literatura (izbor)

- Archer, David; Cottingham, Sara: Reflect Mother Manual, London, o.J.  
<http://www.reflectaction.org/sites/default/files/u5/Reflect%20Mother%20Manual%20-%202012.pdf>
- Bramley, Peter: Evaluating Training, London 2003
- Caffarella, Rosemary S.: Planning programs for adult learners. A practical guide for educators, trainers, and staff developers. 1. ed. San Francisco 1994

### Napomene za primenu

Ovaj modul se fokusira na sticanje neophodnih alata za trenere/instruktoze kurseva. Važna uloga se, dakle, sastoji u tome da se pruže odgovarajući alati za analizu potreba, planiranje, organizaciju i evaluaciju treninga – instrumenata koji ispunjavaju zahteve didaktike prilagođene odraslim osobama. Iskustva učenika i njihova sopstvena praksa trebalo bi da se koriste kao deo ovog procesa. U obrazovanju odraslih uvek bi trebalo kritički razmatrati implikacije odabira i primene pojedinačnih alata imajući u vidu teorijske principe koji se razrađuju u drugim modulima. Ovaj modul poziva na kombinovanje metoda koje se sastoje od tematskih ulaznih informacija, profesionalne razmene i grupnih diskusija. Na kraju modula učesnici će posedovati osnovno iskustvo u vezi sa primenom odabranih metoda u praksi, što će osigurati održive efekte učenja. Takođe, trebalo bi da steknu osnovne kompetencije za planiranje, organizaciju i procenjivanje sopstvenih procesa učenja u budućnosti.

### Praktična primena i refleksija

Različite metode mogu da se koriste kao podrška polaznicima u pronalaženju najboljeg načina za kreiranje ciklusa od 5 faza. Na primer, polaznici mogu da se podele u grupe, dobiju temu i zadatak da razviju ceo ciklus, sa opisom pojedinačnih koraka, tj. scenarija. Mogli bi da pripreme „scenarije“ i imaju neku vrstu „prave“ pripreme za održavanje treninga. Zajedno, grupa može da razmišlja o različitim predlozima, analizira pojedinačna rešenja, predloge i ideje i da preradi plan pripreme pre implementacije. Neki delovi procesa implementacije mogu takođe da se simuliraju, tako da se ocena zasniva na nekoj vrsti stvarnih rezultata, putem grupne diskusije. Problemi sa kvalitetom trebalo bi da se odnose na kontekst njihove stvarne obrazovne prakse.

### Predviđeni obim

- 32 sata nastave (=4 dana)
- 45 sati samostalnog učenja
- Povratna informacija od kolega kao dopuna programu
- Dnevnik učenja ili nešto slično, kao način beleženja rezultata učenja



## Pregled priloga

<b>Prilog 1: Korišćeni materijali</b>	<b>49</b>
<b>A. Kurikulumi DVV International i partnera</b>	<b>49</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Kursevi obuke za andragoge, Jermenija</li> <li>■ Andragogija – kurs obuke, Jermenija</li> <li>■ Kurs obuke za stručno usavršavanje odraslih, Bosna i Hercegovina</li> <li>■ Kurs obuke za andragoge, Gruzija</li> <li>■ Pedagoške i didaktičke veštine u stručnoj obuci, Palestina</li> <li>■ Andragoška regionalna akademija, Region Jugoistočne Evrope</li> <li>■ Psiho-socijalne osobenosti obrazovanja odraslih, Uzbekistan</li> <li>■ Metode obrazovanja odraslih, Uzbekistan</li> <li>■ Kurs razvoja osnovnih veština liderstva, Azijsko-pacifički region</li> <li>■ Regionalni kurs za facilitatore i trenere, Azijsko-pacifički region</li> <li>■ Regionalna obuka za zagovaranje obrazovanja odraslih, Azijsko-pacifički region</li> </ul>	
<b>B. Nacionalni sistemi kvalifikacija i standardi</b>	<b>58</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Sertifikovani nastavnik za odrasle, Austrija</li> <li>■ SVEB sertifikat, Švajcarska</li> <li>■ Profesionalni standardi za nastavnike, mentore i trenere u oblasti celoživotnog učenja, Velika Britanija</li> </ul>	
<b>C. Projekti koje finansira EU a koji se tiču kompetencija nastavnika za odrasle i nacionalnih sistema i standarda kvalifikacija</b>	<b>64</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Dobar nastavnik za odrasle u Evropi</li> <li>■ Potvrda informalnih i neformalnih psiho-pedagoških kompetencija nastavnika za odrasle</li> <li>■ Fleksibilni profesionalni smerovi za odrasle nastavnike između 6. i 7. nivoa EQF-a</li> <li>■ Ključne kompetencije profesionalaca u obrazovanju odraslih</li> <li>■ Kvalifikovani za predavanje</li> </ul>	
<b>Prilog 2: Koncept obuke po modelu i razvoj dizajna obuke</b>	<b>75</b>
<b>Prilog 3: Izbor studijske literature</b>	<b>99</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Referentni radovi relevantni za sve module</li> <li>■ Modul 1: Ka obrazovanju odraslih</li> <li>■ Modul 2: Učenje i poučavanj odraslih</li> <li>■ Modul 3: Komunikacija i grupna dinamika u obrazovanju odraslih</li> <li>■ Modul 4: Metode obrazovanja odraslih</li> <li>■ Modul 5: Planiranje, organizacija i evaluacija u obrazovanju odraslih</li> <li>■ Izvori za samostalno učenje</li> </ul>	







## Prilog 1: Korišćeni materijali

### A. Kurikulumi *DVV International* i partnera

**Naziv materijala:** Kursevi obuke za andragoge

**Zemlja/region porekla:** Jermenija

**Jezik:** jermenski i engleski

**Struktura i obim; didaktički oblik:**

Program se sastoji od 5 glavnih delova:

*(preporučeni fond sati – ukupno 90 sati)*

1. Modeli komunikacije (12 sati)
2. Moderna obrazovna tehnologija i obrazovanje odraslih (12 sati)
3. Obrazovanje odraslih i saradnja sa socijalnim partnerima (6 sati)
4. Obrazovanje odraslih u kontekstu savremenih obrazovnih procesa (6 sati)
5. Rukovođenje u obrazovanju odraslih (6 sati)
6. Samostalan rad – 26 sati. Praksa – 22 sata.

**Ciljne grupe, preduslovi za učesnike ako ih ima:**

- Edukatori za odrasle;
- Nastavnici/osoblje državnih stručnih škola;
- Treneri/osoblje centara za obrazovanje odraslih u lokalnoj zajednici.

**Podaci o nastanku i primeni programa:**

Program je 2007. razradila grupa autora koji predstavljaju Jermensko udruženje za obrazovanje odraslih i LLL, i DVV International – Jermenija.

**Naziv materijala:** Andragogija – kurs obuke

**Zemlja/region porekla:** Jermenija

**Jezik:** jermenski i engleski

**Struktura i obim; didaktički oblik:**

Program se sastoji od 7 modula:

*(preporučeni fond sati – ukupno 88 sati)*

1. Razvoj kurikuluma (24 sata)
2. Modeli komunikacije (16 sati)
3. Obrazovanje odraslih i saradnja sa socijalnim, partnerima (8 sati)
4. Moderna tehnologija u obrazovanju i obuci (8 sati)
5. Obrazovanje odraslih u kontekstu savremenih obrazovnih procesa i rukovođenje u obrazovanju odraslih (8 sati)
6. Struktura i organizacija sadržaja radionica i seminara (24 sata)
7. Procena i evaluacija(8 sati)

**Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:**

Treneri i osoblje centara za obrazovanje odraslih

**Podaci o nastanku i primeni programa:**

Program je 2010. razradila grupa autora koji predstavljaju Jermensko udruženje za obrazovanje odraslih i LLL, i DVV International – Jermenija, u okviru EU projekta „ProActive“.

**Naziv materijala:** Kurs obuke za stručno usavršavanje odraslih

**Zemlja/region porekla:** Bosna i Hercegovina

**Jezik:** nemački

**Struktura i obim; didaktički oblici:**

Kurs se sastoji od pet glavnih delova. Svaki deo se obično obrađuje dva dana, što čini ukupno deset dana obuke (60 sati):

1. Obrazovanje odraslih kao nauka; koncept i strategije obrazovanja; sistem obrazovanja odraslih; ciklus obrazovanja odraslih; faze ciklusa obrazovanja odraslih; planiranje sadržaja obrazovanja; osmišljavanje programa za sadržaj obrazovanja; moduli i modularni programi.
2. Obrazovanje odraslih u BiH – status i perspektive; obrazovanje odraslih u Nemačkoj; područja obrazovanja odraslih; oblici obrazovanja odraslih; karakteristike obrazovne grupe; obrazovanje odraslih i samostalno učenje; teorije potreba za obrazovanjem odraslih; modeli i alati za analizu obrazovnih potreba – individualnih potreba; modeli i analize obrazovnih potreba – potreba tržišta rada i poslodavaca.
3. Grupni procesi – shvatanje, razumevanje i moderiranje; društvene i psihološke karakteristike učenja kod odraslih; stilovi i tipovi učenja u stručnom usavršavanju za odrasle; priroda, karakteristike i elementi komunikacije; komunikacione prepreke; povratna informacija u nastavi i procesu učenja; vizualizacija u nastavi – pravila i metode; prezentacija u nastavi – pravila i metode; klasične i interaktivne metode u obrazovanju odraslih.
4. Rukovođenje u obrazovanju odraslih; rukovođenje strategijom u obrazovanju odraslih (primer: obrazovne institucije); sposobnosti i veštine u rukovođenju i vođstvu; sposobnost povećanja radnog učinka zaposlenih u obrazovanju odraslih; razvoj sposobnosti vođstva (veštine donošenja odluka po modelu „korak po korak“); veštine ubeđivanja, pregovaranja i komunikacije; marketing u obrazovanju odraslih; marketinški plan u institucijama za obrazovanje odraslih.
5. Evaluacija u procesu obrazovanja; kvalitet u obrazovanju odraslih – uputstva i koncepti; sistem kvaliteta u obrazovanju odraslih; evaluacija kao alat za promovisanje kvaliteta; tipovi evaluacije u obrazovanju odraslih; radionice kao metoda rada u obrazovanju odraslih; kontekst igre u radionici; različiti primeri rada u radionicama.

**Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:**

Treneri i rukovodeće osoblje (neformalnih) centara za obrazovanje odraslih; kreatori politika

**Podaci o nastanku i primeni programa:**

Kurs je razvijen 2001. godine (dalje je razvijan 2008) u saradnji sa projektnom kancelarijom DVV International za BiH i Katedrom za andragogiju na Beogradskom univerzitetu. Kurs se obično nudi kao „letnja akademija“ za stručno usavršavanje kadra za obrazovanje odraslih.



**Naziv materijala:** Kurs obuke za andragoge

**Zemlja/region porekla:** Gruzija

**Jezik:** gruzijski, engleski

**Struktura i obim; didaktički oblici:**

Program se sastoji od 6 modula:

*(preporučeni fond sati – ukupno 60 sati)*

1. Uvod u koncept obrazovanja odraslih (3 sata): istorija OO; teorija OO, savremeni trendovi OO, zakonski okvir OO;
2. Posebnosti OO (12 sati): životno doba i društvene uloge, važnost i uticaj iskustva, psiho-socijalni aspekti nastave/učenja;
3. Razrada obrazovnog programa (12 sati): identifikacija ciljeva i rezultata procesa učenja, razrada sadržaja programa, priprema/prilagođavanje nastavnih materijala;
4. Nastavne metode (18 sati): nastava usmerena na problem, projekat kao nastavna metoda, grupni rad;
5. Evaluacija i ocenjivanje znanja i veština (9 sati): kriterijumi ocenjivanja i povezanost sa rezultatima učenja, metode i sistemi evaluacije, evaluacija i samoevaluacija;
6. Organizacija OO (6 sati): identifikacija ciljne grupe, osnove procenjivanja tržišta obrazovanja, osnove rukovođenja programom.

**Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:**

- Nastavnici/osoblje javnih strukovnih centara;
- Treneri/osoblje centara za obrazovanje odraslih i javnih centara za obrazovanje;
- Članovi Udruženja za obrazovanje odraslih Gruzije (AEAG<sup>42</sup>);
- Edukatori za odrasle, andragozi.

**Opšti ciljevi programa, specifični ciljevi učenja:**

Na kraju kursa polaznici stiču sledeća znanja i veštine: teoriju obrazovanja odraslih, glavne koncepte i moderne trendove; metodičke principe obrazovanja odraslih; principe razrade obrazovnih programa za odrasle; timski rad i uspešnu komunikaciju.

Polaznici koji završe kurs biće u stanju da: razvijaju program za odrasle posvećen specifičnim temama i da organizuju i sprovode relevantne kurseve obuke; da pretražuju izvore koji se odnose na program (literaturu itd.) uz upotrebu savremenih informacionih tehnologija; da prave prezentacije; da omogućavaju rasprave.

**Podaci o nastanku i primeni programa:**

Program je 2007. razradila grupa autora koja predstavlja Udruženje za obrazovanje odraslih Gruzije (AEAG) i DVV International – Gruzija, s ciljem da podrže građenje kapaciteta andragoga, što bi zauzvrat doprinelo unapređenju kvaliteta obrazovanja odraslih u državi. Program je primenjene prirode i usmeren je na razvoj važnih praktičnih veština ciljne grupe.

---

42 Adult Education Association of Georgia



**Naziv materijala:** Pedagoške i didaktičke veštine u stručnoj obuci

**Zemlja/regija porekla:** Palestina

**Jezik:** engleski

**Struktura i obim; didaktički oblici:**

Program obuke (fond: 4 dana obuke) sastoji se od 6 glavnih delova:

1. Teorijska pozadina: 1) Glavne hipoteze i otkrića neurološkog istraživanja (mozga), 2) Posledice didaktičkog pristupa („Didaktički konstruktivizam“), 3) Pripreme za nastavu, obrazovni ciljevi i ciljevi učenja), 4) Taksonomija obrazovnih ciljeva, 5) Didaktička analiza sadržaja;
2. Konvencionalne metode za poučavanje i nastavu: 1) Prezentacija kao metoda poučavanja/obuke, 2) Instrukivni/mentorski dijalog, 3) Metoda četiri koraka/uputstva za posao;
3. Interaktivna metode nastave/učenja: 1) Interaktivne metode učenja i ključne veštine/kompetencije, 2) „Model kompletne akcije“ u stručnom obrazovanju i obuci (VET<sup>43</sup>), 3) *Leittext* zadaci, 4) Projektna metoda, 5) Učenje zasnovano na problemu<sup>44</sup> (RBL), 6) Saradničko učenje, 7) Moderiranje kao metoda nastave;
4. Komunikacioni modeli u obrazovanju: 1) četiri aspekta/strane poruke, 2) Transakciona analiza;
5. Metode procene uspeha polaznika: 1) Osnovne strategije procene, 2) Tehnike procene u učionici (CAT<sup>45</sup>s);
6. Planiranje sesija.

**Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:**

- Nastavnici/osoblje javnih strukovnih institucija;
- Treneri neformalnih obrazovnih institucija.

**Podaci o nastanku i primeni programa:**

Program obuke razvila je 2010. Sharek Youth Forum u partnerstvu sa DVV International i u saradnji sa Ministarstvom obrazovanja Palestine u okviru EU projekta.

**Naziv materijala:** ARA – Andragoška regionalna akademija

**Zemlja/regija porekla:** Region Jugoistočne Evrope

**Jezik:** engleski, srpsko-hrvatsko-bosansko-crnogorski

**Struktura i obim; didaktički oblici:**

Kurs se sastoji od 6 glavnih modula:

1. **Veštine komunikacije:** verbalna i neverbalna komunikacija; „ubice razgovora“; aktivno slušanje; davanje povratne informacije; pružanje i prihvatanje kritike; „Džohari“ prozor; odbijanje i reč „ne“; komunikacione strategije za rešavanje konflikata; stilovi i strategije diskusije i komunikacije; principi i primene neagresivne komunikacije.
2. **Trener:** uloge i zadaci trenera; tipovi instruktora/trenera; stilovi učenja; kompetencije i atributi trenera.

---

43 Vocational education and training

44 Problem-based Learning

45 Classroom Assessment Techniques



3. **Planiranje i priprema:** potrebna analiza na polju obrazovanja i obuke; „analiza potrebnih veština“; metode analize; analiza ciljne grupe; planiranje „usmereno na ishode; DACUM metoda; podela na module u obrazovanju odraslih; osmišljavanje seminara; priprema i organizacija obuke.
4. **Uspeh: metode u obrazovanju odraslih i obuci;** metode u interaktivnim instrukcijama; upotreba vizuelnih metoda; predstavljanje i nastup na času; primena radionica; alternativne metode i tehnike obuke; razvoj veština za samoorganizovano učenje.
5. **Analiza, nadgledanje i evaluacija**
6. **Koučing u obrazovanju i obuci**

(Dalji moduli, kao što je „On-line obrazovanje odraslih“, konflikti, interkulturalna komunikacija i mirovno obrazovanje, komunikacija u organizaciji, koordinacija grupnog rada i grupnog rukovođenja, rukovođenje u obrazovanju odraslih, osiguranje kvaliteta u obrazovanju odraslih, finansiranje obrazovanja odraslih i obrazovni rad sa specifičnim ciljnim grupama – po potrebi!)

#### **Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:**

Treneri i rukovodstvo (neformalnih) pružalaca usluga obrazovanja odraslih.

#### **Podaci o nastanku i primeni programa:**

Kurs je 2011. razvila dr Katarina Popović u saradnji s regionalnom kancelarijom DVV International u Sarajevu, BiH, za organizaciju „Letnjih akademija“ (regionalni program).

**Naziv materijala:** Psiho-socijalne osobenosti obrazovanja odraslih – kurs za obuku stručnjaka u obrazovanju odraslih (edukatora za odrasle)

**Zemlja/regija porekla:** Uzbekistan

**Jezik:** ruski

#### **Struktura i obim; didaktički oblici:**

Program se sastoji od 4 bloka (modula) koji pokrivaju sledeće ključne teme andragogije:

1. Teorijski principi obrazovanja odraslih;
2. Andragogija kao područje društvene prakse;
3. Tehnologija obrazovanja odraslih;
4. Praktične primene tehnologije obrazovanja odraslih.

Obim kursa – 144 sati;

Naučni i teorijski deo – 36 sati za nastavu i 24 sata za samostalni rad;

Praktični deo – 48 sati za nastavu i 36 sati za samostalan rad u obrazovnoj instituciji.

#### **Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:**

Nastavnici uzbekistanskog „Sistema posebne stručne obuke“ (SSPO<sup>46</sup>)

#### **Podaci o nastanku i primeni programa:**

Kurs obuke razvila je institucija za stručno usavršavanje nastavnika SSPO-a, uz podršku regionalne kancelarije DVV International u Taškentu, u Uzbekistanu, 2008. godine i koristi se za stručno usavršavanje nastavnika iz sistema profesionalnih obuka.

Akademski koordinator projekta: dr B. Nuridinov; autor: G. Burkanova.

---

46 System of special vocational training.



**Naziv materijala:** „Metode obrazovanja odraslih“

**Zemlja/regija porekla:** Uzbekistan

**Jezik:** ruski

**Struktura i obim; didaktički oblici:**

Program je osmišljen kao trodnevni kurs obuke (24 časa) i pokriva sledeće teme:

1. Principi obrazovanja odraslih;
2. Poređenje klasičnog pristupa i obrazovanja odraslih;
3. Motivacija;
4. Ciklusi obrazovanja odraslih;
5. Interaktivne metode obrazovanja odraslih;
6. Važni zaključci za primenu interaktivnih metoda obrazovanja odraslih;
7. Kanali percepcije;
8. Komunikacija;
9. Veštine slušanja;
10. Povratna informacija;
11. Grupna dinamika;
12. Pitanja – odgovori;
13. Obuka;
14. Uloga trenera;
15. Glavne faze planiranja i primene kurikuluma;
16. Kratak rečnik obrazovanja odraslih;
17. Dodatak: testovi.

**Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:**

- Osoblje zaduženo za obuku u neformalnim pružaocima obrazovanja za odrasle.

**Podaci o nastanku i primeni programa:**

- Program je razvijen u okviru saradnje između regionalne kancelarije DVV International u Taškentu, u Uzbekistanu, i uzbekistanske Privredne komore, 2009. godine.

**Naziv materijala:** Kurs razvoja osnovnih veština liderstva (BLDC<sup>47</sup>)

**Zemlja/regija porekla:** Azijsko-pacifički region<sup>48</sup> (ASPBAE)

**Jezik:** engleski

**Struktura i obim; didaktički oblici:**

Program traje nedelju dana (7 dana, 56 sati)

---

47 Basic Leadership Development Courses.

48 Asia Pacific Region.



Kurs pokriva sledeća područja:

1. Principe učenja odraslih
2. Okvire transformativnog učenja odraslih i okvire za transformativno učenje odraslih:
  - Pristup obrazovanju i razvoju zasnovan na pravima;
  - Celoživotno učenje i *rodna problematika*;
  - Obrazovanje za održivi razvoj.
3. Kontekst učenja odraslih u praksi:
  - Posete lokalnoj zajednici;
  - Pregled Azijsko-pacifičkog regiona.
4. Vođstvo u učenju odraslih u praksi:
  - Liderstvo u organizacijama za učenje;
  - Andragog kao vođa.
5. Umrežavanje i zastupanje politike obrazovanja
6. Tematski angažman ASPBAE i platforme politike
7. Formulacija individualnog akcionog plana

#### **Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:**

Članice ASPBAE podstiču se da nominuju potencijalne učesnike. Kriterijumi za izbor:

- Bar tri godine radnog iskustva u obrazovanju odraslih i na odgovarajućim poljima razvojnog rada;
- Potencijal za preuzimanje uloge vođe u članicama ASPBAE;
- Ograničene prilike za interkulturnu razmenu i razvoj vođstva;
- Pristup računarima i solidna sposobnost rada na njima;
- Solidna sposobnost komunikacije na engleskom.

#### **Opšti ciljevi programa, specifični ciljevi učenja:**

Glavni ciljevi ASPBAE-ovog BLDC-a su:

- Razvoj holističke perspektive u vezi sa transformativnim obrazovanjem odraslih;
- Unapređenje veština i stavova o procesima koji podržavaju transformativno obrazovanje odraslih;
- Stvaranje prilike za deljenje iskustava u obrazovanju odraslih;
- Pomoć strukturisanoj refleksiji u cilju razvoja osnovnog shvatanja principa obrazovanja odraslih i praksa koje su transformativne, rodno osetljive, zasnovane na pravima i doprinose održivom razvoju;
- Sticanje boljeg shvatanja i razvijanje stava posvećenosti ASPBAE;
- Razvoj kritičkog shvatanja konteksta Azijsko-pacifičkog područja koji imaju uticaj na učenje odraslih;
- Doprinos razvoju „banke talenata“ za vođstvo u ASPBAE, za članstvo, i za pokret obrazovanja odraslih na Azijsko-pacifičkom području.

#### **Podaci o nastanku i primeni programa**

Razvijen pre skoro 20 godina i stalno unapređivan da odgovara potrebama učesnika. Deo dugotrajne strategije građenja i proširivanja „liderske grupe“ članica ASPBAE u regionu.





**Naziv materijala:** NeXT 1 – Regionalni kurs za facilitatore i trenere

**Zemlja/regija porekla:** Azijsko-pacifički region<sup>49</sup> (ASPBAE)

**Jezik:** engleski

**Struktura i obim; didaktički oblici:**

Program traje 18 meseci i sastoji se od tri faze. Prva faza je strukturisana obuka za regionalne trenere i facilitatore, koja traje 11 dana, druga faza je faza mentorskog rada, koja traje 15 meseci, a treća je faza deljenja i učenja, koja konsoliduje iskustva iz faze mentorskog rada.

Regionalni kurs za facilitatore pokriva sledeća područja:

- Društveno-ekonomsku, političku, ekološku i kulturološku stvarnost Azijsko-Južnopacifičkog regiona;
- Povezanost između lokalnih i regionalnih konteksta;
- Povezanost razvojnih problema regiona sa globalnim kontekstom;
- Shvatanje i primena koncepta ljudskih prava u obrazovanju odraslih i celoživotnom učenju;
- Rodna pravičnost i održivi razvoj kao sveprisutne paradigme unutar svih naših inicijativa u regionu za obrazovanje odraslih i celoživotno učenje;
- Principi učenja odraslih;
- Ciklus učenja iskustvom;
- Facilitatori kao polaznici, korisnici i komunikatori;
- Interkulturalna osetljivost;
- Građenje i održavanje okruženja učenja;
- Razvijanje i negovanje „zajednice“ prakse u ASPBAE.

Faza mentorskog rada pruža mentorsku podršku i vođstvo za svakog učesnika da bi inkorporirao naučeno na kursu za regionalne facilitatore u njihov trenutni rad na obuci i aktivnostima za gradnju kapaciteta u svojim organizacijama.

**Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:**

Učešće u programu ostvaruje se pozivom ASPBAE članovima koji poseduju provereno iskustvo u obuci i facilitaciji, biranim između članova ASPBAE koji su u stanju i imaju želju da se uključe u dugotrajan i intenzivan proces učenja, uz neophodnu podršku i posvećenost njihovih organizacija.

Učesnike zajednički identifikuje ASPBAE upravni odbor i osoblje da bi izgradila i proširila „lidersku grupu“ u regionu, posvećenu unapređivanju prava svih ljudi na učenje, i promovisanju potreba i interesa za učenjem, naročito marginalnih grupa.

**Opšti ciljevi programa, specifični ciljevi učenja:**

Regionalni kurs za facilitatore, sa svojim navedenim ciljevima, nudi učesnicima sredinu za učenje u kojoj mogu da se angažuju u procesu zajedničkog učenja:

- Da bi proučili različitost unutar Azijsko-pacifičkog regiona u kontekstu potreba odraslih za učenjem;
- Da bi istražili, gradili i održavali smislene prilike za učenje odraslih da bi osposobili marginalizovane i ranjive kategorije stanovništva u regionu da promene svoje živote i njihove zajednice da vode i promovišu održivi život unutar okvira ljudskih prava, rodne i društvene ravnopravnosti;
- Da bi se razvili kao zajednica prakse, da šire i produbljuju prakse učenja odraslih i celoživotnog učenja zasnovane na bogatim tradicijama učenja u regionu i principima učenja odraslih.

<sup>49</sup> Asia Pacific Region.



Jezgro od 10 do 15 trenera-facilitatora proizašlo bi iz NeXT 1 procesa učenja i bilo bi mobilisano za učešće u radu na građenju kapaciteta ASPBAE-a – na nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou.

### Podaci o nastanku i primeni programa

Regionalni kurs za facilitatore koncipiran je kao napredni program vođstva za ASPBAE-ov osnovni kurs razvoja vođstva (BLDC<sup>50</sup>). Koncept i kurikulum nastao je i razvijen je iz bogate iskustva direktorâ kursa (prošlih i sadašnjih) BLDC-a i drugih trenera u okviru ASPBAE članstva, radi unapređivanja i gajenja kompetencija sposobnih lokalnih i nacionalnih trenera i facilitatora koji doprinose na podregionalnom i regionalnom nivou. Razvoj perspektive i veština smešteni su u okvir ASPBAE-ove filozofije koja se tiče principa učenja odraslih, metoda participacije i celoživotnog učenja.

**Naziv materijala:** NeXT 2 – Regionalna obuka za zagovaranje obrazovanja odraslih

**Zemlja/regija porekla:** Azijsko-pacifički region (ASPBAE)

**Jezik:** engleski

### Struktura i obim; didaktički oblici:

Regionalna obuka za zagovaranje obrazovanja odraslih traje 15 meseci, i raspoređena je u tri faze. Prva faza predstavlja strukturisanu obuku o regionalnom zagovaranju obrazovanja odraslih, i traje 7 dana, druga faza je mentorski rad, koji traje 9 meseci, i treća faza je zaključna faza, u kojoj se prikupljaju iskustva iz faze mentorskog rada.

Regionalna obuka je proces međusobnog delovanja različitih stanovišta, unapređivanje veština i jačanje stavova u pet tematskih područja obrazovanja odraslih, i to:

- Pismenost odraslih, CONFINTEA i Belemski okvir za akciju;
- Klimatske promene i obrazovanje za održivi razvoj;
- TVET i životne veštine, osnaživanje omladine;
- Rodna jednakost u obrazovanju i
- Finansiranje obrazovanja.

Razvijanje veštine zagovaranja uključuje:

- Individualne veštine komunikacije i prezentacije;
- Veštine korporativne komunikacije putem medija, što uključuje poruke, npr. medijske objave, društvene mreže;
- Veštine pregovaranja i postizanje opšteg konsenzusa;
- Veštine lobiranja;
- Planiranje podrške, uključujući umanjivanje rizika.

Dodatna stavka obuke jeste učestvovanje u stvarnom zagovaranju. Faza mentorskog rada, koja tokom 9 meseci svakom učesniku pruža podršku mentora iz date zemlje koji je iskusan u formulisanju planova zagovaranja na nacionalnom nivou.

### Ciljne grupe, preduslovi za učesnike, ako ih ima:

U obuci se može učestvovati na poziv članova ASPBAE koji imaju dokazano iskustvo u podršci obrazovanju i koji poseduju interes i posvećenost da teže ka radu u zagovaranju obrazovanja odraslih na nacionalnom i podnacionalnom nivou.

Učesnike zajednički biraju ASPBAE EC i osoblje.

50 Basic Leadership Development Course.

**Opšti ciljevi programa, specifični ciljevi učenja:**

Sveobuhvatni cilj regionalne obuke o zagovaranju obrazovanja odraslih jeste:

- Da se izgradi kritična masa zagovarača obrazovanja odraslih u regionu da bi postojala veća šansa za širenje svesti javnosti o obrazovanju odraslih kao prava i pokretanja zainteresovanih strana na akciju;
- Da se osnaži jezgro od 2 do 3 aktiviste i vođa kampanje za obrazovanje odraslih koji bi blisko sarađivali sa članovima koji rade na zagovaranju i/ili obrazovnim koalicijama u njihovim zemljama;
- Da se podrži posvećeni kadar za rad nakon CONFINTEA VI, da bi se osiguralo da se u okviru EFA i MDG daje prioritet programu CONFINTEA.

Obučeni zagovarači koji bi proizašli iz ovog treninga uticali bi na CSO-e uključene u EFA da kao prioritet postavljaju ciljeve 3 i 4 u okviru sopstvene politike, koji bi se izrazio kroz obrazovnu politiku njihove vlade, plan i budžet za ciljeve 3 i 4.

Takođe bi potvrdili važnost obrazovanja odraslih u realizovanju okvira ljudskih prava, kao ključa za razvoj.

**Podaci o nastanku i primeni programa**

NeXT 2 regionalna obuka za zagovaranje obrazovanja odraslih počiva na pozitivnim aspektima iskustva ASPBAE u RWS, CSEF i NeXT 1 – objedinjujući alatke, podatke, rad na politici, povezanosti i publicitet i ugrađivanje svega navedenog u program za građenje kapaciteta za zagovaranje obrazovanja odraslih. Iako uključuje strukturisane procese učenja (radionice za obuku), kao u NeXT 1, glavne arene za učenje zagovaranja obrazovanja odraslih uz podršku mentora predstavljaju zajednički dogovorene aktivnosti politike i zagovaranja obrazovanja odraslih smeštene u okvir aktivnosti organizacija učesnica ili one kojima stremi ASPBAE kao deo nastavljenih napora nakon CONFINTEA-e.



## B. Nacionalni sistemi kvalifikacija i standardi

Naziv materijala: **Sertifikovani nastavnik za odrasle**

Internet stranica projekta: [www.wba.or.at/studierende/kompetenzen\\_zertifikat.php](http://www.wba.or.at/studierende/kompetenzen_zertifikat.php)

### Struktura i obim:

WBA sertifikuje i izdaje diplome nastavnicima za odrasle propisujući standarde u obliku kurikuluma. Pojedinci koji rade u obrazovanju odraslih mogu da podnesu dokaze za svoje kompetencije i praktična iskustva stečene na različite načine. Ti dokazi se zatim procenjuju i prepoznaju na osnovu kurikuluma. Kompetencije koje nedostaju mogu se steći pohađanjem kurseva ili se mogu dokazati na druge načine. Pojedinci koji zadovolje zahteve kurikuluma primaju priznate sertifikate ili diplome.

Da bi se stekao sertifikat WBA, mora se posedovati sedam kompetencija.

### Proces sertifikovanja

Prvi korak je određivanje trenutnog statusa učesnika. Svaki od njih popunjava portfolio on-line i podnosi WBA-u dokaze o prethodno stečenom iskustvu.

Zajedno sa konsultantom WBA, razjašnjava se koji sadržaj već ispunjava zahteve WBA kurikuluma, a koje zahteve tek treba da ispuni kandidat da bi se kvalifikovao kao sertifikovan nastavnik za odrasle.

WBA konsultant pruža podršku u pronalaženju odgovarajućih kurseva da bi se stekle nedostajuće kompetencije.

### Ispit

Da bi se stekao sertifikat, neophodno je učešće u trodnevnoj radionici za sertifikovanje sa testom sa višestrukim izborom, pisanje praktičnog ili projektnog zadatka i diplomski kolokvijum.

#### *Radionica za sertifikovanje*

Prilikom procene obrađuju se kompetencije WBA studenata kao nastavnika za odrasle. Nekoliko nedelja pre završnog roka, dokumenti se šalju učesnicima na pripremu.

U testu znanja sa višestrukim izborom mora se dokazati kompetencija teorije obrazovanja. Prijavljeni učesnici u delu za prijavu dobijaju listu literature, koja im pomaže da se pripreme. Pitanja za test odnose se samo na ovaj materijal za čitanje.

#### *Praktična disertacija ili disertacija koja se odnosi na projekat*

Kroz diplomsku disertaciju učesnici demonstriraju svoje veštine refleksije u vezi sa praktičnim iskustvom u odabranoj specijalizaciji za svoju WBA diplomu.

#### *Diplomski kolokvijum*

Za vreme diplomskog kolokvijuma učesnici predstavljaju svoje prihvaćene pismene zadatke i povezuju ih sa svojim radom u ulozi nastavnika za odrasle.

### Obim

Obuka za „Sertifikovanog nastavnika za odrasle“ vredi 30 ECTS poena. Dvadeset tri ECTS poena dobija se na osnovu dokaza o urađenim obaveznim delovima, a preostalih sedam ECTS poena kroz individualne specijalizacije iz fakultativnog dela. Dodelu ECTS poena individualnim kompetencijama ne treba shvatiti kao obaveznu. Odstupanja od dodeljenih vrednosti mogu se napraviti u slučaju da je tako povoljnije za pojedinca.

**Kurikulum**

<b>Obavezni delovi</b>	<b>Fakultativni delovi</b>
<b>Određivanje trenutnog statusa</b> (1 ECTS poen)	
<b>Kompetencija teorije obrazovanja (3–6 ECTS poena)</b>	
Principi pedagogije/andragogije - obrazovanje i učenje (principi) (1,5 ECTS poen)	maksimalno 3 ECTS poena
Društvo i obrazovanje - obrazovanje odraslih (principi) (1 ECTS poen) - društveni principi u vezi sa obrazovanjem odraslih (0,5 ECTS poena)	
<b>Didaktička kompetencija (1,5–4 ECTS poena)</b>	
Principi didaktike obrazovanja odraslih Rad sa grupama (najmanje 1,5 ECTS poena)	maksimalno 2,5 ECTS poena
<b>Rukovodstvena kompetencija</b>	
Principi rukovođenja obrazovanjem (minimalno 1,5 ECTS poena)	maksimalno 2,5 ECTS poena
<b>Kompetencija vođenja i savetovanja</b>	
Principi usmeravanja i savetovanja Učenje facilitacije i podrške (najmanje 1,5 ECTS poena)	maksimalno 2,5 ECTS poena
<b>Kompetencija u bibliotekarstvu i upravljanju informacijama</b>	
Javne biblioteke i njihova važnost za društvo Principi upravljanja informacijama (najmanje 1,5 ECTS poena)	maksimalno 2,5 ECTS poena
<b>Društvene veštine</b>	
Komunikacija u teoriji i praksi Vođenje diskusije Retorika Upravljanje sukobom u teoriji i praksi (najmanje 2 ECTS poena)	maksimalno 3 ECTS poena
<b>Lične veštine</b>	
Analiza snaga i slabosti Analiza i promišljanje o sopstvenim postupcima i ponašanju u kontekstima relevantnim za obrazovanje odraslih (najmanje 2 ECTS poena)	maksimalno 3 ECTS poena
<b>Opšti fakultativni moduli</b>	
	strani jezici, IKT (maksimalno 2 ECTS poena)
<b>Radionica sertifikovanja</b> (3 ECTS poena)	
<b>Obavezno praktično iskustvo</b> (najmanje 300 sati) (6 ECTS poena)	

**Referentna grupa:**

Pojedinci koji rade u obrazovanju odraslih

**Ciljevi programa i učenja:**

Mora se demonstrirati sedam osnovnih kompetencija:

- Kompetencija teorije obrazovanja;
- Didaktička kompetencija;
- Kompetencija upravljanja;



- Kompetencija vođenja i savetovanja;
- Kompetencija u bibliotekarstvu i upravljanju informacijama;
- Društvene veštine;
- Lične veštine.

### **Informacije o projektu:**

Sertifikat Austrijske akademije za stručno usavršavanje (WBA)

Sadržaj i struktura WBA razvile su u okviru ESF projekta institucije za obrazovanje odraslih imenovane u Zakonu o promociji obrazovanja odraslih (EB-Förderungsgesetz) 1973, Austrijski savezni institut za obrazovanje odraslih, univerziteta i druge obrazovne institucije, uz koordinaciju Udruženja austrijskih centara za obrazovanje odraslih. WBA je osnovao Austrijski savezni institut za obrazovanje odraslih.

**Naziv materijala:** SVEB sertifikat

### **Internet stranica projekta:**

<http://www.alice.ch/en/ada/certificate-sveb/>

### **Struktura i obim:**

Obim:

405 sati vremena za učenje: sastoji se od ukupno 90 sati direktne nastave (uključujući praktične demonstracije), 165 sati samostalnog učenja i bar dve godine praktičnog iskustva u skraćenom radnom vremenu (ukupno najmanje 150 sati praktičnog iskustva) za koje se mora podneti dokaz.

13,5 ECTS poena uključujući 2 godine dokazanog praktičnog iskustva na području obrazovanja odraslih (najmanje 150 sati).

### **Oblik programa:**

Ne postoji propisani oblik programa, mada institucije koje ga sprovode moraju dokazati da su ispunjeni propisani standardi za implementaciju modula. Referentni okvir za koncept obrazovanja predstavlja opisana nastavna kompetencija (pogledati „Ciljevi“).

Institucije moraju proći proceduru priznavanja pri Komisiji za osiguranje kvaliteta (QSK).

### **Dokaz kompetencije omogućuju:**

1. Redovne refleksije o ličnom procesu učenja.
2. Aktivno učešće u radu grupe na kursu i dokaz o bar 80% vremena provedenog u direktnoj nastavi.
3. Dokumentovana demonstracija u praksi koju treba da kvalifikuje instruktor kursa, npr.:
  - Priprema obrazovne sekvence (planiranje sesije);
  - Izvođenje obrazovne sekvence;
  - Procena obrazovne sekvence (samoprocena, povratna informacija od učesnika).

Sertifikat modula može se steći ili obukom u priznatoj obrazovnoj instituciji ili putem procene ekvivalentnosti.

### **Referentna grupa:**

Pojedinci koji su povremeno angažovani u obrazovanju i usavršavanju odraslih.

Preduslov za učešće predstavlja bar dve godine praktičnog iskustva u obrazovanju odraslih u ukupnoj trajanju od najmanje 150 sati.

**Ciljevi programa i učenja:****Nastavna kompetencija:**

Učesnici su u stanju da pripreme, predaju i ocene obrazovnu sesiju sa odraslima u svom nastavnom području unutar okvira datih koncepata, planova kurseva i nastavnih materijala.

**Specifični nastavni ciljevi:**

Učesnici

- Prenose na svoj obrazovni rad glavne ciljeve, andragoški fokus i procedure obuka svoje obrazovne ustanove.
- Analiziraju svoju ciljnu grupu i nastavne ciljeve i pregled napretka u odnosu na nastavne ciljeva usaglasa sa vremenom koje im je na raspolaganju kao i programom.
- Planiraju didaktički pristup i nastavne jedinice u skladu sa kriterijumima učenja koji odgovaraju odraslima i u stanju su da obrazlože svoj izbor metoda.
- Uzimaju u obzir kriterijume evaluacije u svojim ocenjivanjima (metode, napredak u učenju, nastavna klima, prilike za zajednički rad polaznika i intervencije).
- Osmišljavaju vezu i nivo interakcije između trenera i učesnika, kao i između učesnika (uloge, konflikti, ugovor, itd.).
- Promišljaju o sopstvenom ponašanju i iz njega umeju da izvlače zaključke o svojoj ulozi.

**Resursi:**

Informacije

- Teorijski principi psihologije učenja, komunikacije i više karakteristika grupne dinamike.
- Poznavanje uslova zakonskog okvira za obrazovanje i prava i obaveze nastavnika za odrasle (ugovor, status, uloga, itd.).
- Obaveštenost o najnovijim dešavanjima na polju njihove profesije.

Veštine

- Isplanirati nastavu uzimajući u obzir ukupan koncept i uslove okvira.
- Formulirati ciljeve učenja koji odgovaraju ciljnoj publici na osnovu kompetencija koje treba razviti. Definirati oblik u kojem se rezimira napredak (sumativni, formativni) i kriterijum za to.
- Isplanirati sesije za učenje i rezime napretka u odnosu na ciljeve učenja, uzimajući u obzir vreme predviđeno za to.
- Uključiti didaktički pristup prikladan za odrasle, koji podstiče na učešće, povećava motivaciju i promovira učenje.
- Primeniti veći broj različitih metoda.
- Pravilno koristiti standardna didaktička sredstva (projektor, plutana tabla, flipčart, elektronske medije).
- Oceniti napredak u učenju za vreme sesije i na kraju nje.
- Oceniti samu sesiju i njeno uklapanje u ukupan koncept.



#### Veštine međuljudskih odnosa

- Podržati motivaciju i zainteresovanost učesnika za sadržaj obrazovne sesije kroz njihov sopstveni doprinos.
- Voditi i omogućavati procese učenja na živ, precizan, razumljiv način, usmeren na polaznike (vrednujući intervencije, pitanja, postavljanje zadataka).
- Aktivno zapažati interakcije unutar grupe i prikladno reagovati na situaciju, u skladu sa ciljem (re-mećenje nastave, konflikti, itd.).
- Fleksibilno reagovati na nepredviđene događaje.

#### Kognitivne veštine

- Dobro vladanje predmetnom materijom.
- Didaktička analiza i redukcija, uzimajući u obzir uputstva i ciljanu publiku.
- Rezimirati diskusije, prezentacije, pitanja i mišljenja učesnika u plenarnoj sesiji, beležiti napredak i na taj način omogućiti dalji razvoj procesa učenja.
- Održavati distancu i međusobno poštovanje.

#### Resursi iz okoline

- Održavati lične kontakte sa institucijama, organizacijama u svetu rada i trenerima koji rade na području datog predmeta.
- Čitati izdanja sa područja predmeta, biti informisan u vezi sa osobama za kontakt i važnim događajima.
- Raditi zajedno sa trenerima i obrazovnim institucijama.

#### Samorefleksija i samoevaluacija

- Nakon sesije promišljati o svom ponašanju i radu i iz toga izvući zaključke za budućnost.
- Uporediti plan sa stvarnom sekvencom događanja.
- Analizirati didaktički pristup i koherentnost uz pomoć propisanih ciljeva i postignutih rezultata.
- Promišljati o sopstvenom ponašanju i sopstvenim intervencijama.
- Sastavite listu snaga i slabosti.
- Identifikujte sopstveni potencijal za razvijanje.

#### Projektne informacije:

Prvi nivo modularnog sistema „Trening trenera” švajcarske Federacije za obrazovanje odraslih (SVEB) predstavljen je 1995. Do danas je sertifikovano više od 20.000 ljudi.





Naziv materijala: Profesionalni standardi za nastavnike, mentore i trenere u oblasti celoživotnog učenja

### Internet stranica projekta:

<http://collections.europarchive.org/tna/20110214161207/http://www.lluk.org/wp-content/uploads/2010/11/new-overarching-standards-for-ttt-in-lifelong-learning-sector.pdf>

### Struktura i obim:

Osnovni profesionalni standardi – domeni

- Profesionalne vrednosti i profesionalna praksa;
- Učenje i nastava;
- Ekspertsko učenje i poučavanje;
- Planiranje učenja;
- Ocenjivanje u učenju;
- Pristup i napredak.

Profesionalni standardi za nastavnike, mentore i trenere u sektoru celoživotnog učenja opisuju, u generičkim terminima, **veštine, znanje i attribute** koji se zahtevaju od onih koji na sebe preuzimaju širok dijapazon nastavničkih i trenerskih uloga unutar sektora sa učesnicima i zaposlenima.

Neće se svi standardi uvek odnositi na sve nastavničke uloge. Oni predstavljaju osnovu za razvoj kontekstualizovane specifikacije uloga i jedinica procene, koje predstavljaju standard za uspeh u obavljanju različitih uloga od strane nastavnika, trenera, mentora i predavača u sektoru celoživotnog učenja. Zajedno, oni će identifikovati sastavne delove osnovne nastavničke kvalifikacije (Passport); te kvalifikacije vode do statusa „Qualified Teacher, Learning and Skills“ (QTLS) i drugih nastavničkih kvalifikacija srednjeg i naprednog nivoa.

### Forma programa:

Ne postoji određena forma programa; ipak, institucije moraju da dokažu da njihov program zadovoljava propisane profesionalne standarde da bi dobili akreditaciju.

**Obim i trajanje:** akreditovani programi obično imaju obim od godinu dana redovnog studiranja ili dve godine vanrednog studiranja.

### Ciljevi programa i učenja:

Nastavnici u sektoru celoživotnog učenja.

### Projektne informacije:

Godine 2004., vlada je zamolila predstavnike programa *Lifelong Learning UK* (LLUK) da razviju nove profesionalne nastavne standarde za ceo sistem stručnog usavršavanja, kao što je najavljeno u naučnom radu „Opremanje nastavnika za budućnost 1“<sup>51</sup>. Ovi standardi definišu ono što se očekuje od nastavnika, mentora i trenera kada su u pitanju različite uloge i odgovornosti.

U Beloj knjizi stručnog usavršavanja, pod nazivom „Stručno usavršavanje: usavršavanje veština, unapređivanje životnih šansi“, DfES 2005. i drugih nedavnih najava, vlada se obavezala da će nastaviti da radi na uvođenju nove početne kvalifikacije – „priprema za nastavu“ – koja će voditi do QTLS statusa za sve koji su u ulozi nastavnika u punom smislu.

---

51 Equipping our Teachers for the Future.



## C. Projekti koje finansira EU a koji se tiču kompetencija nastavnika za odrasle i nacionalnih sistema i standarda kvalifikacija

Naziv projekta: Dobar nastavnik za odrasle u Evropi (AGADE<sup>52</sup>)

### Internet stranica projekta:

<http://old.nordvux.net/object/1453/agadeagoodadulteducatorineurope.htm>

### Model i definicija kompetencija razvijenih u projektu:

#### Kriterijumi za dobrog nastavnika za odrasle:

Lični razvoj i etička dimenzija:

- Samopoštovanje;
- Tolerancija;
- Odgovornost;
- Veštine komunikacije;
- Empatija;
- Fleksibilnost.

#### Profesionalni razvoj

*Stadijum organizacije – dimenzija znanja*

- Znanje o tome kako odrasli uče i razumevanje psihologije odraslih;
- Poznavanje metoda obrazovanja i učenja odraslih;
- Veštine pripremanja programa zasnovanih na određenim vrednostima (demokratskim i humanističkim);
- Veštine planiranja i organizacije;
- Dobro poznavanje predmeta.

*Stadijum izvršavanja – dimenzija veštine*

- Sposobnost motivacije za učenje – pre, za vreme i nakon procesa učenja;
- Razvoj sredina za učenje u skladu sa studentovim potrebama, fokusiranje na samoorganizovano učenje;
- Veštine za podsticanje aktivnosti polaznika.

*Stadijum evaluacije – dimenzija organizacije*

- Veštine samorefleksije i kritičkog razmišljanja;
- Veštine evaluacije i promovisanja samoevaluacije - kod samog sebe i kod polaznika.

#### Principi razvoja kurikuluma:

- Kurikularne odluke donete unutar okvira obrazovanja za nastavnike za odrasle moraju uzeti u obzir sledeći skup osnovnih principa:
  - Višestruko razumevanje koncepta obrazovanja odraslih;
  - Ideja obrazovanja odraslih kao procesa kontinuiranog obrazovanja;
  - Prepoznavanje obrazovanja odraslih kao prakse koja promoviše demokratiju i kosmopolitizam;

---

52 A Good Adult Educator in Europe.



- Vrednost obrazovne dimenzije u društvenim praksama;
- Ideja o obrazovanju odraslih kao polju razgranatih društvenih praksi, načina i nivoa intervencije i
- Potreba za obrazovanjem i sredstvima obuke koja promovišu spajanje teorije i prakse (deo B, pod 8).

**Referentna grupa:**

Nastavnici za odrasle

**Ciljevi projekta:**

Projekat odgovara na potrebu u Evropi koju izražavaju zemlje partneri, kao i one navedene u dokumentima evropske obrazovne politike. Postoji potreba da se raspravlja o važnosti i relevantnosti obučavanja nastavnika za odrasle na međunarodnom nivou sa evropskim partnerima i da se analizira politika EU po pitanju obrazovanja i obuke odraslih da bi se razvio osnovni kurikulum za obuku nastavnika za odrasle u svim uključenim zemljama. Osnovni kurikulum se zatim može modifikovati i dopuniti u skladu s potrebama, politikama, istorijom i kulturom svake od uključenih zemalja.

**Projektne informacije:**

Projekat **Grundtvig** 2004–2006.

Zemlje partneri: EE (koordinacija), HU, IE, LT, LV, NOT, PT, SE.

Nastavak na nordijsko-baltički projekat „Učenje radi deljenja“<sup>53</sup>, partneri:

**Koordinator:** Estonsko udruženje neformalnog obrazovanja odraslih

**Glavni ciljevi projekta:**

- Revidirani minimalni skup kriterijuma za dobrog nastavnika za odrasle (na osnovu onog razvijenog u ranijem L4S projektu);
- Evropski kurs obuke za nastavnike za odrasle (licem u lice, on-line ili mešoviti moduli učenja);
- Priručnik: [http://www.folkbildning.net/agade/int\\_project.pdf](http://www.folkbildning.net/agade/int_project.pdf)

**Naziv projekta:** Potvrda informalnih i neformalnih psiho-pedagoških kompetencija nastavnika za odrasle (VINEPAC)<sup>54</sup>

**Internet stranica projekta:**

[www.vinepac.eu](http://www.vinepac.eu)

**Model i definicija kompetencija razvijenih u projektu:**

Kompetencija trenera i grupe kompetencija

- Znanje:
  - Osnovno poznavanje psiho-socijalnog profila odrasle osobe;
  - Poznavanje karakteristika grupe;
  - Baza znanja u svom području rada.
- Obuka i upravljanje:
  - Analiza potreba;

53 Learning 4 Sharing.

54 Validation of informal and non-formal psycho-pedagogical competencies of adult educators.



- Priprema za obuku;
- Izvršenje programa obuke;
- Upotreba tehnologije i resursa (vreme, materijal, prostor, ljudi).
- Ocenjivanje i valorizacija učenja:
  - Razvoj rada sa polaznicima radi identifikacije njihovih potreba, kvaliteta i ciljeva, i saveti ili upućivanje na odgovarajuće programe i nivoe nastave;
  - Redovna upotreba rezultata ocenjivanja za planiranje obrazovnih sesija, razvoj kurikuluma, nadgledanje napretka prema ciljevima i potvrđivanje naučenog;
  - Praćenje učenja koje je više od pukog prisećanja informacija, koristeći niz strategija ocenjivanja;
  - Stvaranje strukture i načina da polaznici i njihove kolege ocene svoje učenje i uspeh i daju povratnu informaciju, putem refleksije i samoocenjivanja;
  - Usmeravanje polaznika da razvijaju i stalno preispituju svoje planove obrazovanja;
  - Korišćenje kvalitativnih metoda za valorizaciju napretka polaznika.
- Motivacija i savetovanje:
  - Razmena informacija sa polaznicima i kolegama o dodatnim resursima za učenje, obrazovnim prilikama i mogućnostima pristupa servisima podrške;
  - Usmeravanje polaznika na odgovarajuće izvore onda kada potrebe za usmeravanjem i savetovanjem prevazilaze njihove kompetencije;
  - Vođenje polaznika u razvoju i stalnom preispitivanju njihovih obrazovnih planova.
- Lični i profesionalni razvoj
  - Analiza potreba i prilika za profesionalno usavršavanje;
  - Pokazivanje interesa za lični razvoj.
- **Otvorena kategorija** (kompetencije koje eventualno želite da dodate).

#### Referentna grupa:

Svi nastavnici su definisani kao treneri sa najmanje 150 sati nastavnog iskustva.

#### Ciljevi projekta:

Osnova:

Često se dogodi da kompetencije PR-trenera koje su relevantne za posao nisu pokrivene tradicionalnim kvalifikacijama. Budući da su ove kompetencije stečene u ne baš tradicionalnom i zvaničnom kontekstu učenja, i putem različitih radnih iskustava, teško ih je standardizovati i ozvaničiti, naročito zato što u različitim zemljama postoje različiti konteksti.

#### Ciljevi projekta:

VINEPAC ima za cilj:

- Podršku potvrđivanju kompetencija nastavnika za odrasle na nivou Evrope;
- Doprinos profesionalizaciji nastavnika za odrasle u Evropi i upravljanju kvalitetom na području obrazovanja odraslih u Evropi;
- Pomoć nastavnicima za odrasle da, putem refleksije i ocenjivanja, steknu jasnu sliku o kvalitetu i obimu kompetencija u kontekstu svog rada kao nastavnika za odrasle. Ovo će im pomoći u karijeri i razvoju, na primer kada započnu novi studijski program ili se prijave za novi posao.

#### Projektne informacije:

Leonardo da Vinci – Project, 2006–2008.



Zemlje partneri: DE, ES, FR, MT, RO (koordinacija)

**Koordinator:** Rumunski institut za obrazovanje odraslih (IREA<sup>55</sup>)

#### **Proizvodi projekta:**

- Skup instrumenata („VALIDPACK“) koji čini okvir za dokumentovanje i ocenjivanje (samoevaluacija + eksterna evaluacija + konsolidacija) kompetencija nastavnika za odrasle, bez obzira na to da li su stečene u kontekstu formalnog, neformalnog ili informalnog učenja), uključujući:
  - mapu uma,
  - refleksije o biografiji,
  - refleksije o kompetencijama,
  - kontrolnu listu opservacija, matrica intervjua,
  - list za validaciju,
  - uputstva za upotrebu instrumenata.

**Naziv projekta:** [Fleksibilni profesionalni smerovi za odrasle nastavnike između 6. i 7. nivoa EQF-a \(Flexi-Path\)](#)

#### **Internet stranica projekta:**

[www.flexi-path.eu/](http://www.flexi-path.eu/)

#### **Model i definicija kompetencija razvijenih u projektu:**

##### **Skupovi i polja kompetencija**

###### Skup učenja

- Kurikulum i razvoj predmeta – započinjanje i nadgledanje koncipiranje i razvoja kurikuluma;
- Personalizacija – pružanje podrške pojedinačnim polaznicima za optimizaciju napretka i uspeha;
- Metakognicija – započinjanje i nadgledanje strategija učenja i obrazovanja koje omogućavaju delotvorno individualno učenje;
- Metode nastave i učenja – osiguravanje učešća osoblja i polaznika u aktivnostima koje promovišu delotvorno učenje;
- Polja znanja – sticanje, analiza i primena informacija;
- Resursi učenja – osiguravanje dovoljne i prikladne primene resursa kao podrške učenju;
- Unapređivanje kvaliteta – nadgledanje i evaluacija programa učenja, korišćenje podataka za implementaciju unapređenja;
- Akreditacija i potvrđivanje – vodeća uloga u osiguranju kvaliteta kod tela za akreditaciju i osiguravanje prihvatanja odgovarajućih putanja do akreditacije;
- Specijalističko poznavanje predmeta – održavanje visokog nivoa tehničke spremnosti unutar glavnog područja kurikuluma;
- Napredak polaznika – unutar granica kurikuluma i institucije, pa i dalje od njih;
- Evaluacija učenja – prepoznavanje i odgovaranje na izazove koji polaznicima stoje na putu do uspeha.

###### Skup međuljudskih odnosa

- Spoljašnji odnosi – održavanje odnosa sa svima zainteresovanim stranama;

---

<sup>55</sup> Institute for Adult Education.



- Marketing – pokazivanje, na vrlo vidljive načine, osetljivost organizacije za pojedinačne i kolektivne potrebe učenja odraslih;
- Uključenost polaznika – polaznik kao centralna briga organizacije;
- Komunikacija – pokazivanje efektivne komunikacije sa svim zaposlenima u vašoj organizaciji i široj mreži;
- Informacije, saveti i usmeravanje – osiguravanje pojedinačne i kolektivne podrške polaznicima tokom i nakon ulaska, uživanja i napredovanja u određenoj nastavnoj aktivnosti;
- Kontekst i zajednica – održavanje vaše organizacije kao tela koje sluša i reaguje, koje je u stanju da se menja da bi izašlo u susret lokalnim očekivanjima i potrebama, i predstavlja pravo mesto za učenje;
- Razvoj zajednice – doprinos osnaživanju pojedinaca i grupa i unapređivanju šireg društvenog i ekonomskog razvoja različitih zajednica u području primene;
- Različitost i jednakost – uključivanje, jednakost prilika, interkulturalna osetljivost i uključivanje;
- Uključenost poslodavca – održavanje veze sa odeljenjem za ljudske resurse i tehničkim stručnjacima da bi se obezbedio osetljiv pristup ispunjavanju nastavnih planova;
- Prava, odgovornosti i ograničenja – pokazivanje uravnoteženog pristupa problematičnim stavovima i ponašanjima;
- Međugeneracijsko učenje – doprinos strategijama koje uključuju sva godišta za odrasle, a od koristi su i za decu.

#### Skup praksi

- Organizaciona strategija – razvijanje kulture celoživotnog učenja unutar organizacije sa fokusom na klijenta koja je osetljiva za politička, društvena i ekonomska pitanja;
- Finansijsko upravljanje – finansijsko planiranje i upravljanje budžetom;
- Odgovornost – osiguravanje učenja odraslih u vašoj organizaciji koje se pridržava lokalnih, nacionalnih i evropskih principa i prioriteta, kao i identifikacija i planiranje za slučaj rizika;
- Poslovne prostorije i oprema – upravljanje infrastrukturom da bi se dobila kvalitetna usluga učenja odraslih;
- Održivost – balansiranje zaštite organizacije, lokalne ekonomije i okoline;
- Liderstvo – podsticanje promena u vašoj organizaciji i rukovođenje njima;
- Upravljanje timom – predvođenje procesa unapređivanja rada u timu i suočavanje sa neadekvatnim učinkom;
- Razvoj i procena osoblja – omogućavanje osoblju da istraže i dostignu sopstveni potencijal; upravljanje učinkom i usavršavanjem
- Profesionalni razvoj – svest o sopstvenom profesionalnom razvoju;
- Osetljivost polaznika – slušanje i reagovanje na primedbe pojedinaca i grupa učesnika.

#### Referentna grupa:

Nastavnici za odrasle sa značajnim iskustvom, koji se obično nalaze na rukovodećim položajima.

#### Ciljevi projekta:

Projekat Flexi-Path zasnovan je na činjenici da na polju obrazovanja odraslih širom Evrope postoje mnogi profesionalci sa kompetencijama i funkcijama najvišeg nivoa EQF-a. Prepoznato je, međutim, da su programi obuke vrlo različiti, i sve do sada sistemi za obuku i profesionalizaciju ovog sektora nisu dozvoljavali šire prepoznavanje i uporedivost kvalifikacija. Agencije čeka izazov prepoznavanja znanja i kompetencija ovih profesionalaca, koje sa druge strane čekaju ograničene mogućnosti zapošljavanja i obuke.

**Ciljevi projekta:**

- Omogućavanje transparentnosti i priznavanja kvalifikacija nastavnika za odrasle širom Evrope tako što će postati uporedive pomoću zajedničke reference (EQF) i zajedničkog profila nastavnika za odrasle – mastera, koji promoviše ideju pokretljivosti kroz standardizovane obrazovne programe i nivoe kvalifikacija.
- Unapređivanje priznanja i valorizacije nastavnika za učenje odraslih koje se dogodilo unutar neformalnih ili informalnih situacija putem instrumenta za validaciju.
- Razvijanje transparentnosti i komparativnih kvalifikacija radi unapređivanja pokretljivosti nastavnika za odrasle na evropskom tržištu rada.

Instrument za validaciju biće od pomoći nastavnicima za odrasle:

- U nastojanju da postanu svesniji znanja i veština koje trenutno poseduju;
- U omogućavanju da planiraju svoje dalje stručno usavršavanje.

**Projektne informacije:**

Projekat Leonardo

2008–2010.

Zemlje partneri: CH, DE (koordinator), EE, ES, IT, RO, UK

Koordinator: Nemački institut za obrazovanje odraslih (DIE)

**Glavni ciljevi projekta:**

- Profil nastavnika za odrasle – mastera (skup veština, znanja i kompetencija definisan i opisan od strane partnera radi merenja kvalifikacija nastavnika za odrasle u Evropi na 7. nivou EQF-a);
- Instrumenti za validaciju kompetencija nastavnika za odrasle (biće koncipirani u vidu priručnika za beleženje i dokumentovanje stečenih formalnih i neformalnih kompetencija). Instrument će biti usklađen sa instrumentom za samoprocenu iz evropskog projekta VINEPAC.

**Naziv projekta:** [Ključne kompetencije profesionalaca u obrazovanju odraslih](#)

**Konačni izveštaj projekta:**

[http://www.frae.is/files/Kennaraf%C3%A6rni%202010\\_1168938254.pdf](http://www.frae.is/files/Kennaraf%C3%A6rni%202010_1168938254.pdf)

**Model i definicija kompetencija razvijenih u projektu:****Generičke kompetencije**

(Kompetencije koje su relevantne za izvođenje svih aktivnosti u sektoru učenja odraslih. Svaki profesionalac koji radi u ovom sektoru trebalo bi da poseduje ove kompetencije bez obzira na to da li radi kao predavač, rukovodilac, savetnik ili administrator.)

- A1) Lična kompetencija u sistematskoj refleksiji o svom radu, učenju i ličnom razvoju: potpuno samostalan celoživotni učenik.
- A2) Međuljudska kompetencija u komunikaciji i saradnji sa odraslim polaznicima, kolegama i zainteresovanim stranama: komunikator, timski igrač i graditelj mreže.
- A3) Kompetencija svesnosti i preuzimanja odgovornosti za institucionalnu situaciju u kojoj se odvija učenje odraslih na svim nivoima (instituti, sektor, profesija kao takva i društvo): odgovornost za dalji razvoj učenja odraslih.
- A4) Kompetencija u podizanju sopstvene stručnosti u vezi sa predmetom i dostupni resursi za učenje: kako biti ekspert.



- A5) Kompetencija u korišćenju različitih metoda, stilova, i tehnika učenja uključujući nove medije i svest o novim mogućnostima i e-veštinama, kao i njihovom kritičkom procenjivanju: raspoređivanje različitih metoda, stilova, i tehnika učenja u radu sa odraslima.
- A6) Kompetencija u osnaživanju odraslih polaznika da uče i podržavaju sebe u svom razvoju u potpuno samostalne celoživotne učenike: kako biti motivator.
- A7) Kompetencija u radu sa grupnom dinamikom i različitosti polaznika, potrebama u učenju, motivacijom i ranijim iskustvom u obrazovanju odraslih; sposobnost suočavanja sa različitostima i sa grupama.

#### Posebne kompetencije u vezi sa procesom učenja:

- B1) Kompetencija u procenjivanju prethodnog iskustva, potreba, zahteva, motivacija i želja odraslih polaznika: **sposobnost procenjivanja potreba odraslih polaznika.**
- B2) Kompetencija u odabiru odgovarajućeg stila učenja, didaktičkih metoda i sadržaja za proces učenja odraslih: **sposobnost osmišljavanja procesa učenja.**
- B3) Kompetencija u omogućavanju procesa učenja odraslom polazniku: **facilitator znanja** (praktičnog i teorijskog) i **stimulator razvoja odraslih polaznika.**
- B4) Kompetencija stalnog nadgledanja i evaluacije procesa učenja odraslih radi njegovog unapređivanja: **kako biti evaluator procesa učenja.**
- B5) Kompetencija u savetovanju o karijeri, životu, stručnom usavršavanju i, ako je to potrebno, upotrebi profesionalne pomoći: **kako biti savetnik.**
- B6) Kompetencija u osmišljavanju i konstruisanju programa učenja: **kako razviti program. Posebne kompetencije koje podržavaju ili su u indirektnoj vezi sa procesom učenja:**
- B7) Kompetencija u upravljanju finansijskim resursima i procenjivanju društvenih i ekonomskih koristi usluge: **finansijska odgovornost.**
- B8) Kompetencija u upravljanju ljudskim resursima u instituciji za obrazovanje odraslih: **rukovodilac (ljudima).**
- B9) Kompetencija u opštem upravljanju i vođenju institucije za obrazovanje odraslih i u upravljanju kvalitetom usluge institucije za obrazovanje odraslih: **kako biti direktor.**
- B10) Kompetencija za marketing i odnose sa javnošću: **dopiranje do ciljnih grupa i promovisanje institucije.**
- B11) Kompetencija u rešavanju administrativnih pitanja i obaveštavanju odraslih polaznika i profesionalaca za učenje odraslih: **podrška u administrativnim pitanjima.**
- B12) Kompetencija u omogućavanju sredine za učenje zasnovane na ICT-u i u podršci profesionalcima za učenje odraslih i odraslim polaznicima u korišćenju takvih sredina za učenje: **facilitator ICT-a.**

#### Referentna grupa:

Svi profesionalci koji rade u sektoru učenja odraslih, bilo u nastavničkoj, rukovodećoj ili nekoj drugoj ulozi.

#### Ciljevi projekta:

Cilj ovog projekta jeste razvoj zajedničkog skupa ključnih kompetencija koje doprinose razvoju referentnog standarda za Evropu, koje zemlje članice mogu da koriste na dobrovoljnoj osnovi. Pored toga, trebalo bi proučavati fleksibilne i alternativne puteve za prenos kompetencija kojim bi se dozvolilo napredak u profesiji, bilo u vidu funkcije ili nivoa, i prelaza sa jednog profesionalnog profila na drugi, što bi omogućavalo veću stabilnost unutar sektora učenja odraslih.

#### Projektne informacije:

Studija objavljena 2010.





Evropska komisija naručila je studiju o ključnim kompetencijama profesionalaca za učenje odraslih koja bi mogla da se iskoristi za razvoj profesionalnog profila za osoblje koje radi u ovom sektoru i na taj način unapredi kvalitet učenja odraslih.

Studiju je izveo Research voorBeleid u saradnji sa Univerzitetom u Glazgovu, Univerzitetom u Solunu i Univerzitetom u Leidenu.

Studiju pokriva 27 zemalja članica EU, EFTA zemalja koje su članice Evropskog ekonomskog prostora (Norveška, Island, Lihtenštajn) i dve od tri zemlje kandidata (Turske i Hrvatske).

### **Glavni ciljevi projekta:**

Skup ključnih kompetencija profesionalaca za učenje odraslih koje mogu da se koriste u različite svrhe, uključujući

- Samoprocena;
- Odabir kurseva za obuku;
- Istraživanje i učenje kroz rad;
- Razvoj kvalifikacionih struktura;
- Razvoj obrazovnih programa;
- Razvoj sertifikata kvaliteta i standarda itd.

**Naziv projekta:** [Kvalifikovani za predavanje \(QF2TEACH\)](#)

**Internet stranica projekta:**

[www.qf2teach.eu](http://www.qf2teach.eu)

### **Model i definicija kompetencija razvijenih u projektu:**

Transnacionalni katalog ključnih kompetencija ACE facilitatora učenja

Ključna kompetencija 1: Upravljanje grupom i komunikacija

- Jasna komunikacija
- Upravljanje grupnom dinamikom
- Rešavanje sukoba

Ključna kompetencija 2: Kompetencija u predmetu

- Specijalističko poznavanje svog područja učenja
- Primena specijalističke didaktike u svom području učenja

Ključna kompetencija 3: Podrška učenju

- Podrška neformalnom učenju
- Stimulacija aktivne uloge polaznika
- Širok repertoar metoda na raspolaganju
- Korišćenje životnog iskustva učesnika u nastavnim aktivnostima

Ključna kompetencija 4: Efikasno učenje

- Prilagođavanje nastavničke ponude potrebama određenih ciljnih grupa
- Planiranje nastavničke ponude u skladu sa dostupnim resursima (vreme, mesto, oprema itd.)



Ključna kompetencija 5: Lični profesionalni razvoj

- Orijentacija ka potrebama učesnika
- Korišćenje sopstvenog životnog iskustva unutar sredine za učenje
- Prepoznavanje sopstvenih potreba za učenjem
- Postavljanje ličnih ciljeva za učenje
- Kreativnost
- Fleksibilnost
- Refleksija o sopstvenoj profesionalnoj ulozi
- Procenjivanje sopstvene prakse
- Samopouzdanje
- Posvećenost ličnom profesionalnom razvoju
- Reakcija na kritiku
- Sagledavanje različitih perspektiva

Ključna kompetencija 6: Stimulacija učenja

- Motivacija
- Inspiracija

Ključna kompetencija 7: Analiza procesa učenja

- Nadgledanje procesa učenja
- Evaluacija rezultata učenja
- Sprovođenje redovnog formativnog ocenjivanja i dijaloga polaznika i nastavnika
- Procenjivanje polaznika na ulaznom nivou

Ključna kompetencija 8: Lična kompetencija

- Emotivna stabilnost
- Otpornost na stres
- Analiziranje prepreka koje stoje ispred polaznika
- Autentičnost
- Rad na strukturisan način
- Otvorenost uma

Ključna kompetencija 9: Pomoć polaznicima

- Kreiranje bezbedne atmosfere za učenje (koje nije zastrašujuće)
- Omogućavanje polaznicima da primene ono što su naučili
- Obraćanje pažnje na polaznike
- Ohrabrivanje polaznika da preuzmu odgovornost za svoje buduće procese učenja
- Ispoljavanje empatije
- Ohrabrivanje zajedničkog rada među polaznicima
- Pružanje podrške pojedinačnim polaznicima
- Pažljivo slušanje
- Dostupnost i pristupačnost za polaznike
- Procenjivanje potreba polaznika

**Referentna grupa:**

**Facilitatori učenja odraslih.** Ovaj izraz se koristi za niz profesionalnih uloga kao što su nastavnici, treneri, voditelji, savetnici i drugi. Ono što ove uloge imaju zajedničko jeste da se najveći deo profesionalne aktivnosti događa u direktnom kontaktu sa odraslim polaznicima (učenicima) i sastoji se od započinjanja, podrške i nadgledanja procesa učenja kod odraslih.

Facilitatori učenja odraslih rade u različitim kontekstima i pokrivaju celo područje obrazovanja odraslih i stručnog usavršavanja (ACE) uključujući:

- Formalne institucije obrazovanja odraslih koje nude osnovno, opšte i stručno obrazovanje i obuku;
- Neformalne obrazovne institucije koje nude popularno obrazovanje;
- Obuku i razvoj u vezi sa poslom, uglavnom neformalnog karaktera.

**Ciljevi projekta:**

„Nastava“ – može se smatrati klasičnim načinom rada za većinu profesionalaca u obrazovanju odraslih i stručnom usavršavanju – poslednjih nekoliko decenija postala je aktivnost koju odlikuje sve veća složenost: nastavnicima su stalno potrebne nove i unapređene veštine i kompetencije (npr. veštine savetovanja, interkulture veštine itd.).

Starije inicijative da se definišu standardizovani okviri kvalifikacija za obrazovanje odraslih nisu dovoljno promišljali o ovim novim izazovima. Moderniji pokušaji i dalje su u začetku i još su i ograničeni na nacionalnom nivou. Ne postoje pokušaji da se ove aktivnosti udruže na nivou Evrope.

Projekat teži ka tome da odredi ključne kompetencije neophodne nastavnicima u obrazovanju odraslih i stručnom usavršavanju, danas i u bližoj budućnosti, tako što će sprovesti istraživanje putem stručnog panela (studija Delphi).

Na osnovu ovih rezultata – tj. na osnovu onoga što, prema stručnjacima, nastavnici u ACE treba da znaju i da rade – za ovu grupu će se razviti predlozi za okvire kvalifikacija po sektorima.

**Podaci o projektu:**

Projekat Leonardo da Vinči  
2009–2011.

Zemlje partneri: CH, DE (koordinator), IT, NL, PL, SE, TO, UK

Koordinator: Nemački institut za obrazovanje odraslih (DIE)

**Glavni ciljevi projekta:**

- Transnacionalni katalog ključnih kompetencija za facilitatora obrazovanja odraslih;
- Predlozi za nacionalne i transnacionalne okvire kvalifikacija za facilitatore učenja odraslih.



## Prilog 2: Koncept obuke po modelu i razvoj dizajna obuke<sup>56</sup>

### Uvod

Sledeći rasporedi i planovi nastave trebalo bi da vam pomognu pri organizaciji Curriculum globALE kurseva. Iako imate sam Curriculum i ovaj koncept obuke u rukama, i dalje vas čeka mnogo posla.

### Pronalaženje informacija i materijala

Kurikulum i koncept obuke planirani su za rad s različitim grupama u različitim zemljama. Postoje određeni delovi modula gde bi trebalo da pronađete informacije i materijale dok pripremate nastavnu jedinicu. Ovo je naročito važno za 1. modul jer tamo polaznici dobijaju osnovnu informaciju o obrazovnom sistemu, obrazovanju odrasli i političkim dešavanjima, što je važno za njih. Neke ideje o tome kako pronaći informacije i materijale možete naći u uvodu 1. modula.

### Prilagođavanje metoda i vremenskih okvira

Radeći sa ovim materijalom trebalo bi da prilagodite vremenski okvir u skladu sa uslovima vaših kurseva. Npr. možda počinjete ranije ili kasnije od 9.30 ujutro ili nemate tri ili četiri dana zaredom da obradite jedan modul. Kako god da organizujete svoj rad, trebalo bi da se pobrinete da svaka radna sekvenca ima jasnu strukturu sa početkom i krajem.

Prilagođavanje vremenskog okvira takođe je zadatak koji se odnosi na svaku jedinicu modula. Rasporedi ovog koncepta svi imaju istu strukturu: 1,5 h rada praćeno kratkom pauzom za kafu i u podne dužom pauzom za ručak. Vi ovo možete i trebalo bi da promenite ako vam tako više odgovara. Isto se može reći o temama svake jedinice. Za neke od tema vi i vaša grupa ćete možda potrošiti više ili manje vremena nego što je planirano našim rasporedima. Nemojte oklevati da odvojite dovoljno vremena za učenje i rad na svakoj temi (ali ne više od toga).

Predlažemo da menjate metode da biste polaznicima uspešnije predstavili efikasan, dinamičan način za organizovanje procesa nastave ili učenja.

- **Predavanje:** Postoje određeni trenuci kada bi trebalo da pružite dobro proverenu i strukturisanu informaciju. Obično stvari idu lakše i ljudi mogu bolje da prate predavanje ako je ono što govorite praćeno multimedijom. Često je PPP standardna za takve situacije, ali ponekad je dobra ideja da se izaberu i neki drugi mediji. Rad sa unapred pripremljenim medijima kao što je PPP doprinosi tome da možete da se usredsredite na stvari koje želite da kažete, ali ponekad je bolje pustiti da se „stvari same razvijaju“, razradite informacije i pojmove o kojima pričate i istovremeno razradite glavne tačke ili sliku ili šemu itd. na klasičnoj tabli ili modernoj beloj tabli.
- **Diskusija:** Živa diskusija nudi dobru priliku da se sagledaju različiti aspekti teme. Bez pisanja (na običnoj/beloj tabli ili flipčartu) rezultati i dublji uvid obično izostanu. Ako je to neophodno, možete da promenite postupak (npr. umesto da stalno pišete, napravite manje pauze da zapišete glavne tačke ili delove diskusije, ili umesto da sve radite sami, pustite učesnike) tako da ste slobodniji da učestvujete u diskusiji i/ili da je moderirate.
- **Rad u maloj grupi:** Postoji nekoliko argumenata zašto rad u maloj grupi ponekad ima smisla. Broj grupa (i članova grupe) zavisi od veličine cele grupe, teme i materijala koji imate ili možete da pripremite. Trebalo bi da menjate veličinu malih grupa i njihove članove da biste poboljšali kontakt između svih učesnika. Nakon svakog perioda rada u malim grupama trebalo bi da ostavite dovoljno vremena da predstavite najvažnije rezultate rada grupa na plenumu.

<sup>56</sup> Koncept obuke razvijen je korišćenjem ranije verzije Curriculum globALE-a i ne predstavlja sadržaj svih modula.



- **Samostalan rad:** Samostalan rad obično se dešava između modula kada su polaznici kod kuće ili na poslu. Ponekad je lakše koncentrisati se na novu temu ili zadatak ako počnete samostalnu vežbu. Pomaže i da se sakupi prethodno iskustvo i znanje o temi, a da vam pri tome ne smetaju drugi polaznici.

U obrazovanju odraslih, kao što je to i u drugim segmentima života, prvi sastanak je vrlo važan, i ne možete birati kada će se on dogoditi. Da bi se podsetili da grupa svaki put treba da se nađe na istom društvenom i psihološkom nivou i da nastavi rad, naročito ako poslednji susret nije bio prethodnog dana, već pre više vremena, svaki sastanak treba da počne dobrodošlicom i nadovezivanjem na prethodno urađeno. Zato ćete u planovima naći priliku za „Povezivanje“ na početku svakog susreta.

Povezivanje je obično važnije, a ujedno i teže, onda kada je prošlo više vremena otkako se grupa susrela na prethodnom modulu. Povezivanje treba da ostavi prostora da se podnese izveštaj i da se razgovara o stvarima koje su polaznici naučili i/ili iskusili u međuvremenu.

### Metode evaluacije

Svaki modul i svaki dan treba da se završi mislima o budućim temama za učenje kao i evaluacijom. Na kraju svakog modula treba strpljivo da pripremite stvari koje treba da se urade, istraže i/ili da se o njima čita između dva modula.

Do sada nismo predložili određene metode evaluacije u nastavnim planovima. Postoje različite metode evaluacije i ocenjivanja.

- **Usmeno ili pismeno:** Vrlo često se koriste upitnici, ali naići ćete i na krug evaluacije ili druge tipove usmenog ocenjivanja. Usmeno je obično lakše i podrazumeva manje posla nego uobičajeno kada je u pitanju pripremanje i interpretacija upitnika. S druge strane, za vreme kruga evaluacije ponekad se može videti grupna dinamika na delu, budući da mišljenja nekih polaznika inspirišu, izazivaju ili utiču na druge kada je red na njih. Neki ljudi duže razmišljaju o svojim odgovorima pre nego što popune upitnik.
- **Standardizovano ili nestandardizovano:** Za upitnike se obično koriste obe vrste pitanja. Standardizovani delovi se lakše sažimaju i nude uporedive podatke, ali nestandardizovani dozvoljavaju više inspiracije za unapređenja.
- **U javnosti ili privatno:** Postoji razlika u tome da li polaznici izražavaju svoja mišljenja u javnosti, npr. u krugu evaluacije na kraju radnog dana ili modula, ili ih napišu samo za oči trenera i/ili ocenivačkog tela. Ocene takođe mogu da budu napisane javno na flipčartu tako da svi mogu da uporede svoja viđenja s mišljenjima drugih ljudi.

Na vama je da odlučite kako ćete evaluirati svaki dan i svaki modul. Promena modula s vremena na vreme daje polaznicima dobar model i nudi mogućnosti za sticanje iskustva s različitim metodama.

Kao što se može videti u rasporedu 1. modula, predlažemo da predstavite način evaluacije na kraju 1. dana pre nego što počnete da ocenjujete dan. Trebalo bi da polaznicima date osnovne informacije o smislu i metodi evaluacije i da objasnite pravila (na primer: za vreme kruga usmene evaluacije ne bi trebalo da se daju komentari na mišljenja drugih ljudi).

### Ka obrazovanju odraslih

Modul 1. trebalo bi da pruža neke ključne ideje o obrazovanju odraslih, njegovim ciljevima i terminima, kao i institucijama i profesionalnim dimenzijama.

Možda je očigledno da u ovom radu ne možemo da damo detaljne informacije o svim zemljama. U pripremi ovog modula trebalo bi da prikupite i organizujete neke informacije o obrazovnom sistemu i istoriji obrazovanja odraslih u vašoj zemlji. Ne bi trebalo da bude problem da nađete neke štampane i elektronske izvore



koje možete da koristite za to (npr. izvore na internetu i publikacije ministarstava, obrazovnih organizacija itd.).

Da biste stekli pregled obrazovnog sistema u različitim zemljama, možete da koristite međunarodne baze na sledećim internet stranicama:

- [http://www.bildung-weltweit.de/zeigen\\_e.html?seite=6680](http://www.bildung-weltweit.de/zeigen_e.html?seite=6680): internet vodič za obrazovne sisteme širom sveta;
- <http://stats.uis.unesco.org/unesco/ReportFolders/ReportFolders.aspx> UNESCO stranica sa obrazovnim podacima iz celog sveta;
- <http://www.ibe.unesco.org/en/services/external-links/national-education-agencies.html> UNESCO stranica sa linkovima ka nacionalnim i regionalnim institucijama širom sveta.

Da biste pronašli informacije o istoriji obrazovanja odraslih, sledeći aspekti bi mogli biti od važnosti:

- Koje su praktične i teorijske uticaje imale društveno-ekonomske grupe i pokreti, religijske grupe i institucije, država (možda ne samo na centralnom već i na saveznom nivou)?
- Da li je bilo promena u društveno-ekonomskom sistemu (npr. industrijalizacija, post-industrijalizacija) koje su uticale na razvoj obrazovanja odraslih?
- Šta je sa promenama političkog sistema i njihovom važnošću za obrazovanje odraslih?

U vezi sa temom 3. i 4. dana, pomenuto „prilagođavanje vremenskog okvira“ od posebne je važnosti. Trebalo bi da odlučite koliko dugo i koliko detaljno ćete se koncentrisati na obrazovni sistem i profesionalnu situaciju obrazovanja odraslih u vašoj zemlji. Institucije i politički i administrativni aspekti mogu biti više ili manje komplikovani i njihova analiza može da zahteva više ili manje vremena. Ona zavisi i od grupe, i od njihovog prethodnog iskustva i znanja. Npr. velika je razlika kada imate učesnike sa mnogo profesionalnog znanja u obrazovanju (u obrazovanju odraslih ili izvan njega) a kada su njihova najvažnija iskustva u vezi sa obrazovanjem nastala kada su išli u školu, na koledž i/ili univerzitet.

**Raspored**

Vreme	1. dan	2. dan	3. dan	4. dan
9.30–11.00	A. Dobrodošlica, uvod, očekivanja, ciljevi, opšti pregled	E. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Zašto baš obrazovanje odraslih? Lične perspektive: razvoj u toku životnog veka, promene i krize	I. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Obrazovni sistemi i obrazovanje odraslih. Obrazovni sistem: glavne karakteristike i komponente	M. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Rad u obrazovanju odraslih. Nastava, organizacija, facilitacija: treneri u obrazovanju odraslih
11.00–11.30	Kafa ili čaj			
11.30–13.00	B. Odrasli polaznici: iskustva, okruženja, uslovi	F. Individualne perspektive: razvoj u toku životnog veka i obrazovanje odraslih	J. Obrazovanje odraslih kao deo obrazovnog sistema: istorija i aktuelna situacija	N. Upravljanje u obrazovanju odraslih
13.00–14.30	Ručak			
14.30–16.00	C. Obrazovanje odraslih: termini i struktura	G. Društveno-ekonomske perspektive: obrazovanje odraslih, tržište rada i politika	K. Istraživanje i teorija u obrazovanju odraslih I	O. Kompetencije, obaveze i mogućnosti nastavnika za odrasle
16.00–16.30	Kafa ili čaj			
16.30–17.30	D. Koreni i istorija obrazovanja odraslih. Procenjivanje: zašto i kako?	H. Obrazovanje odraslih danas i sutra: celoživotno učenje u modernim društvima	L. Istraživanje i teorija u obrazovanju odraslih II	P. Rad u obrazovanju odraslih: priprema intervjua na terenu
17.30–18.00	Ocena i priprema za dalje učenje			



## Plan predavanja

Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
A	Početak povezivanja sa drugim polaznicima i trenerima. Formulisanje očekivanja i diskusija o njima. Poznavanje detalja programa. Izražavanje i procenjivanje ličnih iskustava na području obrazovanja odraslih. Poznavanje administrativnog uređenja i održavanja i njihovo prilagodavanje ako je to korisno i moguće.	Uvod. Očekivanja. Grupna dinamika. Ciljevi i struktura kursa.	Prezentacija. Dvostruki intervju. Runda prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Raspored kursa. Opšti ciljevi napisani na flipčartu. Flipčart, markeri, papirna traka.	Ako se neki polaznici međusobno poznaju, izmestajte parove za intervju u parovima.
B	Odrasli polaznici: iskustva, okruženja, uslovi. Organizacija iskustava učesnika u vezi sa obrazovanjem odraslih, korišćenjem konceptualnih termina formalnog, neformalnog i informalnog učenja. Poznavanje implikacija tih termina i njihove upotrebe kao konceptualnih okvira.	Razmena koja uključuje iskustva u učenju. Organizacija iskustava korišćenjem ključnih termina u obrazovanju odraslih.	Uvod Male grupe/rad u parovima: „iskustva učenja u mom životu“, svaka grupa ili par beleži određeni broj učesnikovih iskustava u vezi sa učenjem, kažući ceduljice sa napomenama na tablu. Organizacija beleški o učenju, razlikujući ih po formalnom, neformalnom i informalnog učenju. Diskusija.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	Treba da date prostora za skupljanje različitih iskustava i za njihovo kombinovanje sa teorijama i empirijskim saznanjima.
C	Poznavanje strukturalnih termina. Refleksija o implikacijama i posledicama različitih oblika obrazovanja odraslih.	Termini i koncepti stručnog školovanja, stručnog usavršavanja, obrazovanja odraslih, obuke zasnovane na medijima itd.	Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara).	Ponekad se različiti termini koriste za iste pojave ili se isti termin koristi za različita značenja. Da bi se predupredili nesporazumi, trebalo bi obavestiti učesnike o tome, kao i o terminima koji se koriste u ovoj obuci.
D	Poznavanje važnih institucija i konceptata istorije obrazovanja odraslih. Procenjivanje: zašto i kako? Razumevanje današnjeg obrazovanja odraslih u kontekstu istorijskog razvoja.	Istorijske promene i obrazovanje odraslih. Društvene i ekonomske promene. Neki principi i ciljevi evaluacije.	Predavanje. Diskusija. Kratak uvod: ocenjivanje.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Alternativa: vremenska linija (konopac za sušenje veša kroz prostoriju) kartice sa važnim istorijskim podacima o politici, obrazovnoj politici i obrazovanju odraslih.	Trebalo bi da pokušate da povežete važne događaje i kretanja u obrazovanju odraslih sa opštim znanjem vaše nacionalne i regionalne istorije.

57 Istorijski razvoj obrazovanja odraslih biće temeljnije obrađen u sekvenci „J“ ovog modula.





Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
E	Lične perspektive: razvoj u toku životnog veka, promene i krize.	Poznavanje ključnih termina u vezi sa razvojem odraslih u toku životnog veka, različitim stadijumima i fazama života odrasle osobe, značaj promena i ključnih događaja.	Rani odrasli period, srednje doba, starost. Promene, ključni događaji. Posao i porodica kao referentne tačke u razvoju u toku životnog veka.	Uvod. Rad s malom grupom: Lična iskustva sa prelazima i promena u odraslom dobu. Prezentacija rezultata grupnog rada. Diskusija. Prezentacija.	Ostavite prostora za skupljanje različitih iskustava i njihovo kombinovanje sa teorijama i empirijskim saznanjima.
F	Lične perspektive: razvoj u toku životnog veka i obrazovanje odraslih.	Kombinacija analiza odraslog doba u današnjem društvu i refleksije o mogućnosti obrazovanja odraslih kao podršci odraslima.	Istorijske promene: očekivani životni vek, fleksibilnija starost i norme starenja, pluralizam modela odraslog doba. Tipovi obrazovanja odraslih za roditeljstvo, razvoj karijere i drugi zadaci u toku života. Pojedinačne prednosti obrazovanja odraslih.	Rad sa malom grupom (2 ili 3): Slike istorijskih promena (organizacija male izložbe istorijskih slika sa komentarima). Prezentacija primera programa. Rad u paru: ideje za nove situacije koje podržavaju učenje. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Slike i/ili istorijski materijal nudi priliku za povezivanje lične perspektive i faza obrazovnog razvoja sa opštim razvojem
G	Društveno-ekonomske perspektive: obrazovanje odraslih, tržište rada i politike.	Polaznici bi trebalo da shvataju društvene i ekonomske funkcije obrazovanja odraslih i različite interese kada je u pitanju njegov razvoj.	Međusobni odnosi obrazovanja, ekonomije i tržišta rada. Društvene i ekonomske promene i obrazovne potrebe. Društvene i ekonomske prednosti obrazovanja odraslih.	Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Plutana ili obična tabla.
H	Obrazovanje odraslih danas i sutra: celoživotno učenje u savremenim društvima.	Razumevanje razloga, ciljeva i alata celoživotnog učenja i projekata.	Ciljevi i alati koji promoviraju celoživotno učenje. Učenje kombinacijom formalnog, neformalnog i informalnog načina učenja odraslih. Učenje na daljinu. Vođenje, obrazovanje i učenje.	Rad u paru: budućnost života odraslih i učenja za 30 ili 50 godina. Diskusija. Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Rad u paru na početku ove sesije mogao bi da pomogne da se polaznici otvore za razmišljanje o pitanjima u vezi sa budućnošću obrazovanja odraslih.
I	Obrazovni sistem: glavne karakteristike i komponente.	Osvežite i produbite shvatanje složenog obrazovnog sistema.	Primarno, sekundarno, tercijarno obrazovanje. Karijere u obrazovanju i promene u obrazovnom sistemu. Stvaranje obrazovne politike.	Uvod. Male grupe: obrazovni sistem, iskustva, znanje i pitanja. Prezentacija rezultata rada. Diskusija. Predavanje: Stvarne promene i teme u obrazovnoj politici.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, markeri, papirna traka. Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Fotografije odraslih u različitim životnim dobima. Životni materijal (porodica, rad, slavija itd.) Slike/fotografije iz različitih perioda. Primeri programa obrazovanja odraslih sa događajima koji uzimaju u obzir aspekte razvoja u toku života. Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Plutana ili obična tabla. Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, traka. Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Isečki iz novina. <sup>58</sup>

58 Možete da koristite internet, tj. portale sa vestima, kao što je „Yahoo News“, da potražite vesti ili članke o obrazovnoj politici.



Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
J	<p>Razumevanje mesta i uloge obrazovanja odraslih u obrazovnom sistemu.</p> <p>Analiza sličnosti i razlika između obrazovanja odraslih i primarnog, sekundarnog i tercijarnog obrazovanja.</p> <p>Poznavanje najvažnijih aktera u obrazovanju odraslih.</p>	<p>Važne faze i događaji u istoriji obrazovanja odraslih.</p>	<p>Predavanje.</p> <p>Diskusija.</p> <p>Rad u malim grupama, 3 grupe: a) škola, b) univerzitet, c) strukovna obuka i obrazovanje odraslih, sličnosti i razlike.</p> <p>Prezentacija.</p> <p>Diskusija.</p> <p>Sažetak i/ili ispravke.</p>	<p>Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, traka.</p> <p>Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara).</p>	
K	<p>Poznavanje ključnih tema i alata istraživanja u obrazovanju odraslih.</p> <p>Sposobnost analize metoda i okruženja istraživanja i sposobnost interpretiranja pronađenog.</p>	<p>Istraživačke metode.</p> <p>Osmišljavanje istraživanja.</p> <p>Ciljevi i koncept istraživanja u obrazovanju odraslih.</p>	<p>Predavanje.</p> <p>Diskusija.</p> <p>Sažetak i/ili ispravke.</p>	<p>Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara).</p> <p>Plutana ili obična tabla.</p>	
L	<p>Istraživanje i teorija u obrazovanju odraslih I.</p> <p>Istraživanje i teorija u obrazovanju odraslih II.</p>	<p>Istraživačke metode.</p> <p>Istraživački dizajn.</p> <p>Ciljevi i dizajn istraživanja u obrazovanju odraslih.</p> <p>Sposobnost analize metoda i okoline u istraživanju i interpretiranju pronađenog.</p>	<p>Uvod.</p> <p>Grupni rad: istraživački projekti.</p> <p>Prezentacija rezultata rada.</p> <p>Predavanje.</p> <p>Diskusija.</p> <p>Sažetak i/ili ispravke.</p>	<p>Osnovne karakteristike istraživačkih projekata u obrazovanju odraslih.<sup>59</sup></p> <p>Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara).</p> <p>Flipčart ili obična tabla.</p>	<p>Ako polaznici poseduju znanje iz društvenih nauka i istraživanja, trebalo bi da izdvoje značajne tačke istraživanja u obrazovanju odraslih. Ako ne poseduju takvo znanje, trebalo bi da steknu ideju o tome kako da pronađu, shvate i ocene empijska saznanja u obrazovanju odraslih.</p>
M	<p>Nastava, organizacija, omogućavanje: treneri u obrazovanju odraslih.</p>	<p>Nastava.</p> <p>Organizacija sredina za učenje odraslih.</p> <p>Omogućavanje učenja odraslih.</p>	<p>Uvod.</p> <p>Rad u malim grupama, 3 grupe: a) poučavanje, b) organizacija, c) omogućavanje. Stvari koje treba da se urade i znaju.</p> <p>Prezentacija.</p> <p>Diskusija.</p> <p>Predavanje.</p> <p>Diskusija.</p> <p>Sažetak i/ili ispravke.</p>	<p>Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, markeri, traka.</p> <p>Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara).</p>	<p>Ovo je samo kratak uvod. Tema bi trebalo da se obrađuje detaljnije u 2., i 4. modulu.</p>
N	<p>Upravljanje u obrazovanju odraslih.<sup>61</sup></p>	<p>Planiranje i organizacija u obrazovanju odraslih.</p> <p>Politički, pravni i administrativni uslovi upravljanja.</p> <p>Ekonomija i finansije.</p>	<p>Predavanje.</p> <p>Diskusija.</p> <p>Grupni rad: zadaci menadžera.</p> <p>Prezentacija.</p> <p>Diskusija.</p> <p>Sažetak i/ili ispravke.</p>	<p>Praktični primeri (planiranje kurasa, zakonski aspekti, finansije za obuku ili drugi problemi u upravljanju) koje treba rešiti ili se njima baviti u grupnom radu.</p>	<p>Ovo je samo kratak uvod. Tema će biti detaljnije obrađena u modulu 5.</p>

59 Da biste pronašli odgovarajući projekat ili opis projekta, pretražite nacionalnu bazu podataka i/ili liste linkova kao što je: <http://www.eaea.org/topics.php?topic=107>

60 Tema će biti detaljnije obrađena u modulima 3 i 4.

61 Pitanje upravljanje biće detaljnije obrađeno u modulu 5.



Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
O	Kompetencije, obaveze i mogućnosti nastavnika za odrasle.  Polaznici bi trebalo da shvate zakonske i etičke osnove i ograničenja rada nastavnika za odrasle. Trebalo bi da dobiju prvi prikaz kompetencija nastavnika za odrasle.	Zakonske osnove obrazovanja odraslih. Etičke dimenzije obrazovanja odraslih.	Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijali (PPP, ako odgovara). Flipchart ili obična tabla.	
P	Rad u obrazovanju odraslih: priprema intervjua na terenu.  Kombinovanje i uređivanje informacija o obrazovanju odraslih datih za vreme prethodne sekvence modula radi strukturisanja istraživanja na terenu.	Sakupljanje i organizacija pitanja i ideja za intervjue.	Uvod Individualni rad ili rad u malim grupama: sakupljanje ideja. Prezentacija. Diskusija. Odluke o intervjuiima.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipchart, markeri, traka. Prezentacioni materijali (PPP, ako odgovara).	Rad na terenu trebalo bi prvo da se pomene prvog dana modula. Polaznici mogu da razmišljaju o mogućim partnerima za intervjue i/ili da ih pitaju za pomoć u potrazi.



## Učenje i obrazovanje odraslih

## Raspored

Vreme	1. dan	2. dan	3. dan
9.30–11.00	A. POVEZIVANJE Opšti pregled Rad u obrazovanju odraslih	E. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Stilovi učenja, tehnike i problemi. Preference i stilovi učenja.	I. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Obrazovanje i učenje; Kako podržati učenje.
11.00–11.30	Kafa ili čaj		
11.30–13.00	B. Domeni i iskustva učenja	F. Stilovi učenja	J. Samousmereno i samorganizovano učenje
13.00–14.30	Ručak		
14.30–16.00	C. Učenje: paradigme i istraživanja	G. Tehnike i problemi učenja I	K. Promovisanje pohađanja nastave u obrazovanju odraslih
16.00–16.30	Kafa ili čaj		
16.30–17.30	D. Učenje odraslih	H. Tehnike i problemi učenja II	L. Sprečavanje odustajanja u obrazovanju odraslih
17.30–18.00	Ocena i priprema za dalje učenje		



## Plan predavanja

Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
A	Opšti pregled. Rad u obrazovanju odraslih.	Stanje na tržištu rada u obrazovanju odraslih. Domeni kognitivnog, afektivnog i psihomotornog učenja. Učenje modele taksonomije.	Uvod. Prezentacija rezultata intervjua od strane učesnika. Diskusija. Predavanje: Rad u obrazovanju odraslih. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Flipčart ili tabla, markeri. Prezentacioni materijali (PPP, ako odgovara).	Intervjui možda mogu da daju važne podsticaje za diskusije o radu u obrazovanju odraslih. Ako postoje podaci o obrazovanju odraslih sa tržišta rada u vašoj zemlji do kojih možete da dođete, trebalo bi da date kratak pregled.
B	Domeni učenja i iskustva.	Domeni kognitivnog, afektivnog i psihomotornog učenja. Učenje modele taksonomije.	Uvod. Prezentacija: Domeni učenja i model taksonomija. Grupni rad: moja/naša iskustva učenja i različiti domeni učenja. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	Trebalo bi dati prostora za sakupljanje različitih iskustava i njihovu organizaciju prema strukturi objašnjenju u prezentaciji.
C	Učenje: paradigme i istraživanja.	Bihaviorizam, kognitivizam i konstruktivizam: perspektive i varijacije.	Uvod. Prezentacija: Paradigme učenja i istraživanje. Diskusija. Posledice teorija i istraživanja na obrazovanje i učenje odraslih.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara).	
D	Učenje odraslih.	Merenje inteligencije. Fluidna i kristalizovana inteligencija. Teorije o starenju i istraživanje: biologija, psihologija i sociologija starenja.	Rad u paru: Intervju o „stvarima koje sam naučio prošlog meseca ili godine“. Predavanje: Promene u inteligenciji odraslih. Dve radne grupe, a) biološke perspektive, b) psihološke i sociološke perspektive starenja. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	Ako se partneri u intervjuu ne sećaju dovoljno dobro situacija učenja koje su imali u proteklih mesec dana, vremenski okvir bi mogao da se proširi na celu godinu. P. bi trebalo da dobiju širi pogled na učenje odraslih. Ovo ne uključuje samo događaje i materijale u vezi sa učenjem već i različito informaino, samorganizovano i/ili neobavezno učenje.



Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
E	Polaznici bi trebalo da povežu sopstvena iskustva sa procesom učenja i tipologijama stilova učenja.	Strategije i tehnike učenja. Stilovi učenja.	Individualni rad. Rad u troje: poređenje zaključaka sa testa. Diskusija.	Upitnik za lično testiranje: „Stil učenja“. Flipčart, markeri. Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara).	Možete da koristite jedan od testova koje možete naći na internetu <sup>62</sup> . Test ne bi trebalo da bude previše opširan, tj. test sa zbirkom stilova učenja možda bi bio previše komplikovan. Preporučuje se provera kvaliteta testa koji odaberete.
F	Polaznici bi trebalo da poznaju zbirke stilova učenja i razmišljaju o različitim stilovima učenja kada poučavaju odrasle osobe.	Koncepti stilova učenja. Posledice obrazovanja. Diferencijalna didaktika kao odgovor na različite stilove učenja.	Predavanje: Stilovi i preference učenja. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, markeri, papirna traka.
G	Polaznici bi trebalo da identifikuju različite tehnike i probleme učenja.	Predstavljanje novih šablona učenja. Tehnike za unapređivanje pamćenja. Samonadgledanje učenja kao tehnika učenja. Analiza problema učenja. Rešavanje problema učenja.	Uvod. Rad u maloj grupi: Pomoć pri sećanju i trikovi za podršku. Prezentacija. Diskusija.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	Problemi učenja uglavnom su u vezi sa tehnikama učenja, dakle, obe teme su ovde povezane u sesijama G, H i I.
H	Tehnike i problemi učenja I.	Kao i iznad (sesija G).	Predavanje: Tehnike i problemni učenja. Diskusija.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	Kao i iznad (sesija G).
I	Kako podržati učenje.	Kao i iznad (sesija G).	Uzorkovanje: Šta treneri mogu da urade da podrže učenje? Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Flipčart ili tabla, markeri.	Kao i iznad (sesija G).
J	Samousmereno i samoorganizovano učenje.	Karakteristike i varijacije samousmerenog i samoorganizovanog učenja Prednosti i mane različitih organizacija učenja.	Rad u paru: međusobni intervjui o projektima samousmerenog učenja i procesima učenja. Diskusija. Predavanje: Samousmereno i samoorganizovano učenje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	Predavanje bi trebalo da popuni praznine koje bi mogle da se pojave, npr. ako rad u paru i diskusija ne dotiču temu „ograničenja i problemi samousmerenog učenja“, trebalo bi da mu date poseban naglasak u vašem predavanju. S druge strane, ako nisu pomenute prednosti samousmerenog učenja, trebalo bi da o njima govorite u svom predavanju.



Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
K	Promovisanje učešća u obrazovanju odraslih.	Društveno-demografski faktori učešća u obrazovanju odraslih. Motivi za posjećivanje obrazovnih sesija. Obrazovne potrebe i učešće.	Rad u maloj grupi: „Zašto i kada odrasli dolaze na obrazovne sesije?“ Prezentacija. Diskusija. Predavanje: Učešće u obrazovanju odraslih: Uticaj pola, starosti, društveno-ekonomske situacije. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	Moglo bi biti teško pronaći precizne podatke o stopi obrazovanja odraslih u vašoj zemlji. Ponekad možemo samo da procenjujemo ili da nađemo tačne statistike u vezi sa nekim segmentima obrazovanja odraslih, dok o drugima ne nalazimo ništa. Trebalo bi da objasnite situaciju i poteškoće tako da polaznici dobiju realističan pogled.
L	Sprečavanje odustajanja u obrazovanju odraslih.	Faktori odustajanja. Strategije prevencije.	Uzorkovanje: Razlozi za odustajanje: Odustajanje u obrazovanju odraslih. Predavanje: Odustajanje u obrazovanju odraslih. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, markeri, papirna traka. Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara).	



## Komunikacija i grupna dinamika u obrazovanju odraslih

## Raspored

Vreme	1. dan	2. dan	3. dan
9.30–11.00	A. POVEZIVANJE Opšti pregled. Glavna tema dana: komunikacija, uvod. Komunikacija: modeli, principi i ključne karakteristike.	E. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Komunikacija i grupe. Komunikacioni šabloni, kulturni i interkulturni aspekti komunikacije I.	I. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Problemi, konflikti i mogućnosti učenja. Nastajanje, rast i gašenje grupa u obrazovanju odraslih.
11.00–11.30	Kafa ili čaj		
11.30–13.00	B. Verbalna komunikacija u obrazovanju odraslih.	F. Komunikacioni šabloni, kulturni i interkulturni aspekti komunikacije II.	J. Grupe i uloge.
13.00–14.30	Ručak		
14.30–16.00	C. Neverbalna komunikacija u obrazovanju odraslih.	G. Prepreke i nerazumevanja u obrazovanju odraslih.	K. Tipični i netipični grupni konflikti.
16.00–16.30	Kafa ili čaj		
16.30–17.30	D. Profesionalna komunikacija u obrazovanju odraslih, principi i tehnike.	H. Grupno učenje i učenje odraslih.	L. Alati za vođenje grupe.
17.30–18.00	Ocena i priprema za dalje učenje		





## Plan predavanja

Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari	
A	POVEZIVANJE Opšti pregled. Glavna tema dana: Komunikacija, uvod. Komunikacija: modeli, principi i ključne karakteristike.	Polaznici bi trebalo da poznaju opšte razumevanje modula kao dela kurikuluma. Trebalo bi da poznaju glavne modele, principe i karakteristike komunikacije.	Osnovni elementi i ključne karakteristike komunikacije. Tipovi i nivoi komunikacije.	Uvod. Predavanje: komunikacioni modeli i ključne karakteristike. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijali (PPP, ako odgovara).	
B	Verbalna komunikacija u obrazovanju odraslih.	Polaznici bi trebalo da poznaju strategije i tehnike razgovora i da se služe njima.	Verbalni stilovi i kulturalne i individualne navike. Principi i tehnike za podršku razumevanja.	Uvod. Rad u maloj grupi: verbalna komunikacija sa različitim ciljnim grupama. Prezentacija. Diskusija. Predavanje: principi i karakteristike razumevanja. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla, flipčart, markeri, papirna traka. Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara).	Možete da započnete ovu sesiju ili njen deo o razumevanju vežbom zagrevanja (recimo izrazima za „lomljenje jezika“ u vašem materijalnom jeziku ili vežbama koje koriste glumci da bi se zagrejali). Dobra vežba za male grupe mogla bi biti da ih pustite da objasne istu temu za različite tipove ljudi (različite starosti, pola, društvenog i kulturološkog porekla, itd.) da bi se više otkrilo o vezi između razumevanja i karakteristika ciljine grupe.
C	Neverbalna komunikacija u obrazovanju odraslih.	P. bi trebalo da poznaju tipologiju načina komunikacije.	Neverbalna i paraverbalna <sup>63</sup> komunikacija. Proksemično ponašanje <sup>64</sup> i njegovo značenje. Šabloni izražavanja i percepcije.	Komunikacione vežbe. Predavanje. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.		
D	Profesionalna komunikacija u obrazovanju odraslih, principi i tehnike.	P. bi trebalo da poznaju i primenjuju profesionalne principe i tehnike komunikacije.	Principi komunikacije (puna poštovanja, motivišuća, uzajamna...) Komponente i tehnike komunikacije (aktivno slušanje, nivoi komunikacije, izbegavanje „ubice razgovora“, postavljanje pitanja. Davanje povratnih informacija, izražavanje i prihvatanje kritike, naročito u obrazovnom kontekstu.	Prezentacija: Profesionalna komunikacija u obrazovanju odraslih, principi i tehnike. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili tabla, Markeri.	
E	Glavna tema dana: Komunikacija i grupe. Komunikacioni šabloni, kulturalni i interkulturalni aspekti komunikacije I.	P. bi trebalo da poznaju kulturalne razloge komunikacionih stilova i pravila i da razumeju prirodu problema ili konflikata u interkulturalnoj komunikaciji.	Kulturalni šabloni komunikacije. Verbalna i neverbalna komunikacija i njeni kulturalni koreni. Nesporazumi i interkulturalna komunikacija.	Rad u maloj grupi: „Kad komunikacija pođe po zlu. Priče o nesporazumima i konfliktu“. Prezentacija. Diskusija.		

63 Paraverbalno: zvučni signali koji prate verbalno izražavanje, kao što su „hm“, pauze ili dijalektske varijacije u rečima, visina tona, način govora

64 Proksemično ponašanje: signali proizvedeni postavljanjem komunikatora jednih nasuprot drugima u zonama udaljenosti u odnosu na stepen međusobnog poznavanja i/ili bliskosti.



Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
F	Komunikacioni šabloni, kulturni i interkulturalni aspekti komunikacije II.	Kao i iznad (sesija E).	Predavanje: Komunikacioni šabloni, kulturni i interkulturalni aspekti komunikacije. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili tabla, marker.	Ako članovi grupe za učenje dolaze iz različitih kultura, mogu da predstave svoja iskustva u vezi sa problemima interkulturalne komunikacije.
G	Prepreke i nesporazumi u obrazovanju odraslih.				
H	Grupno učenje i učenje odraslih. Polaznici bi trebalo da povežu stečena iskustva iz grupa za obuku i glavne aspekte teorije i istraživanja o grupama.	Teorije i istraživanja o grupama.	Individualni rad: „Moje viđenje istorije grupa za obuku“. Runda prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Flipčart ili tabla, marker.	Ovo je 4. modul, što znači da će grupa učesnika uskoro imati svoju sopstvenu istoriju razvoja, konflikata, uspostavljanja odnosa itd. Dakle, primer ove grupe bi mogao da bude dobar prvi korak u razmatranju teme razvoja grupe.
I	Glavna tema dana: Problemi, konflikti i mogućnosti učenja. Nastajanje, rast i gašenje grupa u obrazovanju odraslih.	Grupna dinamika. Dinamika između grupa i unutar grupe. Stadijumi grupne dinamike.	Uvod. Predavanje: Grupna dinamika. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	
J	Grupa i uloge. P. mogu da razlikuju različite uloge i da analiziraju uticaj grupa na igranje uloga.	Uloge trenera, menjanje uloga i neraspoznavanje uloga.	Rad u maloj grupi: različite uloge trenera: a) instruktor, b) facilitator, c) moderator, d) pomoćnik u procesu učenja. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Štampani materijal za grupe sa kratkim opisom uloge na kojoj će raditi. Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	
K	Grupni konflikti. P. mogu da analiziraju različite vrste konflikata kao konflikte unutar grupe, između grupa ili podgrupa i da pozneju neke od strategija i tehnika za uticanje na dinamiku konflikta.	Grupna dinamika i razvoj podgrupa. Konformizam i pobuna.	Rad u paru: „Konflikti kojima sam prisustvovao u obrazovanju odraslih, školi, univerzitetu“. Predavanje: Grupna dinamika. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP, ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	Ako je bilo konflikata u ovoj grupi, mogli bi biti pomenuti i analizirani za vreme ove sesije. Moglo bi biti od koristi povezivanje teorija i istraživanja sa konfliktom koji je poznat svim polaznicima. S druge strane, postoji rizik da ponovo započnete konflikt koji je u ovom trenutku već zaboravljen.
L	Alati za vođenje grupe. P. bi trebalo da navedu informacije i instrumente u ovom modulu prema sopstvenim ciljevima u obrazovanju odraslih.	Odabir svih prethodnih sadržaja modula.	Individualni rad: „Lista alata u obrazovanju odraslih“. Rad u maloj grupi: Poređenje alata. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutena tabla, flipčart, markeri, papirna traka.	



## Metodi obrazovanja odraslih

## Raspored

Vreme	1. dan	2. dan	3. dan	4. dan
9.30 – 11.00	A. POVEZIVANJE Opšti pregled Glavna tema dana: metode i počeci. Tipologija i efika- snost metoda.	E. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Informisanje i obra- zovanje. Priprema i strukturi- sanje predavanja.	I. POVEZIVANJE Glavna tema dana: grupni i individualni rad. Treneri kao mode- ratori.	M. POVEZIVANJE Glavna tema dana: organizacija sredine za učenje i evaluaci- ju učenja. Priprema i organi- zacija sredine za obrazovanje i učenje.
11.00 – 11.30	Kafa ili čaj			
11.30 – 13.00	B. Metode sa kojima se započinje.	F. Informisanje ljudi, tehnike i principi.	J. Priprema i organi- zacija rada malih grupa.	N. Metode evaluacije.
13.00 – 14.30	Ručak			
14.30 – 16.00	C. Planiranje učenja i obuke.	G. Mediji u predavanji- ma.	K. Kombinacija i inte- gracija grupnog rada.	O. Priprema metodičkih alata.
16.00 – 16.30	Kafa ili čaj			
16.30 – 17.30	D. Planiranje učenja i obuke (nastavak).	H. Obrazovanje, učenje i mediji.	L. Priprema i organiza- cija grupnog rada.	P. Metode za kraj.
17.30 – 18.00	Ocena i priprema za dalje učenje			



## Plan predavanja

Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
A POVEZIVANJE Opšti pregled Glavna tema dana: metode i započinjanje. Tipologija i efikasnost metoda.	Polaznici bi trebalo da steknu opšte razumevanje modula kao dela kurikuluma Trebalo bi da budu u stanju da slože različite metode obrazovanja odraslih i ocene njihovu efikasnost.	Tipologija metoda. Kriterijumi za metodičku efikasnost. Efikasnost različitih metoda.	Uvod. Predavanje: tipologija metoda. Diskusija. Rad u maloj grupi: prednosti i mane različitih metoda. Prezentacija rezultata rada. Diskusija Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	P. bi trebalo da jave svoja iskustva o metodama obrazovanja odraslih kao odrasli polaznici i/ili kao treneri i trebalo bi da ih kombinuju sa sadržajem modula.
B Metode sa kojima se započinje.	Polaznici bi trebalo da poznaju različite metode da bi započeli učenje i obuku i da znaju kriterijume izbora.	Započinjanje učenja. Metode probijanja leda. Metode organizacije i proslave prvog susreta u obrazovanju odraslih.	Uvod. Igranje uloga u malim grupama: prva viđenja u obrazovanju odraslih. Diskusija. Prezentacija: metode probijanja leda.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice sa kratkim opisima metoda ili igara za probijanje leda.	Ako ste probali različite metode za početak za vreme prva dva modula sada možete koristiti data iskustva kao referentne tačke.
C Planiranje učenja i obuke.	P. bi trebalo da poznaju dimenzije planiranja učenja u obrazovanju odraslih i da koriste instrumente za planiranje i pripremu.	Planiranje dimenzija. Planiranje alata.	Uvod. Planiranje obrazovanja odraslih i planovi instrukcija. Individualni rad: planiranje (dela) učenja. Rad u maloj grupi: prezentacija i procenjivanje plana.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka. Unapred urađeni planovi (npr. struktura planova instrukcija za ovu obuku).	Ako polaznici planiraju da rade u različitim pojima obrazovanja odraslih ovo je prilika za upoređivanje uslove planiranja na različitim pojima i tenama.
D Planiranje učenja i obuke (nastavak).	Kao i ranije.	Kao i ranije.	Uvod. Prezentacija rezultata rada. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Kao i ranije.	
E POVEZIVANJE Glavna tema dana: informisanje i obrazovanje. Priprema i strukturisanje predavanja.	P. bi trebalo da imaju pregled načina pretraživanja i strukturisanja informacija, kao i kriterijuma planiranja i tehnika nastave.	Organizacija informacija. Strukturisanje predavanja.	Uvod Predavanje: Priprema i strukturisanje sesija. Diskusija Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	Ako postoje polaznici koji zapravo planiraju obrazovne sesije, mogli biste uzeti njihov projekat kao primer koji bi mogao da pomogne njima i celoj grupi zato što bi praktičan primer mogao bolje da objasni stvari.
F Informisanje ljudi, tehnike i principi.	P. bi trebalo da povežu svakodnevno informisanje ljudi i profesionalne nastavne tehnike.	Obrazovanje kao proces prilagodavanja. Objašnjavanje tehnika.	Rad u paru: tipične greške prilikom informisanja ljudi. Prezentacija. Diskusija: kvalitet informisanja. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	



Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
G	Mediji u predavanjima. P. bi trebalo da poznaju različite vrste medija. Trebalo bi da imaju kriterijume za izbor odgovarajućih medija za određene svrhe. Trebalo bi da poznaju i razmatraju tehničke aspekte dok koriste medije u obrazovanju odraslih.	Tipovi i dimenzije medija koji se koriste u nastavi. Tehnički aspekti korišćenja medija.	Predavanje; mediji. Diskusija. Dve grupe „prednosti i mane određenih vrsta medija“; grupa a: unapred priredeni mediji kao što je PPP, grupa b: pravljenje medija za vreme predavanja (tabla, flipčart, itd.) Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijali sa posebnim naglaskom na medije koje niste često koristili za vreme obuke, npr. ako ste uglavnom koristili PPP, sada bi bilo dobro da pokažete kako se koriste (bela) tabla, flipčart, slike, itd. kao mediji u predavanjima.	Ponekad nije dobro pokazati pravi način rada dajući loše primere, ali ovide bi to moglo biti dobra ideja, npr. da pokažete loše prezentacije tipičnih grešaka kao što je „krivljenje vrata zbog PPP-a“ za vreme korišćenja medija u učionici.
H	Obrazovanje, učenje i mediji. P. bi trebalo da ima pregled metoda nastave i učenja i kriterijuma o tome kako da ih koriste u svrhe učenja.	Mediji i rekviziti učenja. Tehnički aspekti upotrebe medija.	Uvod. Ekspozicija medija i rekvizita. Rad u paru, odabir jednog primera medija ili objekata, priprema prezentacije: Kako ga koristiti. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Svi dostupni mediji Rekviziti koji mogu da se koriste za učenje Svi mediji i rekviziti trebalo bi da budu predstavljeni kao na izložbi.	Jedno važno pitanje: Koji mediji su dostupni za: a) ovaj program obuke, b) za rad učesnika u obrazovanju odraslih.
I	POVEZIVANJE Glavna tema dana: grupni i individualni rad. Trenor kao moderatorka.	Moderiranje, njegove karakteristike i mogućnosti. Tehnike moderiranja (predstavljanje predmeta, postavljanje pitanja, sažetak procesa rada i učenja, provociranje i/ili rešavanje konflikata).	Uvod. Diskusija: odlike moderiranja. Rad u paru: zadaci moderiranja. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka. Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Unapred urađeni planovi sa „i-pičnim“ zadacima moderiranja).	Na početku ove sesije trebalo da koristite i integrišete iskustva učesnika i moderiranja.
J	Priprema i organizacija rada malih grupa. P. bi trebalo da poznaju prednosti i mane deljenja grupa za učenje u male grupe i da poznaju različite načine za organizaciju grupnog rada.	Karakteristike rada u malim grupama. Načini organizacije malih grupa. Osnove zadataka i radni uslovi (vremenski okvir, itd.) u malim grupama.	Predavanje. Diskusija. Uvod. Male grupe: osnove organizovanja i integracije grupnog rada.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	Ova i sledeća sesija čvrsto su povezani, tako da bi bilo dobro da se obe rade sa određenim preklapanjima.
K	Kombinacija i integracija grupnog rada. P. bi trebalo da znaju kako da kombinuju i integrišu grupni rad u plenumu. Trebalo bi da znaju kako da podrže odrasle polaznike i kako da reše tipične probleme u radu i učenju.	Kao i ranije.	Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	



Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
L	Priprema i organizacija grupnog rada. P. bi trebalo da znaju kako da kombinuju i integrišu individualni rad u plenumu. Trebalo bi da znaju kako da podrže odrasle polaznike i kako da reše tipične probleme u radu i učenju.	Varijacije individualnog rada.	Uvod Individualni rad: „Kada i zašto je dobro učiti i raditi bez drugih?“ Prezentacija: Varijacije individualnog rada. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Flipčart, markeri, papirna traka.	„Individualni rad“ u predmetu u bliskoj je vezi sa predmetom 2. modula.
M	POVEZIVANJE Glavna tema dana: organizacija sredine za učenje i evaluaciju učenja. Priprema i organizacija sredine za obrazovanje i učenje.	Učionica i učenje. Uređivanje prostorija za učenje: kriterijumi i tehnike.	Uvod. Rad u maloj grupi: Opis prostorija za učenje (npr. a) učionice u osnovnoj školi, b) učionice u srednjoj školi, c) amfiteatra, d) biblioteke). Prezentacija. Diskusija: Šta je to dobra okolina za učenje i kako možemo da je ostvarimo? Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Flipčart, markeri, papirna traka.	Dobar dodatni „domaći rad“ bio bi da se polaznicima dopusti da posećuju i rade opservacije različitim prostorija za obrazovanje odraslih i da napišu izveštaj o primećenom.
N	Metode evaluacije. P. bi trebalo da poznaju glavne načine evaluacije i prednosti i mane različitih metoda.	Povratna informacija u govornom i pisanom obliku. Pravila za runde sakupljanja povratnih informacija. Standardizovani i nestandardizovani formulari za evaluaciju.	„Izložba“ listova sa povratnim informacijama. Prezentacija. Zabavne varijacije na runde sakupljanja povratnih informacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Primeri listova sa povratnim informacijama (što više i raznovrsnije to bolje). Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Materijali za zabavne varijacije (ako je to potrebno). Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	Preporučuje se kombinovanje ove sesije sa evaluacijom same obuke.
O	Priprema metodčkih alata. P. bi trebalo da sažmu informacije i instrumente ovog modula prema sopstvenim ciljevima u obrazovanju odraslih.	Odabir prethodnih sadržaja modula.	Individualni rad: „Lista mojih ličnih alata za obrazovanje odraslih“. Rad u maloj grupi: Poređenje alata. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	Trebalo bi da probate da identifikujete aspekte koje treba intenzivirati ili pojašniti.
P	Metode za kraj. Polaznici bi trebalo da mogu da se nose sa različitim metodama za završavanje obrazovnih sesija.	Funkcije završetaka. Kulturni okviri i načini pozdravljanja za kraj. Metode uređivanja završetka obrazovnih sesija. Kriterijumi za izbor metoda.	Uvod. Diskusija: Načini da se pozdravi za kraj. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	Na kraju ovog modula bila bi dobra ideja pustiti učesnike da odluče kojom metodom da završe modul.



## Planiranje, organizacija i evaluacija u obrazovanju odraslih

## Raspored

Vreme	1. dan	2. dan	3. dan	4. dan
9.30 – 11.00	A. POVEZIVANJE Opšti pregled. Glavna tema dana: organizacija u nastavi i obrazovanju odraslih. Organizacija obrazovanja odraslih.	E. POVEZIVANJE Glavna tema dana: ciljne grupe i marketing. Tržište, istraživanje i planiranje.	I. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Planiranje obrazovanja odraslih: finansije i rutine. Finansiranje obrazovanja odraslih.	M. POVEZIVANJE Glavna tema dana: Evaluacija i upravljanje kvalitetom u obrazovanju odraslih. Evaluacija: ciljevi, tipovi, i metode.
11.00 – 11.30	Kafa ili čaj			
11.30 – 13.00	B. Upravljanje obrazovanjem odraslih.	F. Ciljne grupe i potražnja za obrazovanjem.	J. Finansijsko planiranje i pravljenje budžeta.	N. Evaluacija: ciljevi, tipovi i metode.
13.00 – 14.30	Ručak			
14.30 – 16.00	C. Promene i razvoj organizacija za obrazovanje odraslih.	G. Konceptualni dizajn i marketing učenja.	K. Pronalaženje finansijske i materijalne podrške.	O. Evaluacija i upravljanje kvalitetom.
16.00 – 16.30	Kafa ili čaj			
16.30 – 17.30	D. Obrazovne potrebe i zahtevi: istraživanje i pretraživanje.	H. Odnosi sa javnošću i marketing.	L. Planiranje rutina i alata.	P. Sagledavanje minulog i budućeg rada: naše perspektive u obrazovanju odraslih.
17.30 – 18.00	Ocena i priprema za dalje učenje			



## Plan predavanja

Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
A	POVEZIVANJE Opšti pregled. Glavna tema dana: organizacija u nastavi i u obrazovanju odraslih. Organizacija obrazovanja odraslih.	Politički i pravni uslovi obrazovanja odraslih. Organizacija i udruženja obrazovanja odraslih.	Uvod. Predavanje: Organizacije obrazovanja odraslih. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Štampani prilozi sa glavnim organizacijama i njihovim (internet) adresama. Flipčart ili tabla, markeri.	Igranje uloga trebalo bi da pomaže polaznicima da shvate i „osete“ razliku između perspektive trenera i menadžera. Što ozbiljnije shvate svoje uloge i zadatak to je bolje.
B	Upravljanje obrazovanjem odraslih. P. bi trebalo da razumeju upravljačku perspektivu obrazovanja odraslih i njen kontrast perspektivi trenera.	Uloge u obrazovanju odraslih. Zadaci trenera i menadžera.	Uvod. Dve radne grupe: a) trener, b) menadžer obrazovanja odraslih, obe pripremaju obrazovni program za sledeću godinu. Igranje uloga. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Štampani materijal za obe grupe sa kratkim opisom zadatka i uloge. Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	
C	Promene i razvoj organizacija za obrazovanje odraslih. P. bi trebalo da poznaju varijacije i karakteristike organizacionih promena i instrumenata kojima se nose sa njima.	Organizacione teorije. Organizacione promene i razvoj. Upravljanje promenama.	Uvod. Rad u maloj grupi: primeri slučajeva promena. Prezentacija. Diskusija. Predavanje: promena i razvoj u obrazovanju odraslih. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Štampani prilozi sa kratkim opisom slučaja „organizacija za obrazovanje odraslih u procesu promena“. Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka. Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara).	Ako polaznici poseduju znanje i iskustvo na polju obrazovanja odraslih mogu da predstavljaju svoje primere „organizacija za obrazovanje odraslih u procesu promena“. Ukoliko to nije slučaj, vi treba da im date štampane priloge sa primerima slučajeva.
D	Obrazovne potrebe i zahtevi: istraživanje i pretraživanje. Polaznici bi trebalo da dobiju pregled metoda pretrage i istraživanja, kao i izvora podataka u svrhe planiranja obrazovanja.	Definisanje ciljeva učenja. Istraživačke metode. Izvori podataka. Strategije i tehnike istraživanja.	Uvod. Predavanje: Istraživanje obrazovnih potreba i zahteva. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	
E	POVEZIVANJE Glavna tema dana: ciljne grupe i marketing. Tržište, istraživanje i planiranje. P. bi trebalo da budu u stanju da usvoje tehnike istraživanja i pretrage u svrhe planiranja obrazovanja.	Analiza medija. Interpretacija statistika. Analiza programa.	Uvod. Male radne grupe: korišćenje podataka za razvoj programa.	Podaci i materijal o obrazovnim potrebama i obrazovnom tržištu (npr. statistike, ponude za posao, novinski članci, obrazovni programi). Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	Polaznici bi trebalo da sagledavaju prednosti i mane različitih izvora podataka i načine za pretragu tako da dobiju ideju o mešanju različitih pristupa radi postizanja najboljih rezultata. Dok formulirate grupne zadatke trebalo bi da sagledavate različite ciljne grupe.





Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
F	Ciljne grupe i potražnja za obrazovanjem.	Kao i iznad (nastavak sesije E).	Prezentacija. Diskusija. Predavanje: Dodatne informacije, ako je to potrebno.	Kao i iznad (nastavak sesije E).	
G	Konceptualni dizajn i marketing učenja.	Razvoj kurikuluma. Marketinške strategije.	Uvod. Predavanje: Konceptualni dizajn i razvoj kurikuluma u obrazovanju odraslih. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	U ovoj sesiji bilo bi dobro da se uporede obrazovne perspektive u planiranom učenju i marketinški aspekti.
H	Odnosi sa javnošću i marketing.	Odnosi s javnošću i instrumenti za odnose s javnošću Instrumenti marketinga i reklamiranja	Uvod. 2 radne grupe: Odnosi sa javnošću i marketing, korišćenje materijala kao izvor/primera. Prezentacije. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Marketing i PR materijal kao što su programske brošure, flajeri, posteri, itd. o obrazovanju odraslih. Elektronski mediji i sadržaj, ako je to moguće. Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	U pripremi ove teme možete da zamolite polaznike da donesu materijal. Ako postoje elektronski mediji poput internet stranica, video snimaka, platformi za učenje i vi imate tehničke mogućnosti za njihovo prikazivanje, trebalo bi da ih upotrebite.
I	POVEZIVANJE Glavna tema dana: Planiranje obrazovanja odraslih: finansije i rutine. Finansiranje obrazovanja odraslih.	Državni budžet za obrazovanje. Javno i privatno finansiranje obrazovanja odraslih. Pronalaženje podataka o finansiranju. Tehnike i instrumenti finansiranja.	Uvod. Predavanje: Finansiranje obrazovanja odraslih. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Flipčart ili tabla, markeri.	Finansiranje obrazovanja odraslih razlikuje se od zemlje od zemlje. Dakle, trebalo bi da tražite informacije i podatke o finansiranju (informacije o budžetu državnih institucija na nacionalnom i regionalnom nivou, nacionalnih i internacionalnih programa, statistike obrazovanja odraslih, itd.)
J	Finansijsko planiranje i pravljenje budžeta.	Osnovni elementi finansijskog planiranja i pravljenja budžeta.	Uvod. Rad u maloj grupi: Finansijski plan za učenje.	Materijal poput planova budžeta, formulara za planiranje, formulara za prijavu. Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	Polaznici ponovo mogu da razviju fiktivni plan ili, ako žele, mogu da isplaniraju pravu obrazovnu sesiju.



Sesija	Ciljevi učenja	Sadržaj	Metode	Materijal	Komentari
K	Pronalaženje finansijske i materijalne podrške.	Primena državnih i međunarodnih programa. Stipendije za obrazovanje odraslih. Strategije sakupljanja sredstava.	Uvod. Predavanje: Pronalaženje novih izvor finansiranja i materijalne podrške. Razrada ideja: pronalaženje finansija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara).	Ono što se govori u Sesiji I o finansiranju uopšte važi i ovdje. Pitanja su: da li postoje fondacije koje bi mogle da podrže obrazovanje odraslih? Da li bi saradnja sa privatnim kompanijama donela finansijsku podršku? U kojoj mjeri?
L	Rutine i alati za planiranje. Polaznici bi trebalo da umeju da razvijaju rutine u svrhe obrazovanja Trebalo bi da umeju da konstruišu vremenski plan i instrumente za monitoring.	Planiranje rutina i okvira. Razvoj rasporeda i njegovo nadgledanje.	Uvod. Rad u maloj grupi: Razvoj: a) kontrolne liste zadataka, b) formulara rasporeda učenja. Prezentacija. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka. Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara).	
M	POVEZIVANJE Glavna tema dana: Evaluacija i upravljanje kvalitetom u obrazovanju odraslih. Evaluacija: ciljevi, tipovi, i metode.	Formalna – neformalna evaluacija. Usmena – pismena evaluacija. Odnos između ciljeva i dizajna evaluacije.	Uvod. Predavanje: evaluacija: ciljevi, tipovi i metode. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Flipčart, markeri, papirna traka.	Evaluacija je bila tema u prethodnim modulima. Ovog puta je bitna perspektiva upravljanja, a ne sagledavanje iz ugla trenera.
N	Evaluacija: ciljevi, tipovi i metode. Polaznici bi trebalo da mogu da biraju, proizvedu i primene adekvatne aranžmane evaluacije za različite svrhe.	Isto kao u sesiji M.	Rad u maloj grupi: prednosti i mane različitih metoda. Prezentacija rezultata rada. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	
O	Evaluacija i upravljanje kvalitetom. Polaznici bi trebalo da poznaju glavne modele upravljanja kvalitetom i praktične implikacije i posledice njihove primene.	Modeli upravljanja kvalitetom. Instrumenti i procedure. Prednosti i mane različitih modela.	Uvod. Predavanje: Evaluacija: ciljevi, tipovi i metode. Diskusija. Sažetak i/ili ispravke.	Prezentacioni materijal (PPP ako odgovara). Flipčart, markeri, papirna traka.	Dok tragate za informacijama za ovu temu, ne bi trebalo samo da posmatrate upravljanje kvalitetom u obrazovanju odraslih, već i u drugim delovima obrazovnog sistema.
P	Sagledavanje minulog i budućeg rada: naše perspektive u obrazovanju odraslih. Polaznici bi trebalo da sažmu proces učenja i rada za vreme obuke kao celine i da ocene obuku imajući u vidu svoje planove za budućnost u obrazovanju odraslih.		Uvod. Samostalni rad: „Koje aspekte i elemente ovog treninga bih poneo sa sobom u obrazovanje odraslih?“ P bi trebalo da zabeleži svaki aspekt na malom komadu papira. Runda prezentacija: Pakovanje kofera, kratki opis prilikom ubacivanja papira u kofer. Završne reči.	Kofer. Mali komadi papira ili papirne kartice, plutana tabla. Flipčart, markeri, papirna traka.	





## Prilog 3: Izbor studijske literature

### Referentni radovi relevantni za sve module

- Kasworm, Carol E., Amy D. Rose, Jovita M. Ross-Gordon, eds. *Handbook of Adult and Continuing Education*. Los Angeles: SAGE, 2010.
- Jarvis, Peter, ed. *The Routledge International Handbook of Lifelong Learning*. London: Routledge, 2011.
- Hoare, Carol, ed. *The Oxford Handbook of Reciprocal Adult Development and Learning*. New York: Oxford University Press, 2011.
- Tight, Malcolm. *Key Concepts in Adult Education and Training*. London: Routledge, 2002.

### Modul 1: Ka obrazovanju odraslih

- Bélanger, Paul. *Adult Learning and Participation Theories*. Opladen: Barbara Budrich Publishers, 2011.
- Desjardins, Richard, Kjell Rubenson, and Marcella Milana. *Unequal Chances to Participate in Adult Learning. International Perspectives*. Paris: UNESCO - International Institute for Educational Planning, 2006.
- Edwards, Richard, Gert Biesta, and Mary Thorpe, ed. *Rethinking Contexts for Learning and Teaching: Communities, Activities and Networks*. London: Routledge, 2009.
- Freire, Paulo. *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum, 2007.
- Illeris, Knud. *Adult Education and Adult Learning*. Melbourne, FL: Krieger Publishing Company, 2004.
- Jarvis, Peter. *Adult Education and Lifelong Learning: Theory and Practice*. London: Routledge, 2010.
- Morgan-Klein, Brenda, and Michael Osborne. *The Concepts and Practices of Lifelong Learning*. London: Routledge, 2007.
- UNESCO. "National Confintea Reports on the State of Adult Learning and Education in 154 countries of the world." <http://www.unesco.org/en/confinteavi/national-reports>.
- Rubenson, Kjell. *Adult Learning and Education*. Oxford: Elsevier, 2011.
- UNESCO Institute for Lifelong Learning (UIL). *Global Report on Adult Learning and Education*. Hamburg: UIL, 2009.
- UNESCO. *World Education Forum, Dakar, Senegal: The Dakar Framework for Action. Education for All: Meeting our Collective Commitments*. Paris: UNESCO, 2000. <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121147e.pdf>
- Yang, Jin, and Raúl Valdés-Cotera, eds. *Conceptual Evolution and Policy Developments in Lifelong Learning*. Hamburg: Unesco Institute for Lifelong learning, 2011. <http://www.unesco.org/library/PDF/192081e.pdf>

### Modul 2: Učenje i poučavanje odraslih

- Bloom, Benjamin S. *Taxonomy of Educational Objectives*. New York: Longmans, 1956.
- Cohén-Scali, Valerie, ed. *Competence and Competence Development*. Opladen: Barbara Budrich, 2012.
- Corder, Nicholas. *Learning to Teach Adults: An Introduction*. London: Routledge, 2002.



- Cross, Sue. *Adult Teaching and Learning: Developing Your Practice*. Maidenhead: Open University Press, 2009.
- Illeris, Knud. *The Three Dimensions of Learning: Contemporary Learning Theory in the Tension Field Between the Cognitive, the Emotional and the Social*. Frederiksberg: Krieger Publishing Company, 2002.
- Jarvis, Peter, ed. *The Theory and Practice of Teaching*. New York: Routledge, 2006.
- Pätzold, Henning. *Learning and Teaching in Adult Education. Contemporary Theories*. Opladen: Barbara Budrich Publishers, 2011.
- UNESCO. *Changing Teaching Practices, Using Curriculum Differentiation to Respond to Students' Diversity*. Paris: UNESCO, 2004. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001365/136583e.pdf>
- Wang, Victor C. X., ed. *Curriculum Development for Adult Learners in the Global Community Volume II Teaching and Learning*. Malabar, FL: Krieger Publishing Company, 2009.
- Wlodkowski, Raymond J. *Enhancing Adult Motivation to Learn: A Comprehensive Guide for Teaching All Adults*. San Francisco: Jossey-Bass, 2008.
- Buckley, Roger, and Jim Caple. *The Theory and Practice of Training*. London: Kogan Page, 2007.

#### Literatura o specifičnom sadržaju učenja i obrazovanja i o ciljnim grupama

- Campbell, Pat. *Teaching Reading to Adults: A Balanced Approach*. Edmonton: Grass Roots Press, 2006.
- Dawn, Trevor, Joe Harkin, and Gill Turner. *Teaching Young Adults: A Handbook for Teachers in Postcompulsory Education*. London: Routledge, 2001.
- McNeil, Bethia. *Working with Young Adults*. Leicester: NIACE, 2008.
- Sidwell, Duncan, ed. *Teaching Languages to Adults*. London: ERIC, 1984.
- Sommer, Robert F. *Teaching Writing to Adults: Strategies and Concepts for Improving Learner Performance*. San Francisco: Jossey-Bass, 1989.
- Sutcliffe, Jeannie. *Teaching Basic Skills to Adults with Learning Difficulties*. London: NIACE, 1994.
- Thomas, David, and Honor Woods. *Working with People with Learning Disabilities: Theory and Practice*. London: Jessica Kingsley Publishers, 2003.
- Thompson, Jane. *Women, Class and Education*. London: Routledge, 2001.
- Hughes, Nora, and Irene Schwab. *Teaching Adult Literacy: Principles and Practice*. Maidenhead: Open University Press, 2010.

#### Modul 3: Komunikacija i grupna dinamika u obrazovanju odraslih

- Asante, Molefi K., William B. Gudykunst, and Eileen Newmarket, eds. *Handbook of International and Intercultural Communication*. Newbury: Sage, 1989.
- Connolly, Brid. *Adult Learning in Groups*. Maidenhead: Open University Press, 2008.
- Johnson, David R., and Renée Emunah, eds. *Current Approaches in Drama Therapy*. Springfield: Charles C Thomas Publisher Ltd., 2009.
- Lakey, George. *Facilitating Group Learning: Strategies for Success with Adult Learners*. San Francisco: Jossey-Bass, 2010.
- Mead, George H. *Mind, Self, and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: The University Of Chicago Press, 1967.
- Seelye, Ned H. *Teaching Culture: Strategies for Intercultural Communication*. Lincolnwood: National Textbook Company, 1991.



#### Modue 4: Metode obrazovanja odraslih

- Bjerkaker, Sturla, and Judith Summers. *Learning Democratically: Using Study Circles*. Leicester: NIACE, 2006.
- Clements, Phil, and John Jones. *The Diversity Training Handbook*. London: Kogan Page, 2008.
- Edelson, Paul J., and Patricia L. Malone, eds. *Enhancing Creativity in Adult and Continuing Education: Innovative Approaches, Methods, and Ideas*. San Francisco: Jossey-Bass, 1999.
- Foord, Kathleen A., and Jean M. Haar. *Professional Learning Communities: An Implementation Guide and Toolkit*. Larchmont, NY: Eye On Education, 2008.
- Hoggan, Chad, Soni Simpson, and Heather Stuckey, eds. *Creative Expression in Transformative Learning: Tools and Techniques for Educators of Adults*. Malabar, FL: Krieger Publishing Company, 2009.
- Lewis, Linda H., ed. *Experiential and Simulation Techniques for Teaching Adults*. San Francisco: Jossey-Bass, 1986.
- Lucas, Robert W. *Creative Learning: Activities and Games That Really Engage People*. San Francisco: Pfeiffer, 2007.
- Brockbank, Anne, and Ian McGill. *The Action Learning Handbook: Powerful Techniques for Education, Professional Development and Training*. London: Routledge, 2004.
- Mortiboys, Alan. *Teaching with Emotional Intelligence: A Step-by-Step Guide for Higher and Further Education Professionals*. London: Routledge, 2012.
- Pike, Bob, and Christopher Busse. *101 Games for Trainers: A Collection of the Best Activities from Creative Training Techniques Newsletter*. Amherst, MA: Lakewood Publications, 1995.
- Pretty, Jules N. et al. *Participatory Learning and Action: A Trainer's Guide*. London: iied, 1995.
- Seaman, Don F., and Robert A. Fellenz. *Effective Strategies for Teaching Adults*. Columbus: Merrill Publishing Company, 1989.
- Society for Participatory Research in Asia (PRIA). *A Manual for Participatory Training Methodology in Development*. New Delhi: PRIA, 2011.
- UNICEF Bangladesh. *VIPP - Visualisation in Participatory Programmes: A Manual for Facilitators and Trainers Involved in Participatory Group Events*. Dhaka: UNICEF Bangladesh, 1993.
- Vella, Jane. *Taking Learning to Task: Creative Strategies for Teaching Adults*. San Francisco: John Wiley & Sons, 2000.

#### Modue 5: Planiranje, organizacija i evaluacija u obrazovanju odraslih

- Archer, David, and Sara Cottingham. *Reflect Mother Manual: Regenerated Freirean Literacy Through Empowering Community Techniques*. London: ActionAid International, 1996. <http://www.reflect-action.org/sites/default/files/u5/Reflect%20Mother%20Manual%20-%202012.pdf>
- Bramley, Peter. *Evaluating Training*. London: CIPD, 2003.
- Caffarella, Rosemary S. *Planning Programs for Adult Learners: A Practical Guide for Educators, Trainers, and Staff Developers*. San Francisco: Wiley, 1994.
- Donaldson, Joe F., and Charles E. Kozoll. *Collaborative Program Planning: Principles, Practices and Strategies*. Malabar, FL: Krieger Publishing, 1999.
- Galbraith, Michael W., and Melanie S. Jones. "Assessment and Evaluation." In *Handbook of Adult and Continuing Education*, edited by Carol E. Kasworm, Amy D. Rose, and Jovita M. Ross-Gordon, 167-175. Los Angeles: SAGE, 2010.
- Gravells, Ann, and Simpson, Susan. *Planning and Enabling Learning in the Lifelong Learning Sector*. Exeter: Learning Matters, 2008.



- Kowalski, Theodore J. *The Organisation and Planning of Adult Education*. Albany: State University of New York Press, 1988.
- Moran, Joseph J. *Assessing Adult Learning: A Guide for Practitioners*. Boca Raton, FL: Krieger Publishing Company, 2001.
- Sava, Simona. *Needs Analysis and Programme Planning in Adult Education*. Opladen: Barbara Budrich Publishers, 2012.
- Sork, Thomas J. "Planning and Delivering of Programs." In *Handbook of Adult and Continuing Education*, edited by Carol E. Kasworm, Amy D. Rose, and Jovita M. Ross-Gordon, 157-166. Los Angeles: SAGE, 2010.
- Wang, Victor C. X. *Assessing and Evaluating Adult Learning in Career and Technical Education*. Hershey: Information Science Reference, 2011.

### Izvori za samostalno učenje

- Izvori Evropskog udruženja za obrazovanje odraslih:
- <http://www.eaea.org/index.php?k=118601>
- Afrička perspektiva obrazovanja odraslih (APAL<sup>65</sup>): Serija udžbenika koje su napisali afrički stručnjaci o obrazovanju odraslih u Africi (dostupno na stranici UNESCO Instituta za celoživotno učenje: <http://uil.unesco.org/home/>)
  - Upravljanje organizacijama za obrazovanje odraslih u Africi (Management of Adult Education Organisations in Africa)
  - Razvoj programa za odrasle polaznike u Africi (Developing Programmes for Adult Learners in Africa)
  - Društveni kontekst obrazovanja odraslih u Africi (The Social Context of Adult Learning in Africa)
  - Metode istraživanja obrazovanja odraslih u Africi (Research Methods for Adult Educators in Africa)
  - Psihologija obrazovanja odraslih u Africi (The Psychology of Adult Learning in Africa)
  - Osnove obrazovanja odraslih u Africi (Foundations of Adult Education in Africa)
- Jean Barbazette: The art of great training delivery, strategies, tools and tactis: <http://de.scribd.com/doc/54064993/The-Art-of-Great-Training-Delivery>
- Alat za obuku Međunarodnog centra za obuku i obrazovanje o HIV (I-TECH): <http://www.go2itech.org/HTML/TT06/toolkit.html>
- Setovi za obuku (T-kits) izdavačke kuće Saveta Evrope: Setovi za obuku su tematske publikacije čiji su autori iskusni, mlađi treneri. To su priručnici laki za upotrebu, koji se koriste pri obuci i sesijama učenja. Napisani su na engleskom, a neki od njih su dostupni i u drugim jezicima: [http://youth-partnership.eu.coe.int/youth-partnership/publications/T-kits/T\\_kits](http://youth-partnership.eu.coe.int/youth-partnership/publications/T-kits/T_kits).
- Materijali za nastavu i obuku Nacionalnog centra za proučavanje učenja i pismenosti odraslih (NCSALL<sup>66</sup>). Materijali su koncipirani za nastavnike za odrasle i profesionalno usavršavanje osoba: <http://www.ncsall.net/index.php?id=25.html>.

65 African Perspectives on Adult Learning

66 National Center for the Study of Adult Learning and Literacy